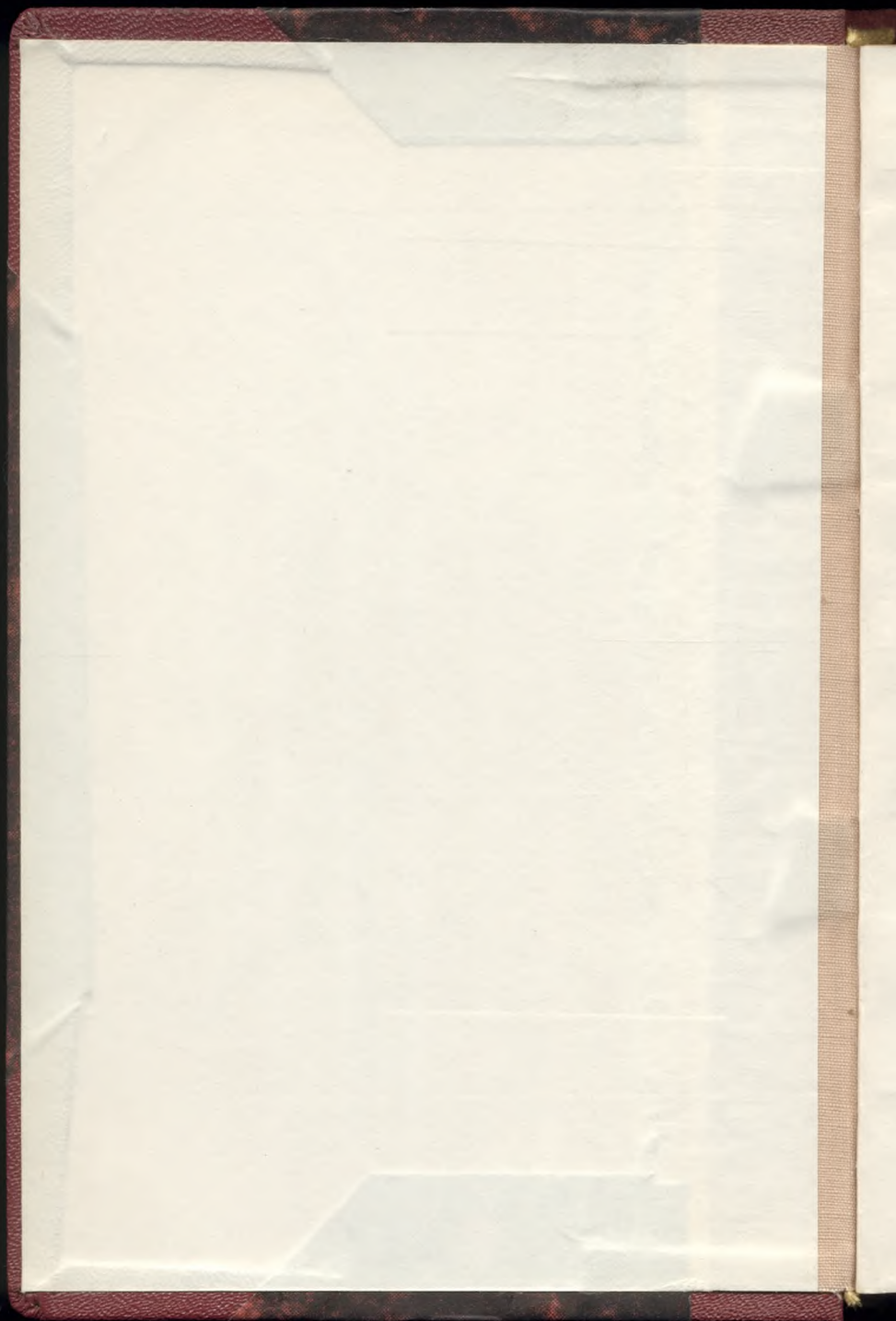
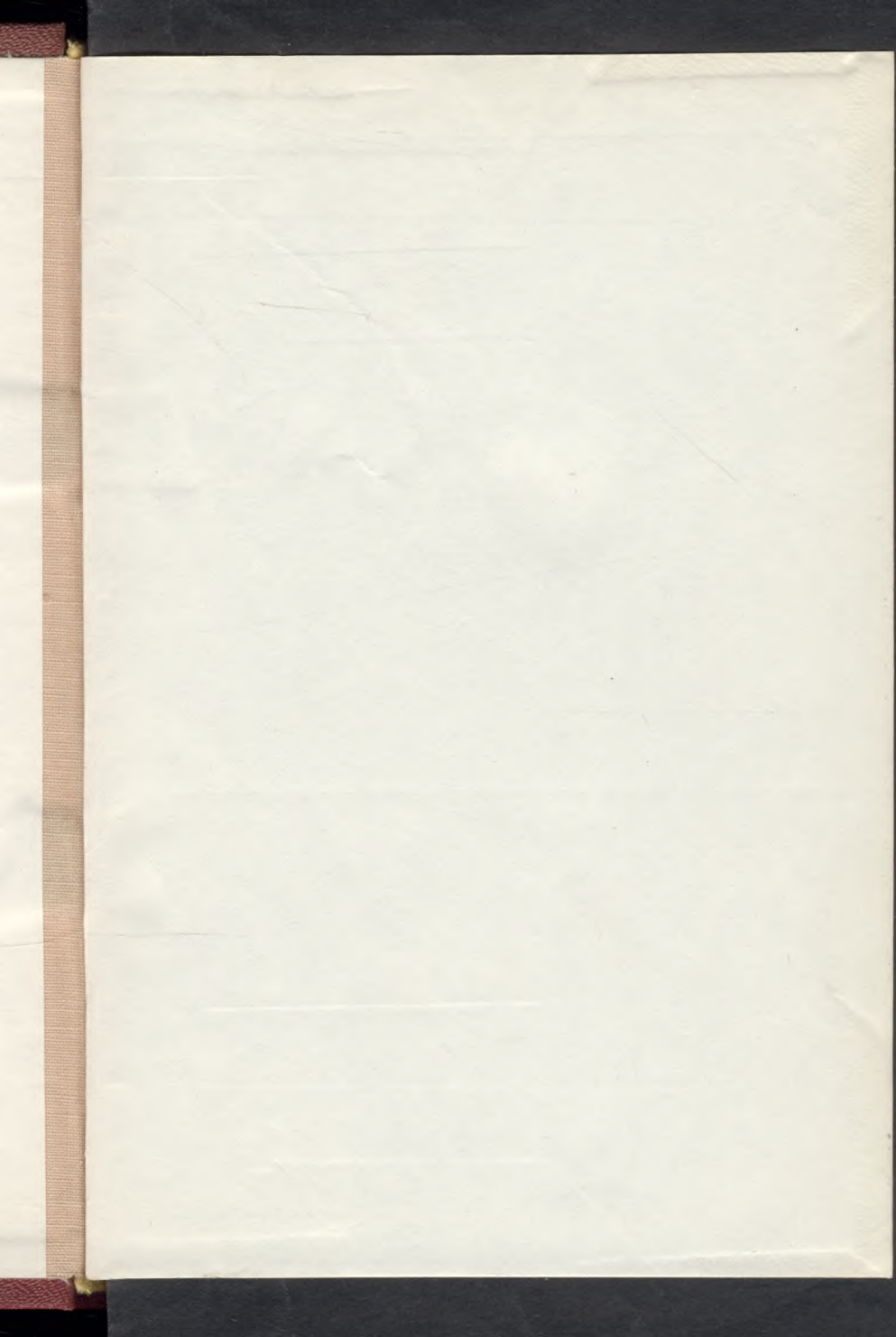

10.660

XIII. 7

10.660/

XIII. 7

HERCZEG FERENC

PETŐFI

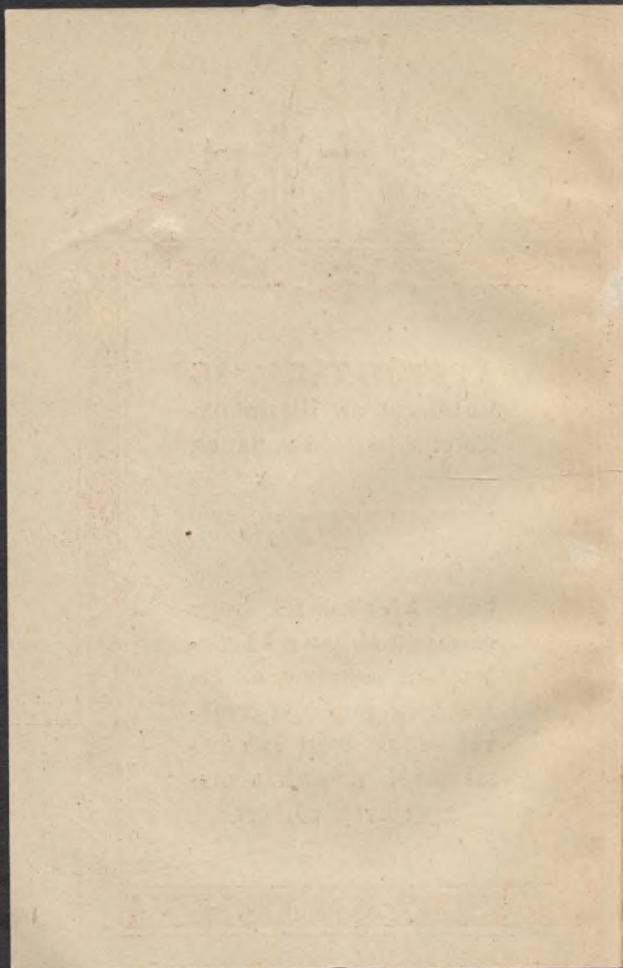
ÚJ IDŐK IRODALMI INTÉZET RT.
< SINGER ÉS WOLFNER >
KIADÁSA

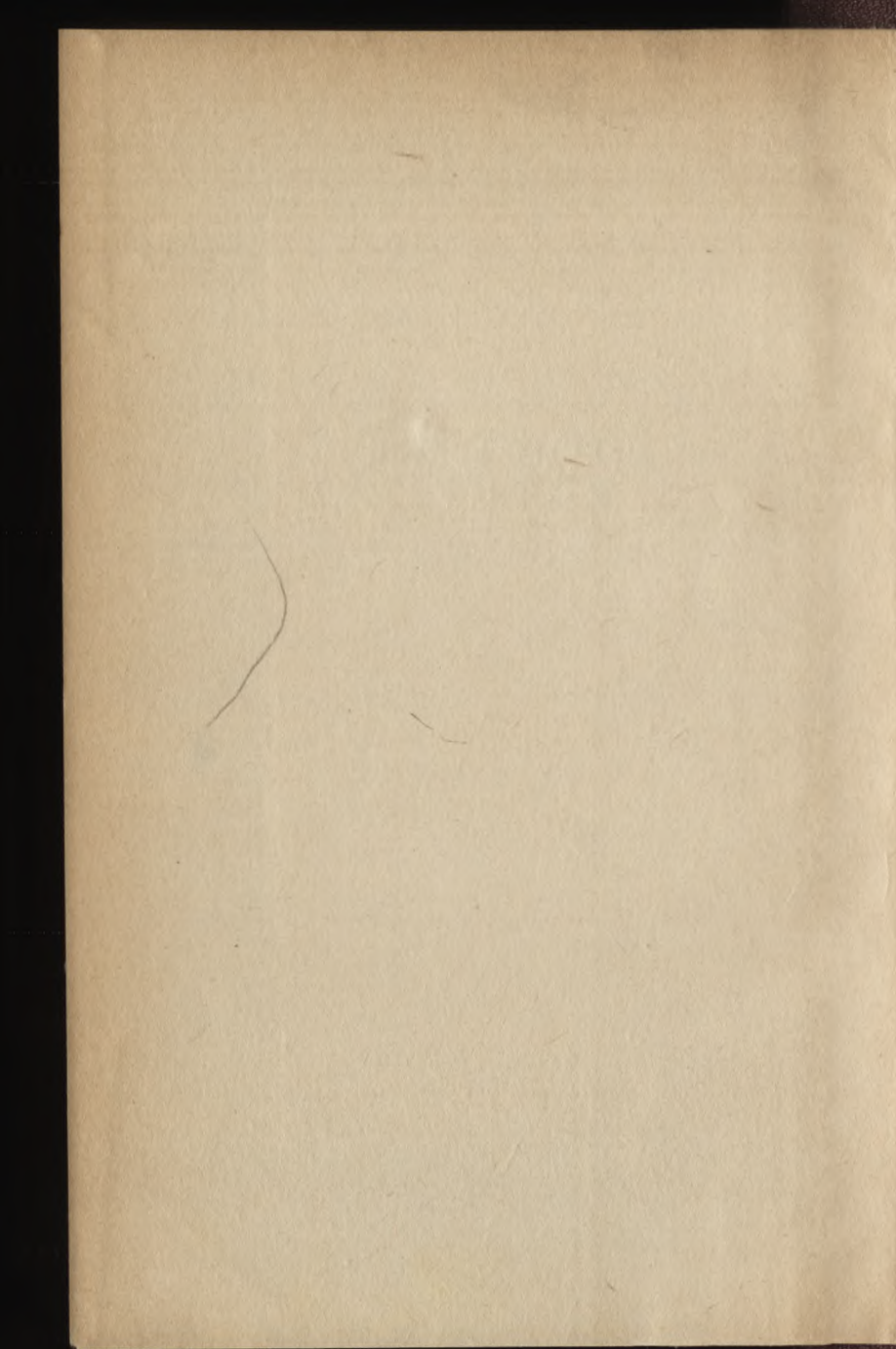

A PETŐFI TÁRSASÁG
küldi ezt az illetmény-
kötetet pártoló tagjának

bálás köszönettel, hogy
résztvett abban a küzde-
lemben, amelyet az ér-
zés és a gondolat erejé-
vel és az írott szó ha-
talmával vivunk a ma-
gyarság jövőjéért.

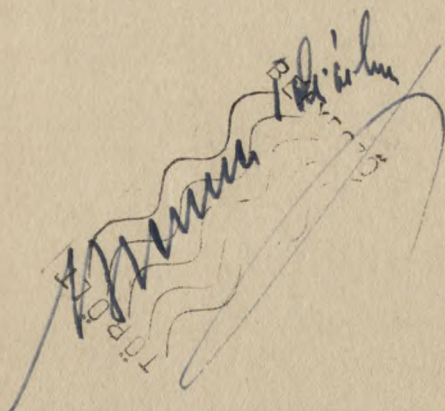

HERCZEG FERENC
P E T Ó F I

HERCZEG FERENC

PETŐFI

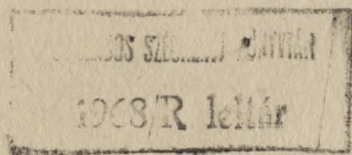
ÚJ IDŐK IRODALMI INTÉZET R. T.
(SINGER ÉS WOLFNER)
KIADASA, BUDAPEST

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás
és filmesítés jogát is.

Színpadokkal szemben kézirat.

Copyright by Uj Idők Irodalmi Intézet Rt. (Singer és Wolfner)
Budapest, 1944.

10.660 / XIII. 7

Felelős kiadó: Hampó József igazgató

Márkus nyomda Budapest, V., Bank-utca 5. Fel. vez.: Lángi Károly

PETŐFI

Ha azt kérdezném a művelt magyar embertől: Ismeri ön Petőfit? — valószínű, hogy sértődve, vagy derült szánakozással mérne végig. Hogy lehet ilyent kérdezni? Petőfit mindenki ismeri. Petőfi művei nekünk a biblia mellett legkedvesebb könyveink.

Allapodjunk meg egy pillanatra a biblia mellett. Valljuk be őszintén, hogy a bibliaismere-tünkkel baj van. Tanulókorunkban, éretlen elmével, vázlatos kivonatokból és kiszakított részletekből ismertük meg a szent könyveket. Sokkal kevesebbet olvastuk, semhogy meg tudnók mérni mélységeit, de éppen eleget forgattuk arra, hogy egész életünkre fölmentettnek érezzük magunkat a bibliaolvasás kötelessége alól. Azt merném mondani: Alig van könyv, melyet oly sűrűn emlegetünk és oly keveset olvasunk, mint a biblia.

Szinte félek kimondani, hogy Petőfi műveivel is ilyenformán vagyunk. Ifjú éveiben, zsenge elmével, mindenki elolvasott néhány tucatot a költeményei közül. Néhányat meg is tanultunk. Azonkívül teliszívtuk magunkat kész

Petőfi-hangulatokkal és benyomásokkal, melyekkel teli van a magyar levegő.

Nálunk az is ismerheti Petőfit, aki sohasem is olvasta egy sorát is.

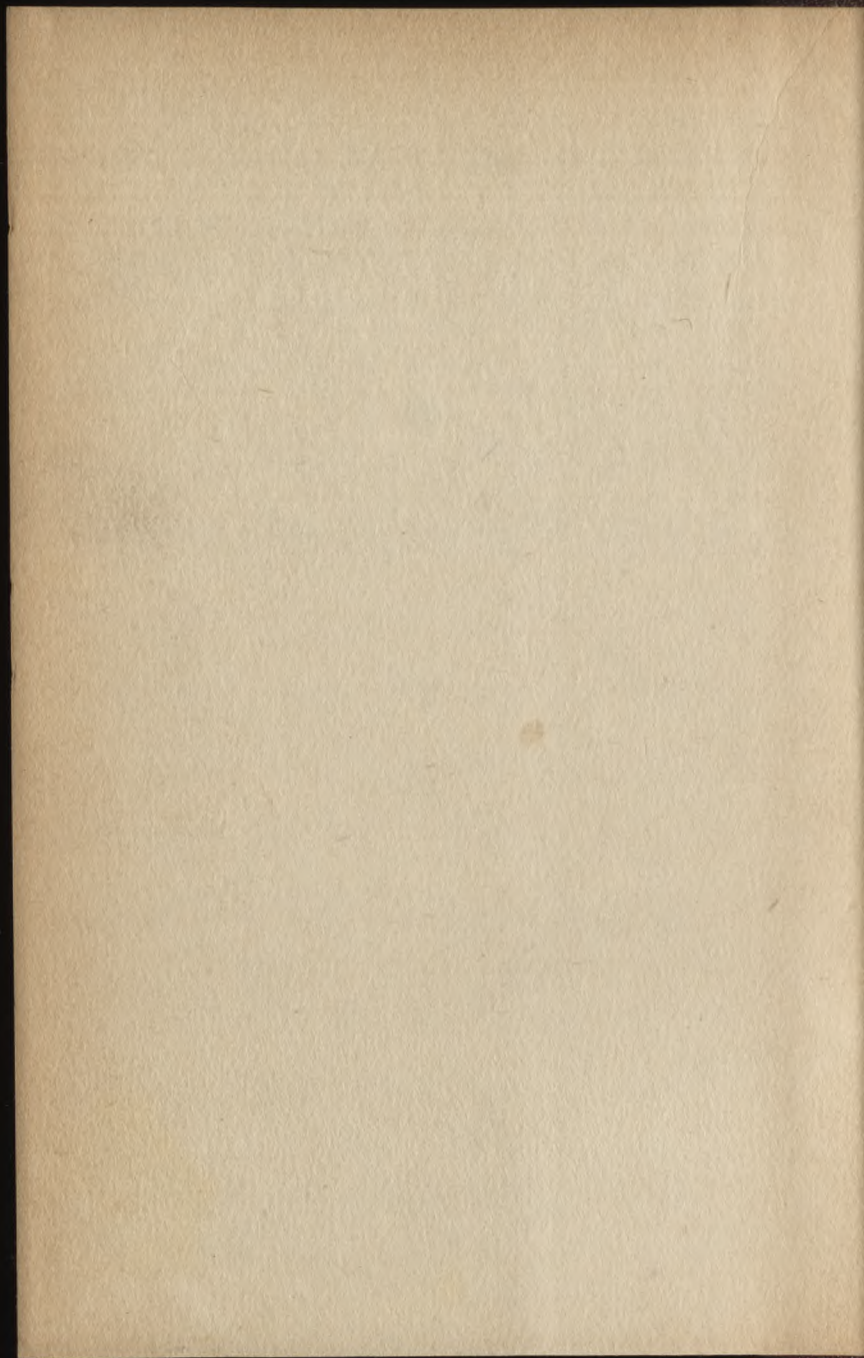
Petőfi színei a magyar ember belső világának magától értetődő kiegészítő részei. Szóval: Petőfi tekintély. Ez a költő diadala, de egyszerűs mind veszedelme is. Veszedelme, mert föléje emeli az olvasó bírálatának, pedig ami nagyon is fölöttünk áll, az iránt könnyen fásultak leszünk, mint a pusztai ember a naplemente és a zivatar színjátékával szemben.

Ne vétessék káromlásnak, ha azt mondom: szeretném, ha valami természetfölötti erő egyszerre kitörölné minden ember elméjéből Petőfi Sándor nevét, azután újból a nemzet kezébe adná műveit, hogy ismerje meg érett elmével, fogékony szívvel, előítéletek és kész elméletek nélkül, ismerje meg és ítéljen fölötte úgy, ahogyan egy névtelen kezdő fölött ítélne.

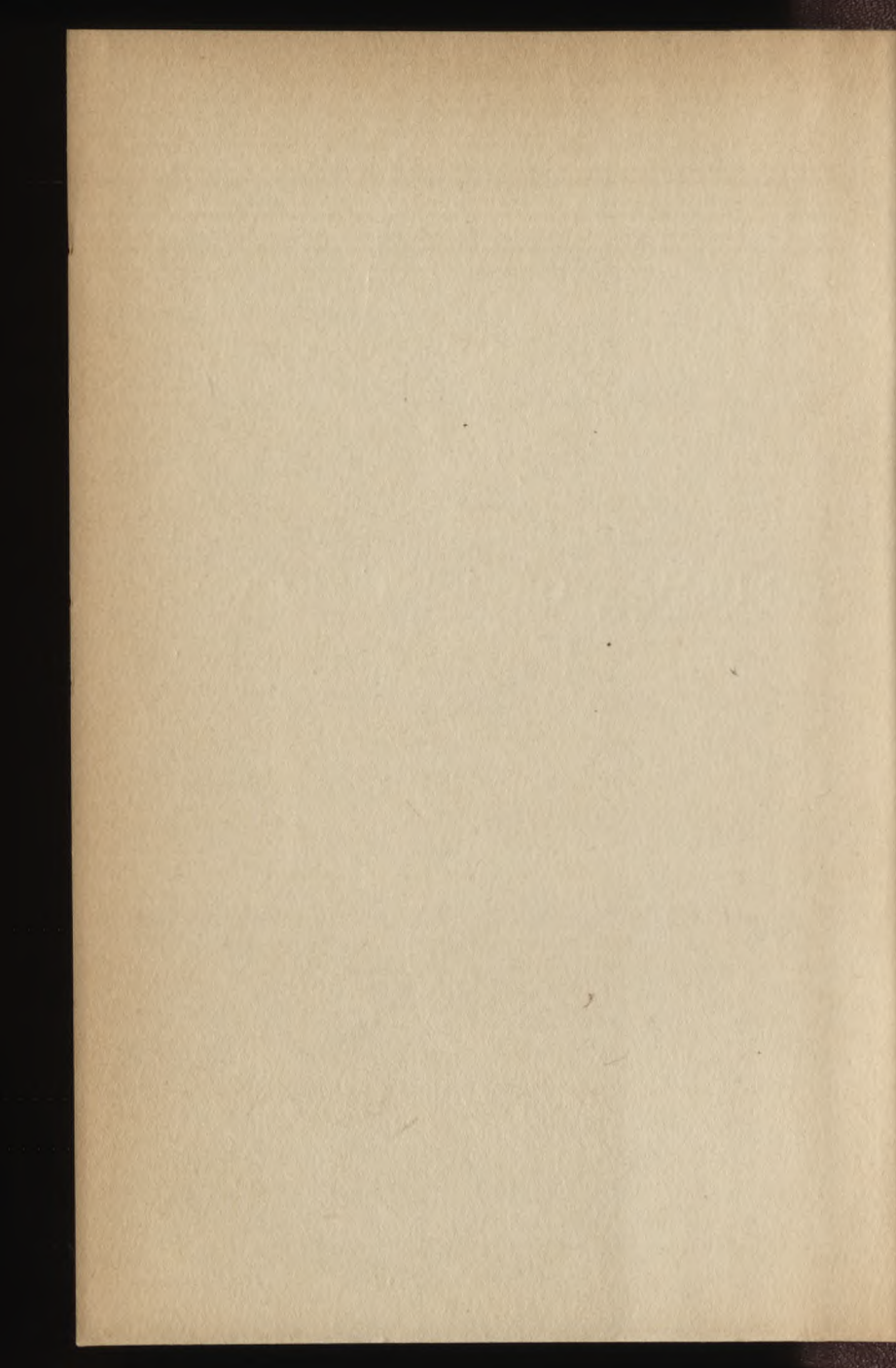
Meg vagyok róla győződve, hogy Petőfi, még pedig az igazi, az eleven Petőfi, nagyszerű diadalt ülne az iskola és a hagyományok Petőfije fölött. Azok, akik csak a merész forradalmi énekek, a vértforraló csatadalok lantosát, a magyar népies motívumok és a szerelem költőjét ismerik és szeretik benne, fölfedeznék a nagy filozófust, aki bámulatos tiszta látással nézi az emberiség problémáit; fölfedeznék a csodálatosan finom ecsetű táj- és hangulatfestőt és fölfedeznék a nagy formaművészt, kinek nyelve

hol édes és olvadó, mint a madarének, hol meg-
rázó, mint a zivatar dübörgése, egyszer per-
zselő, nyugtalan és világító, mint a tűzláng,
másszor hideg, hajlékony és metsző, mint az
acélpenge. És lehet, hogy fölfedeznék benne a
legmodernebb költőt, aki a *Felhők* ciklusá-
ban játszó fölénnel uralkodik ama formák és
gondolatkörök fölött, melyekben ma egyes kí-
sérletezők a jövő költészetét keresik.

A kincs, melyet Petőfi emberi és költői egyé-
nisége képvisel, akkor fog csak bőven kama-
tozni nemzetünknek, ha egyenkint meghódítjuk
magunknak és követni merjük tündöklő útján.

TANULMÁNYOK ÉS CIKKEK

SZENDREY JÚLIA
ÉS A KÖZVÉLEMÉNY

*Elértem, amit ember érhet el:
Boldogsággal csordultig e kebel!
Ölemben kedves ifjú feleség . . .*

*

*Minek nevezzelek,
Boldogságomnak édes anyja,
Egy égbe rontott képzelet
Tündér leánya,
Legvakmerőbb reményimet
Megszégyenítő ragyogó valóság,
Lelkemnek egyedüli,
De egy világnál többet érő kincse,
Édes, szép ifjú hitvesem,
Minek nevezzelek?*

*

*Kedélyed gyermek, szíved asszony és
A lelked férfi, te csodás, mesés
Teremtény! s én valóban nem tudom,
Mi több: szerelmem vagy csodálatom?*

*

*Es egy személyben te
Vagy mindenem nekem:
Lyányom, anyám, húgom,
Szeretóm, hitvesem!*

Petőfi

Mire újból kizöldelt a nyárfa az ablak előtt, ő már eldobta az özvegyi fátyolt. A közvélemény ebben rút árulást látott.

A szabadság vérpiros búcsúórájában egyébként is minden jog és igazság a halottak részén volt. És tulajdonképpen mindenki gyanus volt, aki élt. Petőfi esetében különösen érzékeny volt a közvélemény. Az ifjú költő élete és halála oly egész, igaz, tiszta és antik módon szép volt, hogy özvegyének viselkedése nemcsak erkölcsi, de esztétikai okokból is megbocsáthatatlannak tetszett, mivel a hétköznapi élet kicsinyes és önző követelődzéseivel zavarta meg a hősiecs halál felséges harmóniáját.

A közérzés szerint Júliának a költő halála után egész egyéniségével föl kellett volna olvadnia az egyetlen érzésben, amelyhez még joga volt: a gyászban. Ha ezt kellő önmeztadással és ízléssel meg tudja tenni, akkor a Petőfi-kultusz főpapnőjévé és a nemzet egyik nagyasszonyává avatják. Persze, még jobb lett volna reá nézve, ha el tud hamvadni első fádalmának tüzeiben, mint a hindu özvegy a máglyán; akkor ma ő volna minden női erény magyar patrónája.

Az ő ingatag és mohó ifjúsága azonban nagyon is hamar hátat fordított a síri világnak és az életet kereste. Pedig az élet, amely az ő rombadőlt világa fölött még zöldelni és rügyezni tudott, élősdi dudva lehetett csak.

Különös, hogy a közvélemény nem esett gondolkozóba a rikitó és tátongó ellentmondáson, mely Júlia hitvesi és özvegyi élete közt volt, nem is akadt fönn azon, hogy az elismerten éleselméjű nő mindennel, amit Petőfi halála után tett, csak saját magának szerzett keserűséget és megalázást, hanem pálcát tört fölötte. A népitélet úgy szólt, hogy Szendrey Júlia méltatlan volt Petőfi szerelmére és nevére. Bizonyos fokig elmarasztalták ebben a szomorú pörben magát Petőfit is, rábizonyítván, hogy életének ragyogó boldogságát a maga hiszékenységre építette föl. A nagylelkű bocsánatot pedig, melyet a csodálatos sejtőképességű költő Júliának följánlott („... ki téged még akkor is, ott is, örökre szeret!“) költői szóvirággá fokozták le.

Akik újabban megemlékeztek Júliáról, azok többé-kevésbé mind a népitélet nyomása alatt állottak. Többen a Petőfi-kultusz tisztaságának érdekében helyénvalónak látták, hogy a feledés fátyolát vessék Júlia özvegyiségének idejére. Mintha el lehetne takarni csak egy vonását is annak a női arcnak, amely hatvan költeményre lelkesítette a világirodalom egyik legnagyobb lírikusát és amelyhez a sokat-

mondó szavakat intézte: „Szeretem hibáid napfogyatkozását...”

Ma már Júlia megkövetelheti azt, amit megkövetelhet minden ember, akinek életét tulajdonába vette a nyilvánosság, hogy az igazságot tudják róla. Az igazság pedig csak akkor igazság, ha teljes és csonkítatlan.

Egy emberi élet mérlegét nem lehet annak egyes kiszakított tételeiből felállítani. Az emberi életen áthullámzó „jó” és „rossz” áramlások, a lelki emelkedés és süllyedés időszakai rendszerint szerves összefüggésben vannak az élet külső körülményeinek alakulásával. A „jóság” szülőanyja a boldogság; a „gonoszságé” a boldogtalanság. Igaz, hogy ez csak gyöngé emberekre áll, de az emberek átlag gyöngék.

Júlia méltatlannak mutatta magát Petőfi özvegyének nevére. Ez az ő bűne. Elég nagy arra, hogy összezúzza egy nő egész életét, de nem elég arra, hogy összetörjön minden emléket, amely tiszta, nemes, önzetlen és szép volt ebben az életben. Júliával ilyesmi történt. A fölháborodott közvélemény megrohanta az ő multját és abban izzé-porrá tört mindent. Ez nem volt igazságszolgáltatás, hanem bosszúállás. A népi-télet mindig az. Igaz, hogy a közvélemény haragos elfogultságát érthetővé teszi a rajongó szeretet, amellyel Petőfi emléken csüngött.

A közvélemény haragja Petőfiné második házassága alkalmából tört ki. Ez a nagyon is

korai házasság mindenkit meggyőzött arról, hogy Júlia sohasem szerette Petőfit, hanem csak hiúságból lett az akkor már országos híró költőé. Arany János így szólaltatta meg a sírjában föltámadt honvédet, akinek sápadt vonásaiban mindenki Petőfire ismerhetett:

*És eldobád — hajh, mint csalódtam! —
Azt is, aminél egyebet
Alig szerettél bennem: egykor
Hiú bálványod... Nevemet.*

Bevallom, sohasem tudtam megérteni ezt a vádat. Hogy milyen tulajdonságával hódította meg Petőfi Júliát, vagy milyen tulajdonsággal hódít egyáltalában női szívet férfi: annak kutatása igen kényes föladat. Bizonyos, hogy a Napoleonok asszonyt is a kardjukkal, a Petőfik asszonyt is a lantjukkal nyernek. A hírnév mindenkor szédítő hatással volt a nőkre. És éppen nem a sekélylelkű nők azok, akik a férfi vagyonánál és rangjánál többre tartják a dicsőségét. Júlia ezt tette. A gazdag, előkelő és konzervatív szülők kényeztetett leányának, aki az erdői várkastély nagyúri magányában valami mesés életboldogságról álmodozott, volt hozzávaló bátorsága, hogy szigorú édesapjával dacolva, kövesse Petőfit a szegénységbe. Naplójegyzeteiből és leveleiből tudjuk, hogy nemcsak szülőinek előítéletét, hanem saját félelmét is le kellett győznie, amíg át merte magát en-

gedni szerelmének. Ezt a lelki harcot, a nemesi szenvedély harcát a hétköznapi okosság ellen, gyönyörű bátorsággal küzdötte végig. Júlia abban az időben oly fennkölt érzéseket ápolt szívében és oly költői kifejezésformát talált számukra, amelyek teljesen méltók egy Petőfi Sándor arájához. A költő ezt tudta és büszke volt Juliájára.

*Hol a leány, ki lelkem röpülését
Követni bírná te kívüled?
És hol a férfi, aki én kívülem
Szíved mélyére lemerülhet?
Egymáshoz illünk; a teremtés napján
Egymásnak voltunk már rendelve mi...
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.*

Meg kell állapítani, hogy Petőfi rövid házaselete oly boldog volt, amilyen földi frigy egyáltalában lehet. Hogy a sok szenvedésen és hányatáson általment költő, aki egy időben a sors mostohagyermekének tarthatta magát, megismerte a földi boldogságot, az Júlia érdeme. Tanu reá maga a költő, aki e — földi ember szájából megdöbbentően hangzó — szavakat merte kimondani: „oly boldog vagyok, hogy reményem sincs...”

Ezzel kezdődik a költő pályájának szédítő emelkedése. Tehetsége a boldog szerelem légkörében vakítóan lángol, mint az oxigénbe ve-

tett parázs. Júliának megvolt az az erénye, hogy a házasságban is női ideál tudott maradni. A legelőkelőbb erény, amelyre költő felesége képes. Sohase felejtsük, hogy a házasság élet mindennapi gondjaival vívódva, szűkös viszonyok közt élve, hónapos szobában lakva, a szerelmi dalok egész ragyogó sorozatát tudta kicsalni ura szívéből. E dalok közt a világirodalom gyöngyei találkoznak.

Az ó-francia költői tornákon a pályadíj egyik részét a hölgynek adták, aki a koszorús költőt megihlette. Úgy vélekedtek, hogy a szerelmi dal két lélek ölekezésének gyermeke. Szendrey Júliának része volt benne, hogy a magyar irodalom egy gyönyörű különlegességgel, a boldog hitvesi szerelem költészetével gazdagodott. Ezért koszorú illeti.

Arany János, akit később méltán keserített a szeretett jóbarát özvegyének feledékenységé, ily szavakat ad a sírjából föltámadt honvéd szájába:

*De nem vádollarak ... óh e vádat
Inkább magamra emelem:
Annyi őszinte érzeményért,
Mit eltékozla kebelem,
Annyi reményért, mely csalárd lőn,
És annyi esztelen hitért,
Szerelmemért, mely végtelen volt ...
És íme most itt van: mit ért!*

Ő úgy vélekedett, hogy Petőfi egész szerelmi boldogsága csak képzelt volt. A zord Toldi költője azonban mindig idegen volt a gyöngéd szenvedélyek világában. Hogy melyik a képzelt és melyik a való szerelmi boldogság, arról vitatkozni nem lehet. A kegyetlenül prózai kérdést: mit ért? — rá lehet írni minden fejfára, amely alatt oly ember nyugszik, kinek része volt a szerelem üdvében. Bizonyos, hogy Petőfi utolsó lehelletéig szerette hitvesét, hitt Júlia szerelmében és hogy boldog volt hitében. És ne feledjük: Júlia sohasem bántotta meg Petőfit, csak a közvéleményt. A költő neve akkor már oly magasságban fénylett, hogy asszonyi kéz nem férhetett hozzá. A tény, hogy Júlia széttépte a láncot, amely a halhatatlan halott-hoz fűzte, újabb fényt árasztott a költő emlékére és rettenetes következményekkel járt az asszonyra nézve.

Az, amit Júlia árulásának szokás nevezni, az én meggyőződéseim szerint nem egyéb, mint egy magára hagyott emberi élet összeomlásának siralmas képe. Aki a belső összeomlás lélektani okát keresi, annak ajánlom, vessen egy pillantást a helyzetre, amelyben Petőfiné urának halálakor volt.

Szendrey Júlia, amióta megismerkedett a költővel, lassan, de biztosan az erős egyéniségű, minden ízében férfias Petőfi hatása alá kerül. Szerelmes vívódásaik, amelyek esküvőjüket megelőzték, egy erős egyéniség védeke-

zése az erősebb egyéniség inváziója ellen. Júlia később akaratlanul, de szinte föltétlenül átengette magát a költő lelki uralmának és igaz asszony volta mellett bizonyít, hogy egyes jellemvonásai kicserélődtek és gondolkozásában, érzéseiben, elveiben, szokásaiban, sőt gyöngeségeiben is hozzáformálódott a költőhöz. Ő volt az a bizonyos aranyserleg, amelynek a férfi ad tartalmat. Petőfi bensejében semmi sem változott meg a házassága következtében. Egyetlen elvét, egyetlen gondolatát, egyetlen sajátosságát sem áldozta föl nejének. A boldog szerelem tavaszi verőfényként hatott lelkére, életre és virágzásra keltvén annak minden rügyét. Ami azonban benne virágzott, az az övé volt. És ami Júlia lelkében virágzott, az is Petőfi vetése volt.

Sokan és sokszor szemére vetették az asszonynak, hogy a szabadságharc eseményei közepett még ő tüzelte az egyébként is lobbanékony vérű Petőfit. Való igaz, hogy buzdította urát a március 15-iki mozgalomban, később a követválasztási ügyben, a minisztérium elleni föllépésében, Vörösmarty ellen írt költeménye kiadásában, nemkülönben a hadügyminisztériummal való ismételt összetűzéseiben is. Való igaz, hogy a forradalomban a legszélsőbb elveket vallotta, hogy hevesen gyűlölte az arisztokráciát, hogy lázadó szelleme még a társadalmi szokások ellen is fordult.

De mi ez, ha nem magának Petőfi Sándornak

szelleme női, azaz kezdetlegesebb, mozgékonyabb és fegyelmezetlenebb kiadásban? Hogy a visszhang harsányabb volt a kiáltásnál, a tükkörkép perzselőbb a napsugárnál, hogy Júlia politikai kérdésekben is szenvedélyesebb volt a „Talpra magyar“ költőjénél, hogy végül már tanítvány buzdította mesterét, azon senki sem fog csodálkozni, aki ismeri a női lélek fölszívó és alkalmazkodó képességét és csodálatos termékenységet.

Petőfi mindig különcmodorú ember volt, ami egyebek között abban is megnyilatkozott, hogy kedvelte a feltűnő ruházkodást. Az asszony ebben is követte példáját, ebben is túltett rajta. Jókai tanu rá, hogy egyszer piros frigiai sapkával ment színházba és hogy Petőfi el volt általa ragadtatva. Júlia politikai szereplése is hízelgett a költőnek.

*Kedélyed gyermek, szíved asszony és
A lelked férfi, te csodás mesés
Teremtmény!*

Itt tartott az asszony, mikor váratlanul bekövetkezett a vég. A költő rettenetesen komolyan vette önmagát és végszavát elnyelte a trombita hangja, az ágyúdörej. És az asszony? Egyedül áll a szédítő magasságban, ahová egy hatalmas szellem fölemelte. Petőfi lobbanékony és szenvedélyes vére, nyugtalan és szerfölött öntudatos szelleme még forrott benne,

de hiányzik belőle a költő kristálytisztasága és acélkemény erkölcsi ereje. Egyszerre elveszti belső támaszát és tartalmát. Hajóvá lesz, amely kormány nélkül jár. Egy ideig szilaj fájdalommal siratja urát, aztán egyszerre, mikor kiapadt az idegen energia, amely ereit duzzasztotta, beleomlik az élet zavaros hullámaiba. Petőfi megtudta volna gyászolni Júliáját; Júlia nem tudta meggyászolni Petőfit. Az erős embert megtisztítja a fájdalom, a gyöngét megzavarja. Az erős ember megküzd a fájdalmával, a gyöngye menekül előle. A gyöngye, ha elveszti lelki egyensúlyát, mindenáron feledni és vigasztalódni akar és olykor narkotikumokhoz folyamodik. A sírva vígadó ember, a férfi, akit korhellyé tesz a bánat, nemzeti jelenség. Űgy látszik, hogy Júlia, akit az édesapjával folytatott küzdelme, a nagy költő bálványozása és a forradalmi társadalomban játszott szerepe elbizakodottá tett és valósággal föléje emelt saját bírálatának, úgy látszik, hogy Júlia a nagy összeomlás pillanatában az élet nyers és mérges kábítószerai után nyúlt. Ez szószerint is veendő, amennyiben hallottuk, hogy abban az időben *mákonny* és erős borok segítségével akart felejtetni.

Eddig csak erkölcsbírák ítélték fölötte. Talán jó volna, ha hozzászólna a kérdéshez az ideg orvos is. Lehet, az orvos azt találná, hogy éppen a rettenetes rázkódás, amelyen akkor keresztülment, nyitotta meg az emberi lélek-

ben lappangó mélységek egyikét. Hogy Júlia lelkében voltak ilyen mélységek, azt már leánykorában maga is sejtette. Szerelmi vergődései közepett egyízben (1847. január 12.) így ír Térey Marihoz: „De most édes Marim, komolyan meggyónom lelkem keletkező baját: félek, hogy könnyelműség fogja követni a lelki harcot, mely bennem most oly kíméletlenül dúl; mert lelkemnek máris oly könnyelmű gondolatai vannak sokszor, hogy aztán, mikor eszmélek, írtózom e gondolattól: ha alkalmam lehetne oly könnyelműnek lenni, nemcsak képzeletben, de tettben.”

Amitől leánykorában írtózott, az bekövetkezett özvegy korában nemcsak képzeletben, de tettben. Egy eszes asszony, Dékániné, kimondta az igazságot, midőn így szólt:

„Mikor a költő elesett, vele meghalt az ő Juliskája is.”

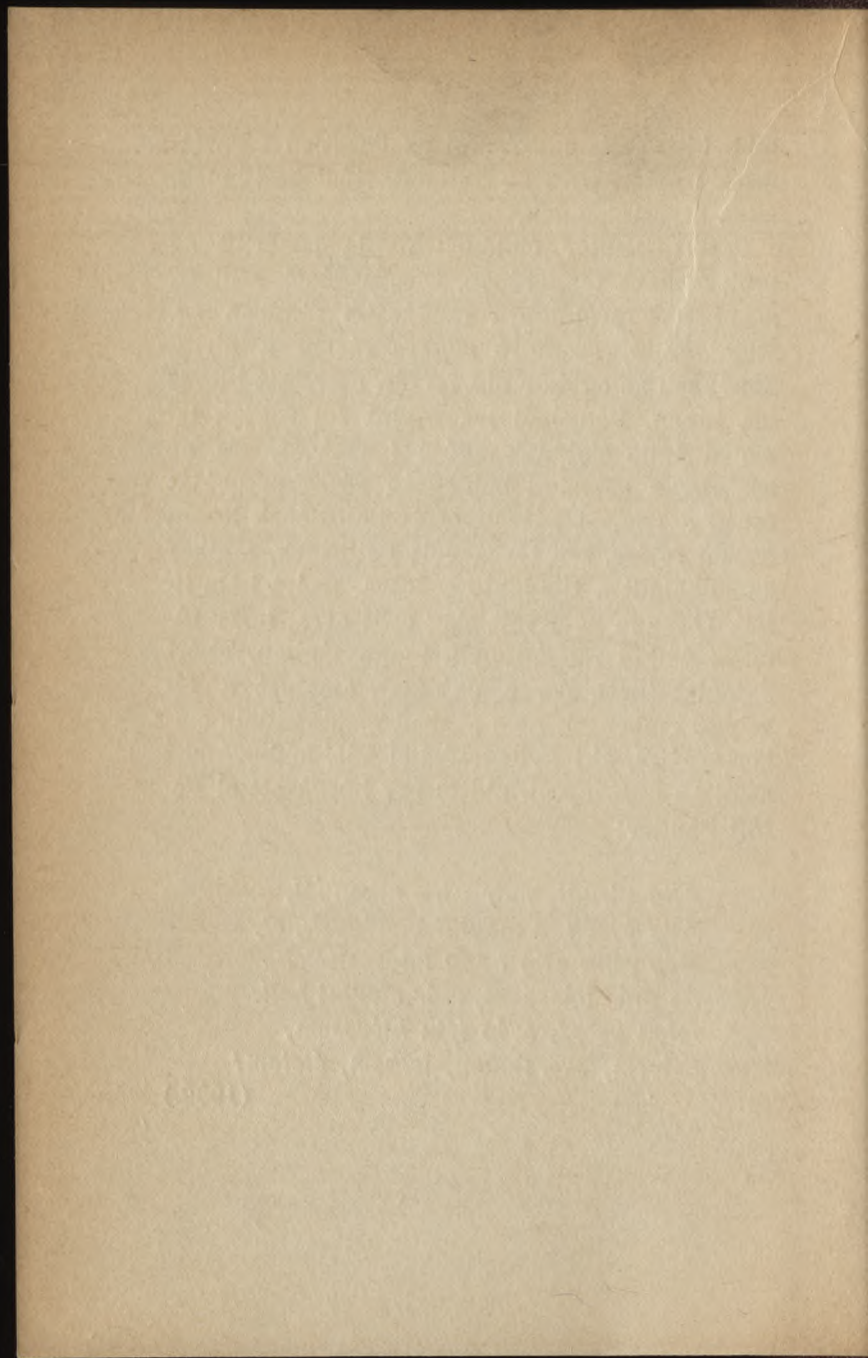
Szendrey Júlia második házasságáról, amely mindennél jobban elkeserítette a közvéleményt, alig van mit mondani. Ez tulajdonképpen mentőakció volt. Úgy tudjuk, a császári rendőrség felszólította akkor a mindenkitől, a családjától leginkább elhagyott asszonyt, hogy mutassa ki, miből él, különben el fogják távolítani a fővárosból. Horvát Árpád elejét vette Petőfi özvegye további megaláztatásának és nőül vette. Talán nem vétek a tisztelet ellen, mellyel Horvát emlékének tartozom, ha megállapítom, hogy ehhez a házassághoz eleinte

több köze volt egyrészt az önzetlen részvétnek és másrészt az önfenntartási ösztönnek, mint a szerelemnek.

Petőfi Sándor életének napja lemerült az örök éjszaka tengerében. Dicsőségének csillaga azonban napról-napra csodásabb fényben ég. Egy szelíd, szomorú sugara ráesik a sírra, amelyben az egykor oly forrón szeretett hitves ma pihen. Fényénél lassankint föl fogják ismerni Júlia életének egész igazságát. Ez az asszony a szerelmi boldogság rózsakoszorúját fonta a nemzet bálványozott költőjének korán őszülő fejére. Hú társa volt Petőfinek, amikor az fölhaladt a tündöklő csúcsra. Ezért hála illeti. Ő maga nem volt elég erős arra, hogy támasz nélkül megálljon a magasságban. Ezért sajnálat illeti. Az a sajnálat, amelyet a tévelygő embernek nem szabad megtagadnia embertársától, aki gyöngeségből vét, legkevésbé attól az asszonytól, akitől így búcsúzott el Petőfi Sándor:

*Alig viradt, már újra alkonyúl,
Alig jövék, s megint elmégyek, el,
Még csak alig hogy üdvezeltelek,
És már búcsúzni, már elválni kell.
Isten veled, szép ifju hitvesem,
Szívem, szerelmem, lelkem, életem!*

(1909.)

ÜNNEP ELŐTT

Egy éhezve gyászoló nemzet egy költőt készül megünnepelni. Szilveszter éjszakáján lesz száz esztendeje, hogy megszületett Petőfi Sándor.

Ha csak költő lett volna, akkor a jubiláris zaj aligha csapna túl az irodalmi társaságok felolvasó termein. Petőfi emlékezetében azonban ma négy ország szétszórt, bús magyarsága egyesül; ő több volt költői lángésznél: inkarnációja volt az örök magyar léleknek.

Az ő jellemében a magyar faj minden erénye és hibája él; képzeletében a magyar ég, a magyar föld minden szépsége ragyog; dalaiban a magyarság vére énekel, újong, zokog és viharzik; életét a magyar sors tette tüneményessé és tragikussá!

Soha még nép a maga képmását nem látta hívebb tükörben, mint a magyarság Petőfi költészetének arany tükreben. Ebben a csodálatos ifjúban, aki mindössze huszonhat évet élt és mégis ráért, hogy beleírja nevét a világirodalom halhatatlanjainak aranykönyvébe, önmagát

becsüli meg a nemzet. Megbecsüli benne a saját nagyszerű művelődési képességeit, ellenállhatatlan lendületét, a saját büszke árvaságát, emésztő vágyát a boldogság után és a saját szívfájdítóan szomorú végzetét.

A nemzetek sem élnek csak kenyérrel. A borzalmas kenyérgondok közt vívódó magyarság komolyan veszi a költőjét, mert a költő is rettenetesen komolyan vette a nemzetét, midőn lábai elé ontotta lelkének minden kincsét és végül szívének vérét.

Más népcsaládok is egy-egy ifjú hős alakjában testesítik meg a nosztalgiát, amit az élet és az emberi nagyság iránt éreznek. A hellének Achilles, a germánok Szigfrid legendás alakjában. De ezek a költői képzelet ködös teremtményei és csak a magyarságnak jutott osztályrészül, hogy Achillesze és Szigfridje mint nagyszerű valóság futotta meg üstökös-útját a halhatatlanság felé.

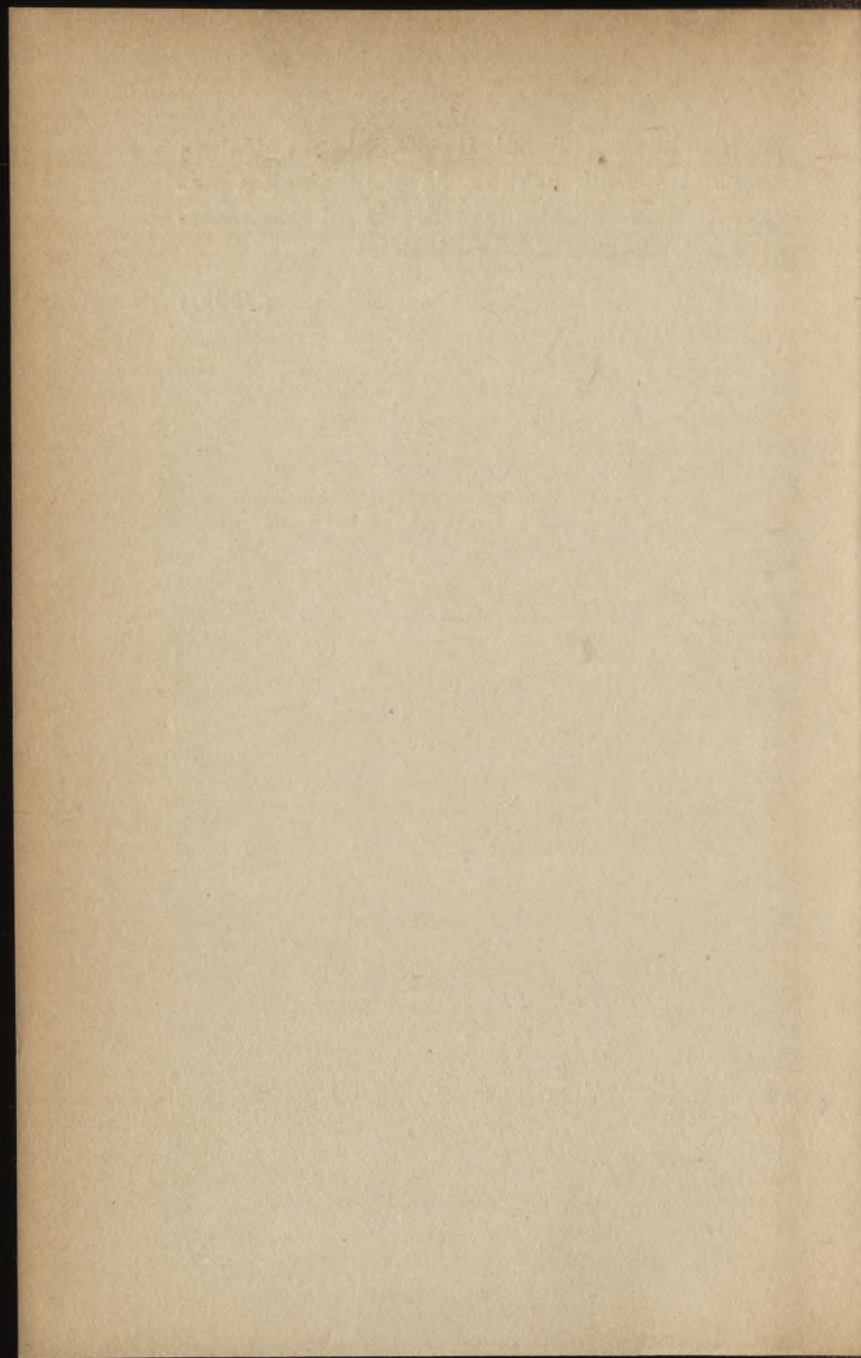
Többször is, több felől is el akarták vitatni a magyarságtól legmagyarabb költőjét. Hol a kárpáti szlávok, hol a nemzetköziek.

Mi azonban testvéri szeretettel köszöntjük a tótokat. Ha a költő, aki álló csillagként ragyog a magyar Alföld égboltján, a ti véretekéből való, akkor ti örök időkre oda vagytok forrva az alföldi magyarsághoz.

A világpolgároknak pedig azt mondjuk: Ad-

jatok nekünk világpolgárokat, akik a Talpra
magyart éneklik nekünk és meghalnak a ma-
gyar föld oszthatatlanságáért és mi megkoszo-
rúzzuk a világszabadság zászlóit!

(1922.)

PETŐFI SÁNDOR ÉS A NEMZETGYŰLÉS

A költő híve és előharcosa volt a népképviselési rendszernek, a hivatásos pártpolitikust azonban nem tartotta nagyra. *A magyar politikusokhoz* intézett költeményében így szól a parlamenti harcok efemer hőseihez:

*Ti, kik úgy fölfuvalkodátok,
Tudjátok-e, mik vagytok ti?
Az apró napi események
Mulandó pásztortüzei.
Éjenként lát a vándor, amint
Föl-föllobogtok magasan,
S reggel felé a nagy tüzeknek
Már csak hideg, holt hamva van.*

A kép kegyetlenül talál. Gondoljatok vissza azokra a vészesen lobogó tüzekre, amelyek tízhús esztendővel ezelőtt izgalomban tartották a parlamentet és az országot — mi maradt meg belőlük? Elhamvadt emlékek és néhány megrokkant pártember.

Nemzeti szempontból Petőfi a politikusnál
többre tartja az író. Meg is okolja, miért.

*Nyelvünk, egyetlen kincsünk, melyet
Apánk örökségiből
El nem rabolt még az enyészet,
Az ellenünk eskütt idő.
Nyelvünk is veszendőben volt már...*

*... Kevély urak, e szent betegnek
Milyen segílyt nyújtottatok?*

*... Költők valának ápolói,
E rongyos, éhes emberek,
Ők ápolák s menték meg...*

Ha valóban nyelvében él a nemzet, akkor a
magyarság költőinek köszönheti életét és nem
a latin nyelvhez oly sokáig és oly csökönyösen
ragaszkodó politikusainak, még kevésbé elné-
metesedett mágnásainak.

A nemzetek rettenetesen következetesek a
bűneikben. Ezer esztendő óta újra és újra a
pártoskodás és a külső veszedelmekkel szem-
ben való közömbösség buktatta el Magyaror-
szágot. Ezer esztendőn keresztül a nemzet nem
okult a maga kárán. Pedig mindig akadtak
egyes próféták, akik éles szemmel meglátták a
veszedelmet és harsány szóval óvták a nem-
zetet.

Isten csodája című költeményében így szól
Petőfi:

*Ameddig a történet csillaga
Röpíti a multakba sugarát:
A szem saját kezünkben mindenütt
Saját szívünkre célzó gyilkot lát,
S ez öngyilkos kéz hányszor szálla ránk! ...
Isten csodája, hogy még áll hazánk.*

Másutt így kiált fel:

*Azért nem győzött eddig is e hon ...
Mert soha nem volt egy akaraton ...*

A *Fekete-piros dal*-ban ily szavakkal jellemzi a magyar közömbösséget a külső veszedelmekkel szemben:

*Mohács, Mohács!... tarka lepke, gondtalanság
Röpködött előttünk,
Azt úztük, pedig már a török oroszlán
Elbődült mögöttünk.*

Úgy látszik, az 1848-as veszedelem idején is csakúgy, mint ma, divatja volt a botrányos mulatozásnak, mert a költő így háborog:

*Fönn a kormány alszik, mi pedig itt alant
Vigadunk, dőzsölünk,
Mintha mind a három isten nem gondolna
Mással, csak mi velünk.
Fessük zászlainkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.*

A nemzetgyűléshez intézett költői szózatában széles és erős vonásokkal írja meg a nagy idők törvényhozó testületének kötelelességeit. Amit mond, az megdöbbenően illik az ország mai tragikus helyzetére:

*Az a hon, melyet őseink szereztek
Verítékökkel s szívök vérivel,
Az a hon többé nincs meg, csak neve
Bolyong közöttünk, mint a temetőből
Éjjeli órán visszajött kísértet ...
Mit őseink egy ezredév előtt
Tevének, azt kell tenni most ti nektek
Bármily erővel, bármily áldozattal,
Bár mind egy szálíg elvesztek belé,
Hazát kell nektek is teremteni!
Egy új hazát, mely szebb a réginél ...*

És:

*Akit nem égő honfiérzelem
És tiszta szándék vezetett ide,
Kit a hiúság vagy silány önérdek
Csábít e helyre, az szentségtelen
Lábbal ne lépjen e szentelt küszöbre ...*

Ledőlt szobor című szimbolikus költeményét, amely a magyar lelkiismeret fenséges megnyilatkozása, így végzi:

*Föl, nemzetemnek apraja, nagya!
Szégyen reá, ki lomhán vesztegel,
Dicsőség arra, aki dolgozik ...
Válasszatok most: szégyen vagy dicsőség!*

A költőnek nincs érzéke a pártpolitika iránt. Ő nem ismer pártokat, csak magyar nemzetet. Érthetetlen előtte, hogy azok, akik komor időkben az ország sorsát intézik, hogyan vetemedhetnek személyes tusákra, kicsinyes gáncsvevésekre és szószátyárkodásra. A keserűség és a harag rettenetes szavakat ad a szájába, amidőn így dörög A szájhősök felé:

*Meddig tart ez örült hangzavar még?
Meddig bögtök még a hon nevében?
Kinek a hon mindig ajkain van,
Nincsen annak, soha sincs szívében!
Mit használtok kofanyelvetekkel?
Évről évre folyvást tart a zaj.
És nem ott-e, ahol volt, a nemzet?
Nincs-e még meg minden régi baj?*

*Tenni, tenni! a helyett, hogy szóval
Az időt így elharácsoljátok ...*

*S oh mi vakság! fölemelte még a
Népszerűség őket paizsára,
Az elámult sokaság, miképen
Meváltóit, karjaiba zárja.
Meváltók? ők a hon eladói,
Elveszünk ez ordítók miatt ...*

A szörnyű szavakat 1847-ben írta le Petőfi; de vajon mit írt volna, ha 1922-ben ott ülhetett volna a nemzetgyűlés írói karzatán? Bizonyos: a költő igen sokat követelt a politikustól, de

joga volt hozzá, mert senki többet nem adott a nemzetnek, mint ő.

Kifakadásai erősen megtépték a törvényhozás tekintélyét, de ez a sokat hangoztatott tekintély egy választott testületnél nem is lehet isten kegyelméből való jog, hanem csak szerzett érdemek jutalma

A nemzetgyűlésnek nemsokára alkalma lesz, hogy meghódoljon Petőfi Sándor emléke előtt. De ezzel a magyar politikusok csak önmagukat becsülik meg, mert hiszen elmúltak az idők, midőn

*Lenézik a szegény költőket
Ez elbizott, kevély urak...*

Petőfi Sándor emlékét méltóan akkor becsülnék meg, ha a nemzetgyűlés minden tagja a szívébe vésné a költő szavait, amelyek minden idők magyar törvényhozóinak szólanak.

(1922.)

A SZÁZÉVES PETŐFI

Midőn egy nép a maga nagy költőjét ünnepli, akkor tulajdonképpen önmagát ünnepli. Mert a költő, ha a múltó évek már lefosztották alakjáról mindazt, ami emberi és hétköznapi volt rajta, mint egy egész faj lelki világának képviselője áll az utókor előtt. A költészete arany tükkörré lesz, amelyben a nemzet saját eszményesített arcát csodálja. Azért teljes joggal hódolnak meg emléke előtt a nemzetnek oly szerényebb műveltségű fiai is, akik csak felületesen vagy egyáltalában nem ismerik költői alkotásait: ők, midőn megkoszorúzzák a költő emléket, a *nemzeti közösség* oltárát ékesítik föl.

Minden ilyen irodalmi ünnep a nyugtalanul szárnyaló gondolatok *pihenő- és üdülőnapja*, mert az életnek olyan tiszta régiói felé irányítja a figyelmet, ahová nem hatol föl az elvi küzdelmek és a magánérdekek összeütközése által felvert por és lárma. A költészet némileg az a népek életében, ami *Senki szigete* volt az Aranyembernek: egy semleges földzúg, amelynek árnyékában a Szépség lakik; az élet egy szabad szigete, amely a maga ősi szent törvényei sze-

rint virágzik; egy őserdő, melynek fái akár az égbe is nőhetnek.

Hogy az angol Shelley szívében hány csepp kelta és hány csepp normann vér lüktetett, azt nem kutatta senki. Az sem érdekelte az irodalom történetét, hogy Béranger vagy Moreau írói dicsőségéből hány százalék a gall és hány a frank ősök öröksége. Azonban, hogy Petőfi Sándorban mennyi volt a *szláv* vér, azon sokan törték már a fejüket, tudósok úgy mint tudatlanok. De ez érthető is; a boldog nyugati népeknél befejeződött a fajok keveredésének folyamata, mielőtt még a népek féltékeny versengése tudományt csinált volna a *fajgyűlöletből*. Nálunk a folyam még útban van.

De hiszen minél több szláv vér buzgott Petőfi ereiben, annál nagyobb dicsőség háramlik ebből a magyarságra, mert bizonyos, hogy Petrovics Sándor sohasem emelkedik föl a világirodalom állócsillagai sorába, ha ifjú Szigfridként előbb meg nem fürdik a turáni sárkányvérben. Költészetének legmesteribb kincseit ő a magyar hazaszeretet tüze mellett kovácsolta. A magyar nemzeti érzés, amely mint éltető vértet, hallgatagon és magától értetődően, benne kering minden költőnk ereiben, a legtudatosabban Petőfi Sándorban élt. Ezer esztendő óta ez az érzés az ő lantján adta a legharsányabb és a legmegragadóbb hangokat. Egy Petőfi, akinek költészetéből hiányzik a magyar elem, nem Petőfi; valamint a Hunyadiak és a Zrinyiek

neve is csak úgy lehetett aranyértékké az egész keresztény világban, hogy előbb beleolvadtak a magyarság tűzkatlanába. A Kárpátok hegygyűrűjében különböző népfajok élhettek, de a *kulturális élet lehetőségeit* itt egyedül csak a magyar faj tudta megteremteni.

Petőfi Sándor költészete a magyarság ezer éves lelki életének *legjellemzőbb és legnemesebb* megnyilatkozásai közé tartozik. A csodálatra méltó ifjút már élettani alkata is lírikusnak predesztinálta, mert érzelmi élete oly páratlanul gazdag és érzékeny, mint magyar és külföldi költőtársai közül egyiké sem. Ő állandóan valami lelki feszültségben él, mint a telített vilámostelep, és minden külső érintésre bámulatos erővel reagál. Az ő szíve afféle természeti csoda, mint azok a titokzatos sziklabarlangok, ahol a lehulló kavics mennydörgő visszhangot ver föl. A fogékonysága szinte univerzális, a legkülönbözőbb benyomásokat egyformán fölfogja, megérti és egyformán válaszol rájuk. És bár az idegrendszerét állandó izgalom fűti: az érzelmi és a szellemi élete mégis egyensúlyban tartja egymást, úgy, hogy igazuk van azoknak is, akik hangoztatják, hogy Petőfiben nem volt *semmi beteges*. Bizonyos, hogy „Az örült” című költeményét így csak *egészséges* költő tudta megírni.

Az érzések lantosa, a szív költője. A szíve, amelyet ő maga olykor idegenkedő csodálattal, szinte rettegve aposztrofál, úgy lakik benne,

mint valami titokzatos istenség, amelynek a költő keble a temploma, elméje pedig papja és ihletett prófétája.

*Isten, alkotál-e
Több ily szívet is már,
Mint az én szívem?
Volt e másban is már
Ily sokféle és ily
Forró érzelem?*

így tűnődik maga a költő. Másutt pedig azt mondja:

*Nem fejemen, de szívemen
Hordom koronámat...*

Ha az emberi érzések a szívből fakadnak, akkor Petőfi valóban a szívén hordja költői koronáját, mert tündöklő elméje mindenkor csak hű vazallusa volt annak a királyi szívnek.

Idegéletének csodás érzékenysége titokzatos meglepetéseket szerez. Olykor azt hihetnők, hogy a költőnek megvan az a rejtelmes adománya, melyet ma divatosan *távollátásnak* nevezünk. Midőn alig húsz éves korában megsejti korai halálát és le meri írni ezeket a sorokat, hogy:

*Dicső neve költő fiadnak,
Anyám, soká, örökkön él...*

akkor nem az önhitt ifjú titán, hanem a saját küldetését megértő, kiválasztott férfi hangját halljuk. Mint bizonyos élő szervezetek az égi háborút, úgy ő előre megérzi az 1848-as véres zivatar eljövetelét. 1845-ben már azt írja: *Háborúval álmodám...* minél jobban közeledik a végzetes esztendő, annál szörnyűbb álmokat lát. Ugyancsak 45-ban, a *Ha az isten...* kezdetű költeményében, megjósolja önmagának a harctéri halált. Az *Egy gondolat*-ban megismétli jóslását, ezúttal olyan részletekkel, amelyeket az események később megdöbbenő módon valóvá váltottak. A *halál* képe állandóan izgalomban tartja képzeletét. Ifjúságának virágos kertjében mindig ott áll a sötét rém. A halált ő csak a *katona harctéri halála* alakjában tudja elképzelni. Ha erre gondol, akkor valami tüzes és szent mámor fogj el, — a *hősök má-mora!* Annyira beleéli magát ebbe a gondolatba, hogy, midőn 1848 elején úgy látszott, mintha a kerekedő vihar mégis ártatlanul akarna elvonulni, megriadtan kiált föl:

*Nem a tettek terén fogok hát,
Mint egy csillag lehullani?*

Az ilyen eruptív természetnek nincs sok köze a számító művészi gonddal alkotó mesterekhez. Ő nem csillagok magasságából tekint le az életre, hanem a földi élet forró forgatagából kiált föl a csillagos egekhez. Neki az élet nem

látványosság, hanem élmény. Ő nem *szemléli*, hanem *átéli* az életet. Az ember neki nem *modellje*, hanem *testvére*. Mindenki, aki küzd és szenved, neki testvére. Nem a távoli felhők fölött ragyogó Apolló, hanem a földön bolyongó Dionysos az ő költészetének istene. Az élet borától mámorosan támo­lyog az isten diadalkocsija kerékcsapásában és nevezetes s csodálatos, hogy azért mindig tudja, hol jár.

Mindennemű erőfölösleg az *érvényesülést* keresi. Petőfi pályája kezdetén az ő érzelmi gazdagsága türelmetlen lángot vet, mint az elásott kincs. Az ifjú költő reszket a vágytól az élet után; élni akar, küzdeni, szeretni, szenvedni, — mintha tudná, hogy a Párkák milyen rövidre mérték ki életének fonalát.

Kétféle nagy vágy remeg és háborog a lelkében: a vágy a *nő szerelme* és a vágy az *ember-szeretet* után. A nő nagy és díszes helyet foglal el Petőfi lelki birodalmában. A nő a terem­tés bájos csodája, az élet koronája. Angyal, tündér, istennő, leginkább csillag; minden, csak nem ember. Amit Petőfi erről gondolt, az tulajdonképpen az egész női nemnek szóló gyönyörű bók. Ha valakinek, úgy a magyar nőknek van okuk, hogy virágot szórjanak a költő lábnyomába.

Az érzés a szíve mélyéből fakadt, de a költői megnyilatkozásban kezdetben idegen példák után indult. Shelley, Moreau, de főleg Béranger, az ő szeretett Béranger-ja, akinek tanítványául

szegődött, aki pedig mint költői tehetség a Petőfi válláig sem ért föl. Béranger a párisi bohém-kultusz egyik fullajtárja és az ő befo-lyása alatt üti meg Petőfi a könnyed élvezet-vágy hangjait, amelynek alapjában véve édes-kevés közül volt az ő lelkének mély és tiszta alaphangjához. Kevéssé ismerhette még ön-magát, hogy *chansonokat* próbált játszani a *templomi orgonán!* Ő inkább csak elméleti kor-hely volt, tüzes bordalait olykor vizes palack mellett írta és ha elvértve cinikus hangon beszélt egy „asszonyi állatról“, ezzel nem a maga meg-győződésének, hanem a külföldi divatnak hó-dolt. Tudunk Petőfinek egy-két kalandjáról, amely bemutatja nekünk az ifjú lángészt, amint szinte megható naivitásban áll szemben a nővel. *Naivitás* annyi, mint *szellemesség*, amely *tudat-lansággal* párosul; női dolgokban pedig a költő sohasem szerezte meg azt a kétes becsű tudást, amellyel az ő akkori eszményképei, a Mont-martre bohémjei dicsekedhettek. Emlékezetes Petőfi életének ama különös epizódja, midőn feleségül kérte a gazdag pesti bankár-leányt, akivel soha még egy szót sem váltott. Ez *ka-land* volt, kaland a szó *ariostói* értelmében. Ő bement a sárkány barlangjába, nem az elvárá-zsolt királyleány kedvéért, hanem a veszedelem kedvéért. Vakmerő és képtelen lépésére éppen a lépés vakmerő és képtelen volta ingerelte. De hiszen a nagy fájdalom, melyet a bájos Csapó Etelke korai halálán mutatott, ugyancsak nem a

szívéből, hanem a képzeletéből fakadt. Ő *kiüzdeni* és *szenvedni* akart; valósággal kereste a szenvedést, részben azért, mert a világfájdalom a kor irodalmi divatja volt, részben azonban azért is, mert ösztönszerűen megérezte, hogy az út az igazsághoz a Golgotán keresztül vezet.

De a költő egyszerre megtalálja önmagát, az éneke csodálatosan mély, tüzes és gyöngéd hangot ad: Petőfi Sándor az élet útjain összetalálkozott Szendrey Júliával. Ime, a párisi grizett-hegedősök tanítványában fölszabadult a magyar lélek: Petőfi csak a házasságában ismerte meg az igazi szerelmet. A Júliához írott dalok, amelyek bizonyára a világirodalom gyöngyei sorába tartoznak, az igazság és a szépség szárnyain fölragadták a költőt merészen ívelő pályájának delelőpontjára.

Szenvedélyesen és fönntartás nélkül átengedi magát a nagyszerű érzésnek.

*Kívüled rám nézve
Nincs élet, nincs világ,
Te szövődöl minden
Gondolatomon át.*

Júlia neki „lélekezete...”, „szívverése...”, „lába nyomán virág terem...” Nem tud betelni a csodálkozástól, hogy az élet ilyen páratlan kincset ajándékozott neki.

*Kedélyed gyermek, szíved asszony és
A lelked férfi, te csodás mesés
Teremtmény! s én valóban nem tudom,
Mi több: szerelmem vagy csodálatom?*

Úgy érezte, hogy Júlia szerelmével elnyerte
az élet koronáját.

*Elértem, amit ember érhet el:
Boldogsággal csordultig e kebel!*

És le meri írni azt, amit halandó alig mert
előtte még kimondani:

Oly boldog vagyok, hogy reményem sincs!

Most már a túlvilági életben is hisz, mert
nem tudja elképzelni, hogy a sír elválaszthatná
őt a feleségek feleségétől.

*Mint ágrul ágra
A csalogánypár,
Csillagrul csillagra szállunk te s én?
Vagy mint két hattyu
Ringunk szelíden
Az örökkévalóság tengerén?*

Ha a fülemlének szavai volnának, akkor
holdvilágos tavaszi éjszakán ilyen szavakat hal-
lanánk a virágzó kertekből.

A hitvesi szerelem költészete gyönyörű ma-
gyar specialitás. Soha még szerelmes király oly

gazdagon meg nem ajándékozta kedvesét, mint Petőfi. Az ó-francia dalos versenyeken megfelezték a győztes koszorúját a troubadour és szíve hölgye között. Szendrey Júliát is némi rész illeti Petőfi koszorújából. Bárhogyan ítéljünk is a boldogtalan asszonyról, *egy* érdemét mégis el kell ismernünk: egy anyagi gondokkal küzködő, polgári háztartás kicsinyes keretében meg tudott maradni *költői ideálnak* és ez talán a legnagyobb érdem, amit költő hitvese szerezhethet.

Kezdetben mint a szabadság költője és idegen példák után indult Petőfi. Shelley, Béranger, Moreau — ők Voltaire apostolai voltak. A nagy Voltairehez, aki *La Pucelle*-ben véres gúnnnyal írt az *orléansi szűzről*, de ugyanakkor hódolattal meghajolt *Madame Dubarry* előtt, akit királyi *Egeria*-ként ünnepelt, a nagy Voltairehez nem lehetett sok köze Petőfi Sándornak. A vallás ellen indított hadjáratában nem is követte soha.

De az ifjú költő nagy szíve megpattanásig teli volt emberszeretettel, a kitagadottak és elnyomottak szenvedései megzavarták a nyugalvét, hiszen még akkor is, midőn az *Őszi éj*-ben Juliskájával a meleg kályha mellett ült, akkor is a hontalan kóborlókon járatta esztét, akiknek súlyos és tántorgó lépéseit az ablaka alatt vélte hallani. Abban a korban az emberszeretet általános megnyilatkozási formája nem is lehetett más, mint a forradalmi tűzben égő szabadság-

vágy. A francia nagy forradalom hajmeresztő túlzásai már feledésbe mentek, a szentszövetség kormányainak brutalitása azonban még élénk emlékezetben volt. Európa levegője teli volt erjedéssel, várakozással és visszhangzott a jelszavaktól. *Emberi jogok, egyenlőség, a népek testvérisége...*! Mindez sokkal vonzóbb, merészebb és emberibb volt, semhogy ilyen fogékony, tüzes ifjú lélek ellent tudott volna állani. Petőfi repült a viharral, a *világszabadság* nagyszerű viharával...

A bécsi kormányrendszer durva balfogásai és hitszegése, a királyság szenvedélyes ellenségévé tették. *Szekfü* Gyula azt mondja: „Kun Lászlóról, V. Lászlóról, Dobzse Lászlóról írt versei a történetellenes történet szemléletnek jellemző példái...” Ezek valóban politikai költemények, idegen befolyás alatt íródtak és nem találjuk meg bennük az átlagos magyar ember kegyeletét a történeti multtal szemben.

Az igazi, a politikai doktrinák láncaitól megszabadult Petőfi Sándor *akkor* veti meg lábát a magyar anyaföldön és *akkor* emelkedik föl egész titáni nagyságában, midőn 1848 nyarán megérti, hogy nem a világszabadságról, hanem csak egy kis népnek, az ő magyar népének élethalálharcáról van szó. E perctől kezdve olyan vakító és izzó tűzben ég az ő hazaszeretete, ahogyan ezer esztendő óta nem égett senki szívében. Most már kiejti kezéből a vörös lobogót s fölkiált:

*Háromszínű magyar zászló,
Vezérelj...*

A költeményekből, amelyeket akkoriban írt,
nem egy ember, nem egy költő, hanem egy se-
besült oroszlán haragja mennydörög:

*Magára hagyták, egy magára
A gyáva népek a magyart;
Lánc csörg minden kézen, csupán a
Magyar kezében cseng a kard.*

Ezer év óta ez a magyarság sorsa: hogy ma-
gára hagyják. Békében mindig akadtak váll-
veregető barátai, de a vészben magára hagyták,
tatárral, törökkel, minden ellenségével szem-
ben magára hagyták. A világpolgár most
már kész volna arra is, hogy mind a négy sar-
kán fölgyujtsa a világot, ha így meg tudná
menteni hazáját.

*A Kárpátoktól le az al-Dunáig
Egy bőszt üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
All a viharban maga a magyar.
Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
Minden népek közt a föld kerekén.*

A magyar *elhagyatottság*, amely valamikor rabul ejtette Zrinyit, a költőt, perzselő és büszke lángra lobbantotta Petőfiben is a magyar lelket. A doktrinér költőből a nemzet Tyrtaeus lesz; a demokrata pártemberből szabadsághős; az öreg Petrovics fiából a magyarság legnagyobb lírikusa.

Mindössze csak néhány évig fogta kezében az író tollat, de ennyi idő alatt páratlan gazdag fejlődésen ment keresztül. A fejlődés útja nála *befelé* vezetett: kívülről rárakódott idegen rétegeket keresztül törve, önmagát kereste és a legnagyobb akkor lett, midőn megtalálta önmagát. Mert egy csodálatosan gazdag, tiszta és erős emberi lelket fedezett fel önmagában.

Ami Petőfi alakját oly megragadóan érdekessé teszi és népszerűségét elterjesztette túl az óceánokon: a kristálytiszt és gyémántkemény egység, amelybe az ő élete és költészete egybeforrt. Ő bizonyára a világirodalom legbecsültebb költője. A költeményei az érzéseiből fakadtak, mint villámok a felhőből, viszont ő annyira azonosította magát minden megírt sorával, mint a tisztességes ember az adott szavával. Bizonyos, hogy midőn szép ifjú hitvesét és szeretett kisfiát elhagyta és a harctérre indult, ezt főleg azért tette, hogy betű szerint beváltsa az ígéretét: „*Szabadságért fölláldozom szerelmemet.*” A szabadság szent máglyatüzét emberek életével élesztik s Petőfi fanatikussá kö-

vetkezetességgel a maga ifjú életét is beledobta a lobogó tűzbe.

Petőfi Sándor esztétikai értékénél jóval *többet* adott nemzetének: egy *ideált* adott, — az ifjúság bájában és a lángész fényében tündöklő hős ideális alakját.

Az ó-görög és a germán népek fantáziája Achilles és Szigfrid legendás alakjában személyesítette meg a fájdalmas nosztalgiát, amit az egymás után felvirágzó és elfonnyadó nemzedékek a győzelmes ifjúság iránt éreznek. Örök ifjúság csak annak a halandónak jut osztályrészül, aki ifjan hal meg. Achillesnek, Szigfridnek éltük virágában meg kellett halniok, hogy emberekből csillagokká legyenek a költészet egén. Amit Homerosz és az északi bárdok csak megálmodtak, az ifjúság hősi époszát, a Gondviselés valóvá váltotta egy magyar költő életében. Mert Petőfi élete *hősi éposz*, amely meg-rázóan szép és szomorú akkordjaival belebúg a hétköznapiakba és ünnepiesebbé, mélyebbé és gazdagabbá teszi a magyar életet. Az ő emlékéből az örök ifjúság villamos árama fut át a nemzet testébe, az ő példája messzi idegenben is dicsőséget szerez a magyarságnak.

(1923.)

PETŐFI NAPJA

Egy kegyetlen aforizma úgy szól, hogy csak az a nép érdemli meg az életet, amely kész meghalni az eszményeiért. Azt hiszem, az emberiségnek nem sok ideálja van, melyért annyi embervér folyt volna, mint a magyar szabadságért. Más népek, vallási, hódító vagy dinasztikus háborúkat viseltek, Magyarországon vagy a szabadságért, vagy az ősi országhatárokért folyt a harc. Szabadság és országhatár, — a két fogalom közt annyi a kölcsönhatás, hogy a kettő nálunk szinte egyet jelent.

Ha végiglapozzuk a hazai haditörténelmet, rábukkanunk arra a különös és fájdalmas igazságra, hogy az országot nem katonai győzelmek, hanem az a nagyszerű mód, ahogyan a magyar katona meg tudott halni a zászló becsületéért, tartotta fenn ezer év világtörténelmi viharai közepette. A magyarság minden bajt átvészelő életereje nem fizikai, hanem erkölcsi fölényből ered. A nemzet ősidők óta harcias és hódító világhatalmak ütközőpontján állt és a harctereken rendszerint óriási túlerővel találta magát szemben. Ha a magyarság valaha

Pantheont fog építeni nagy katonáinak, az a dicsőséges legyőzöttek emléksarnoka lesz. Hol van még egy nép, melynek két koronás királya szenvedett hősi halált a csatatéren? Hol még egy nemzet, melynek hadbavonult 24.800 vitéze közül egyetlen csatában 24.000 esett el, köztük maga a király, 16 zászlós úrral és 5 püspökkel?

A mi nemzeti ünnepeink: visszaemlékezések dicsőséges halottakra. A magyar történelem — vértanuk díszfelvonulása. Ennek a halhatatlan légiónak nincs eleje, mert belevész a honfoglalás előtti háborúk vérködös viharába és nincs vége, mert — fájdalom! — a magyar vér ma is öntözi a keleti harctereket. A halottak díszmenete megrázó és fölemelő, szörnyű és dicsőséges. Ott látjuk a kereszténység magyar bajvívóit, akik karddal a kezükben vágta utat az örökkévalóságban. Látjuk a bécsújhelyi szabadsághősöket, akik nem pogány kardok, hanem keresztény hóhérbárd alatt véreztek el, az eperjesi mészárlás áldozatainak nemes és büszke csapatát. És Rákóczi katonáit, kik a zöld mezőn vagy a vérpadon haltak meg Pro Libertate. Talán a legnagyobb áldozat, amit a nemzet a szabadság oltárán hozott: az aradi tizenhárom. A legnagyobb, de a legfájdalmasabb mégis: Petőfi Sándor!

Az ő neve ma is lángoszlop és kűrtharsogás, riadó és hajnali ébresztő. Ő, akinek Petrovics István volt az apja és Hruz Mária az édesanyja. Ő a legigazibb vérű magyar és a legmagyarabb

költő. Ő értette meg legmélyebben és fejezte ki legjellemzőbben a magyar nép lelkét. És ő fe-
dezte föl és közvetítette a nagy világnak a
magyar táj lelkét, melyet előtte senki sem is-
mert fel: az Alföld és a Tisza szépségét.

Az ő költészete a magyar néplélek örökérvé-
nyű megnyilatkozása, azért ő, aki százhusz év-
vel ezelőtt született, ma is a nemzet legfiata-
labb, mondhatnám legmodernebb költője. A
legmagyarabb poéta volt és éppen a föltétlen
magyarságával lett az egész emberiség ünnepelt
tagjává. Lángesze keresztültörte az anyanyelv
szűk korlátait. Mindössze huszonhat esztendő-
t élt és világhírű lett! Ha a világirodalom titan-
jainak életéből levágjuk az első huszonhat évet
és összemérjük Petőfiével, akkor ébredünk
csak annak tudatára, milyen óriás volt ez az
ifjú. Goethe huszonhat éves korában a Götz von
Berlichingen és Werther szerzője volt, korának
divatos költője, de még beláthatatlan távolság-
ban a Faust írójának olimpusi nagyságától.
Shakespeare huszonhat éves korában színész és
színházi vállalkozó volt, de nem volt még Wil-
liam Shakespeare. Dante nevét pedig, ha a név
viselője meghal huszonhat éves korában, ma
senki sem ismeri Itálián kívül, de magában Itá-
liában sem. Petőfi azonban huszonhat éves ko-
rában már Petőfi Sándor volt! És mi elmélázva
találgatjuk, vajjon hová emelkedett volna még,
ha eléri az irodalmi patriarchák korát?

Mi a magyarázata ennek a korai és ellent-

mondás nélküli népszerűségnek? Mert a nevét olyan távoli országokban is ismerik, ahová a költeményei nem jutottak el, csak alakjának és életének sugalló hite. Költői lángeszén kívül bizonyára egyéb lelkierők is kellettek hozzá, hogy világszerte elterjedjen hódító varázsa. És csakugyan: éltek is benne ilyen titokzatos erők. Petőfi a maga korának testet öltött ideálja. A szabadságért lelkesülő népek gyönyörű vágyálmának beteljesülése. Az ifjú szabadsághős, aki lantjával és kardjával, halhatatlan énekével és kiömlő vérével szolgálja az emberiséget, — nem ő az, akiért egy romantikus kor minden fia és leánya hevül?

De van egy erő, amely ennél is mélyebb, őszibb és emberibb: ez az erő segítette Petőfit a csillagok felé lendíteni. Ő az ifjú herosz, akit élte virágában elnyel Hádesz sötét torka. Nem emlékeztet megdöbbenő módon az ősköltészet tragikus sorsú ifjú hőseire: Adoniszra, Achilleszre, Szigfridre? Dús képzeletű esztétikusok ezekben a nap leventéit akarták látni; a vadkanban, az orvul kilőtt nyílban és bőszen Hagenben pedig, akik elpusztítják az ifjúság fényében ragyogó heroszt: a napfényt elnyelő téli homályt. Az egész mese talán nem egyéb, mint a természet őszi haldoklásának bús misztériuma. Szemmel látható: Petőfi ifjú életének tragédiája a néplelek legmélyebb és legérzékenyebb húrjait szólaltatta meg, azt a mélységet és érzékenységet, ahol a mythos terem, — alakjának és éle-

tének sugalló ereje azért is él és hat mindmáig.

Ha közel lépünk Petőfi Sándor emberi egyéniségéhez, ne vezettessük magunkat félre hetyke bordalai és csárdanótái által. Ez nála csak művészet, a városi életre vetített népies arabeszk. Ő sohasem volt az, amit ma bohémnek nevezünk. Életét nem szenvedélyek és szeszélyek, hanem elvek és meggyőződések irányították. Elvei és meggyőződései pedig gránit alapon épültek. Mértéktartó, szigorúan erkölcsös, büszke, kristálytiszt jellemű férfi. Megkapó szeretettel gondozza szüleit; országos hírvű költő korában is büszke édesapjára, a jó öreg kocsmárosra; mint férj és családapa pedig maga a hűség és gyöngédség. Feleségének a világirodalom legszebb költeményeiből csillagkoszorút fon a homlokára, egy gyönyörű különlegességgel gazdagítván a magyar irodalmat: a hitvesi szerelem dalaival.

Nagyvonalú és nagyszerű egyéniségét talán mi sem jellemzi találóbban, mint költőtársaihoz való viszonya. Büszke Arany Jánosra, szereti Jókait, barátja Tompa Mihálynak, boldoggá teszi a tudat, hogy velük gazdagodott és emelkedett a magyar irodalom. Ha egy új, nála fejfel magasabb Petőfi lép a nyilvánosság elé, ő bizonynyára örömmel és hódolattal köszönti.

A lelke jellegzetesen lírai lélek, azaz hihetetlenül érzékeny és fogékony; a kor áramlásait, mint némely sziklabarlangok a tenger hullámcsobogását, harsogva és mennydörögve vissz-

hangoztatja. A szabadságharc költője és lelkében a hazaszeretet és szabadságvágy hangjai orkánerejűvé dagadnak. Petőfi hazafisága nem szónoki téma, nem költői motívum, valamint a művészete sem önmaga körül keringő és önmagát tükröző játék: nála minden forró, igaz élet, véresen komoly valóság. Sohasem választotta el magában a költőt az embertől. Mindhalálig helytállt minden szaváért, mit valaha versben vagy prózában kimondott; helytállt, mint jellemes férfi a becsületszaváért. Ki lehet mutatni, hogy midőn elhagyta hőn szeretett családját, hogy bevonuljon az erdélyi hadsereghez, beleköltötte és bele verselte magát a segesvári halálba. Önmaga ellen fordította a kérlelő és fenyegető szavakat, melyekkel egykor halálra szánt áldozatkészséget követelt a nemzettől, és mint saját büszkeségének és következetességének foglya, indult el végzetes utolsó útján. Ez bizony nem volt l'art pour l'art-költészet, ez megrázó és nagyszerű valóság volt.

Vegyük a dolgot úgy, ahogyan volt. Az ünnepelt fiatal költő — mert akkor már ünnepelték Petőfit! — utolsó éveit Pesten töltötte, aránylag jómódban és kényelemben, tehát nem vágyódott jobban nélkülözések és testi fáradoalmak után, mint közülünk bárki. Szép ifjú hitvesét, akivel alig két esztendeje élt együtt, imádta; pár hónapos kisfiát pedig rajongva szerette, — és mégis elszakadt tőlük, elhagyott mindent, ami szép és kíváncsú volt életében, hogy je-

lentkezzék Bem maréknyi hadseregénél, mely akkor Erdély borús ege alatt kétségbeesett harcokat vívott az ellenséges túlerővel. Pedig könnyűszerrel elhitethette volna magával és másokkal, hogy az író tollával nagyobb hasznára lehet hazájának, mint a kardjával, — de Petőfi nem okoskodott, nem egyezkedett, ő sokkal büszkébb férfi volt, semhogy az írók ingyenhelyéről nézze végig a nemzet élet-halál harcát. Ő maga is nemzet volt, senki ezt oly bensőségesen nem érezte, mint ő, — felelős mindenért, ami az országban történik, a győzelmes csaták büszke boldogsággal töltik el, a kudarcok az arcába kergetik a szégyen pírját. És ha végül összeomlik a szabadságharc, akkor legelsőnek Petőfi Sándort fogja maga alá temetni. Tehát mennie kell oda, ahol Bem ágyúi dörögnek. Pedig biztos, hogy baljós sejtelmek kísérték a harctérre, az ő csodálatos képzelőtehetsége, mely olykor prófétai előrelátássá élesedett, költői víziók alakjában már megmutatta neki a fehér-egyházai katonai tömegsírt, ahol egykor névtelen hősök közt névtelenül pihenni fog.

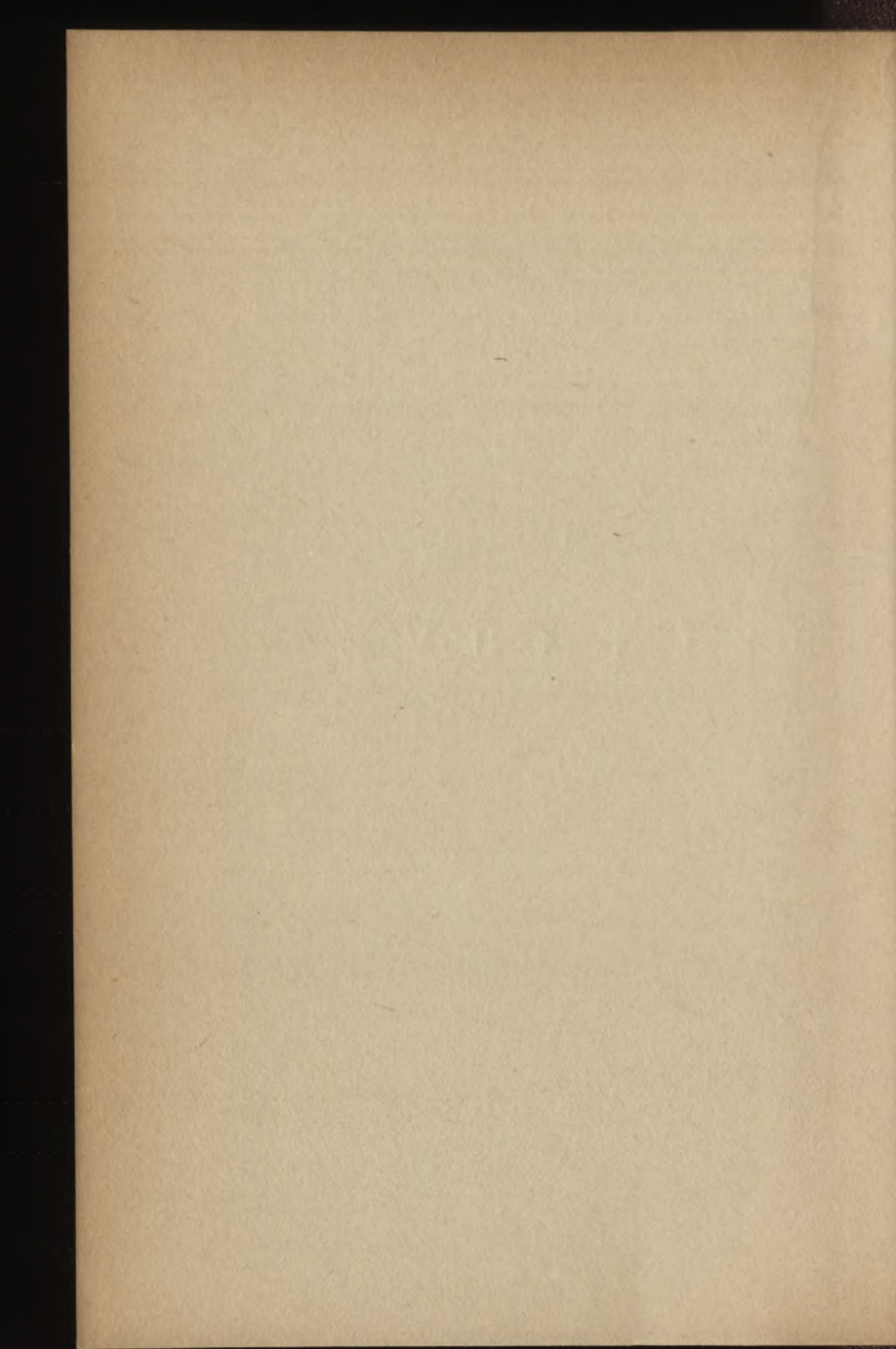
Petőfi korában még nem volt szó politikai propagandáról, de biztos, hogy külföldön senki sem szerzett a magyarságnak több barátot és nagyobb becsületet, mint ő. Az ő lantján a magyar névnek nemes és vonzó hangzása lett. Pedig csak a jó Isten tudja, hányszor volt szükség a múltban és hányszor lehet szükség a jövőben erre a rokonszenvre.

A Petőfi Társaság ma névadó védőszellemének ünnepét üli. Az újévi harangok első kondulása az idén már Petőfinek szólt, újév hajnalán volt a költő százhuszadik születésnapja. A valódi Petőfi-ünnep azonban március 15-ikén virrad fel. Március magyar idusa a gondolat szabadságának, a tavaszi föltámadásnak, a magyar ifjúságnak, a jobb jövő reményének, az örök magyarság megújulásának napja, — más szóval: Petőfi Sándor napja! És március tizenötödike egyszersmind a nemzeti kultúra ünnepe, mert ezen a napon jegyezte el Petőfi a magyar irodalmat a nemzeti gondolatnak. Azóta, aki magyarul ír, ha nem a nemzet szellemében ír, nem magyar író.

Petőfi Sándor szelleme beleolvadt a magyarságba, mint a só a tenger vizébe. Mindenütt jelen van, ahol magyarok gyűlnek egybe. Jelen van most is ebben a teremben. Köszöntsük halhatatlan szellemét azzal a megértéssel, mellyel egy kultúrnép a legnagyobb költőjének tartozik. Vezetessük magunkat Petőfi hazaszeretete, bátorsága és áldozatkészsége által, akkor meg fogjuk találni a jobb nemzeti jövőbe vezető utat.

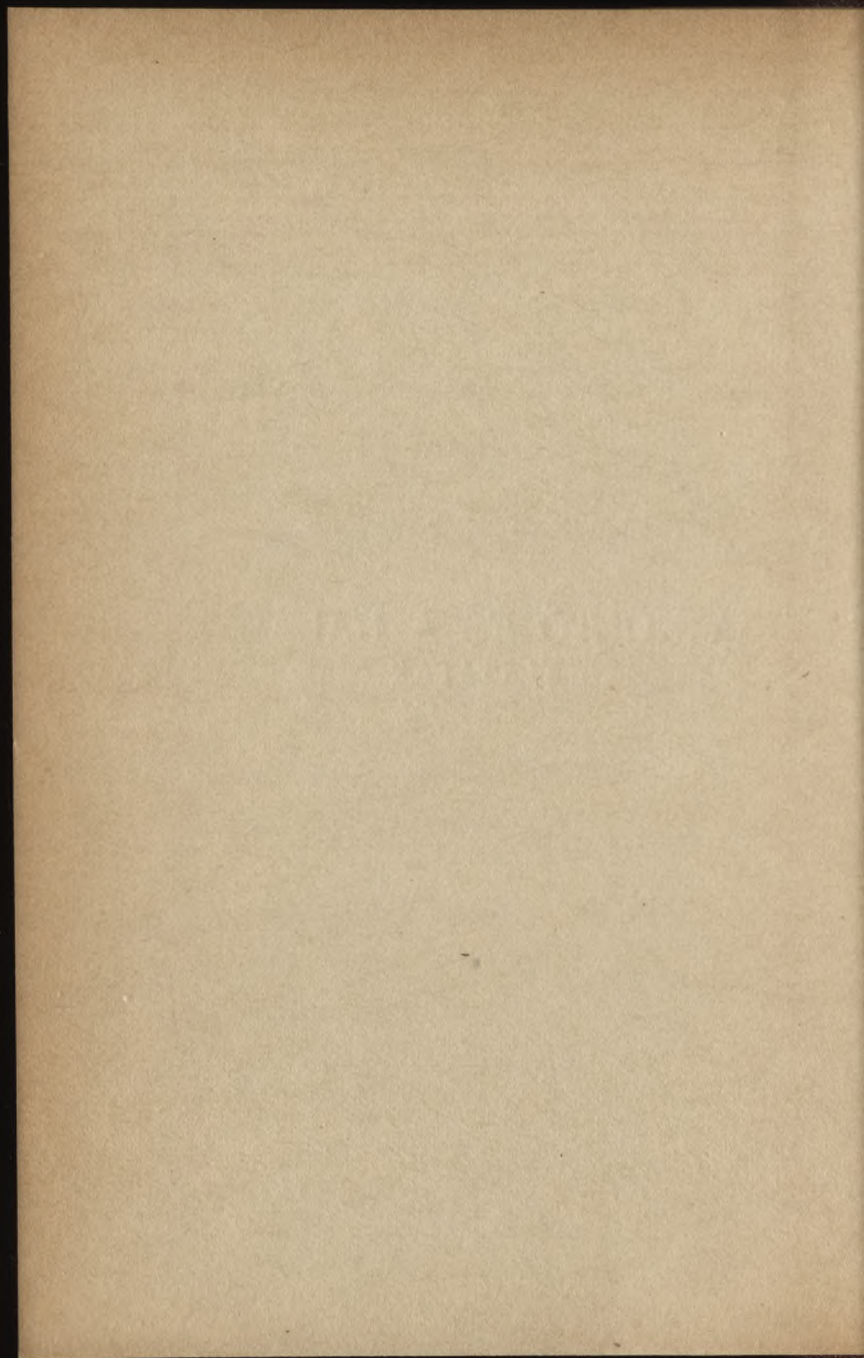
(1943.)

S Z Í N M Ű V E K

A KÖLTŐ ÉS A HALÁL

Színjáték

SZEREPLŐK:

A költő
A százasdos
A gazda
A falusi leány
A konziliárius
A báróné

Sötétség. A szín mögött háromszor megzörgetik a kaput. Aztán megint háromszor. Két öblös férfihang, a gazdái és a százasdosé, a sötétségben feleselget. Minden szavuknak különös súlya van.

A százasdos: Nyissák ki a kaput! Nyissák ki!

A gazda: Mi az? Mi kell?

A százasdos: Petőfit keressük, Petőfi Sándort.

A gazda: Petőfi alszik. Hagyjátok pihenni.

A százasdos: Most nincs ideje a pihenésnek! Keljen föl!

A gazda: Ki az, aki keresi?

A százados: Egy honvédtiszt.

A gazda: Honnan jön?

A százados: Az erdélyi táborból.

A gazda (némi meggondolás után nyugodt mély hangon): Nyitom a kaput.

A sötétségben láncsörgetés és nyikorgás hallatszik, mintha egy óriási érckaput nyitnának.

Kis szünet, amely alatt pirkadni kezd. A gyér hajnali fényben egy székely ház udvarán találjuk magunkat. A ház hegyoldalon áll, az udvar lefelé lejt a nézőtérnek. Fantasztikusan stilizált székely ház, ódon és tömör, amely egy új magyar mitológiában a költő túlvilági lakóhelye is lehetne. A magasan álló házhoz meredek lépcső vezet föl az udvarról. A pitvaron csak egy ajtó, az vezet a költő szállásába. A pitvaron sok virág. Az udvaron kis asztal, faragott lócákkal.

Nagy távolságban olykor tilinkószó, olykor egy férfihang éneke hallatszik. A „Van-e mostan olyan legény, aki fél?” kezdetű Petőfi-dalt fújják.

A falusi leány, a gazda, a százados.

A falusi leány székely népviseletben, fekete nagykendőbe burkolódzva, mozdulatlanul a lép-

csön ül; a gazda, égő lámpással kezében, jobbról bejön; a százados, fehér huszárköpennyel a vállán, lassú léptekkel követi.

A gazda (*a társalgást folytatva, közömbös hangon*): Ez így ment kérem egész éjszaka: jöttek-mentek az emberek. A házam teli van menekültekkel. A magyarországiak Erdélybe szaladnak, az erdélyiek ki Magyarországba. Egyik a német, másik a muszka elől menekül. Senki se tudja, mihez kapjon. Ezer esztendővel a honfoglalás után megint nincs hazája a népnek. (*Hirtelen támadt optimizmussal.*) No de azt mondják: minden máskép lesz, ha Bem generális kiveri Erdélyből a muszkát... Gondolja, százados úr, hogy hamar elkészül vele?...

A százados (*tartózkodva*): Nem tudom. Senki sem ismeri a tábornok terveit. (*Bizalmasan.*) Izé... azt akarom mondani: ha pénz vagy ezüst volna a háznál, azt biztos helyre kellene tenni.

A gazda (*rámered, halkán*): Úgy!... Hát annyira vagyunk?

A százados (*némi zavarral*): Csak óvatosságból... Háborús időket élünk...

A gazda: Annyira vagyunk?...

A százados: Hol van ő?

A gazda: Ott benn alszik. (*A lámpással a lépcső felé világít.*) Nini — ki az? Te vagy, Rózsi? Mit csinálsz itt?

A falusileány (*mozdulatlanul*): Várok.
Míg ő fölkel.

A gazda: Eridj be, Rózsi, zörgesd meg az ajtaját.

A falusileány (*fölkel*): Nem! Későn feküdt le. Sokáig írt.

A százados: Költse fel bátran, hugom.

A gazda: Ez az úr Bem hadsegéde.

A falusileány (*végigméri a századost*): Igen! (*Leveti a nagykendőt, rendbe simítja a haját, fölmege a lépcsőn, belép az ajtón.*)

A gazda (*utánanéz*): Furcsa ez a lány, amióta meghalt az édesanyja.

Messziről a táborozó legények lármája hallatszik. Izgatott, vidám kiáltások, a zaj nő, majd harsogó kacagásba oldódik föl. A tilinkó elhallgatott.

A százados: Kinek van most ilyen jó kedve?

A gazda: A halál nevet.

A százados (*félíg tréfásan*): No, ha a halál röhög, annak van rá oka — jól megy dolga az országban...

A gazda: Verbuváló katonák, a nép halálkupeceknek hívja őket. Székely önkénteseket visznek Bem táborába. A templom előtt fekszenek a tűz körül.

A százados: A székelyek!... Ők sohasem unják el.

A g a z d a: Ahelyett, hogy aludnának, egész éjjel bírkóznak és ha egyik földre teperte a másikat, akkor van hangos nagy öröm!

A s z á z a d o s (*nyomatékkal*): Más nem volt az éjjel?

A g a z d a (*fojtott hangon*): De igen, idegen lovasok vonultak át a községen. Hosszú lándzsájuk volt és tányéros sapkát viseltek.

A s z á z a d o s (*halkan*): Kozákok.

A g a z d a: Vagy huszan lehettek, igen fáradt lovon ültek.

A s z á z a d o s (*inkább magához*): Mindenfelül szivárog már...

A g a z d a: Alkalmasint eltévesztették az utat, a paplaknál megint visszafordultak.

A s z á z a d o s: És a székeltek?...

A g a z d a: Ott hasaltak a tűz körül és tovább énekeltek. A kozák megállott, egy ideig csak hallgatta a magyar nótát, aztán odébb vonult megint. Olyan csöndesen, mint az éjjeli köd. Denique a muszka is ember.

A s z á z a d o s: A magyar is ember, — holnap mégis halomra öldösik egymást.

A g a z d a: Pedig mind azt szavalták a kozlozsvári urak: ha szabadságunk lesz, mindennünk lesz. Hát most itt a szabadság!

A s z á z a d o s: Mit érünk vele, ha nem szabadok a szomszéd népek? Egyik a cári kancsuka rabja, másik a gyűlöleté, harmadik a kapzsiságé...

A gazda: Petőfi úr megmondta: szabad magyarok mi akkor leszünk, ha szabad lesz az egész világ.

A százados (*bólint*): Világszabadság!...

A falusi leány (*kilép az ajtón, fojtott hangon, izgatottan*): Öltözik — egy perccig tessék várni!

A gazda (*a falusi leányhoz, halkán*): Mi van a konziliárius úrral?

A falusi leány: Még alszik.

A gazda: Őket is föl kell költeni. Azt mondták, hajnalban tovább utaznak.

A falusi leány: Igen.

A gazda (*utána szól*): Nekik is reggelit!

A falusi leány: Igen. (*balra el.*)

A gazda: Egy nagyságos úr jött az éjjel — Récsey konziliárius...

A százados (*könnyed megvetés hangján*): Á — a svarcgelb Récsey... Fivére a bécsi miniszternek...

A gazda: Már akármilyen színű is: szálást kért a hugával... az valami özvegy bároné... ágyat nem adhattam, — a ház teli volt már vendéggel, — hát a fészerbe kvártélyoztam be őket... (*Nevet.*) A hintójukban feküsznek... De most megyek a pincébe. Maradt egy kis szilvapálinkám, azt fölhozom az uraknak... Amíg bírom, addig szívesen látok mindekit; ha majd a fenekére érek, akkor nyakamba veszem a világot és magam is beállok menekültnek... (*Nevet, hirtelen elkomolyodik, suttozó*)

hangon szól.) Ő jön! (Megvárja, míg a költő kilép, aztán balra elmegy.)

A százados, a költő.

Közben piros hajnal lett; a százados mozdulatlanul áll; messziről ének hallatszik, — ugyanaz a dal! — de hamar elhallgat.

A százados: Sándor!...

A költő: Te vagy, Gyalokay? Isten hozott, pajtás! Mi jót hoztál?

A százados: Bem tábornok parancsát.

A költő: Bem — ?! Mit parancsol az én tábornokom?

A százados: Félóra mulva szekérre ülsz és útra kelsz Marosvásárhely felé.

A költő *(meglepetten)*: Vásárhely felé?...

A százados: Félóra mulva.

A költő: De hiszen onnan jöttem!

A százados: Vissza fogsz oda menni.

A költő: És mi dolgom ott?

A százados: Jelentkezel a kommandónál és megvárod a további parancsot.

A költő: Nem magyaráznád meg, mit jelent ez?

A százados: Bem parancsát nem szokás magyarázni, — annak engedelmeskedni szokás.

A költő: De hát valami okának csak kell lenni! Az éjjel alig húnytam le a szemem, — egyre Bemen járt az eszem, — hogy megint látni fogom a hatalmas öreget, látni az én hős

tábornokomat, — meg fogom ölelni apámat — és most ő eltölt magától.

A százas: Ó tudja, mit csinál.

A költő: Hol van most?

A százas: Félórányira innen: Új-Székelen.

A költő: Oly közel! És én nem szoríthatom meg a kezét! Nem — ez lehetetlen!

A százas (*hidegen*): Parancs!

A költő (*rátekint, szünet után*): Mi ujság a táborban?

A százas: Semmi különös, csak annyi... csak... (*hirtelen elveszti önuralmát, fojtott, remegő hangon szól*): Meghúzták a halálhangot a honvédhadsereg fölött!

A költő (*dermedten bámul rá, majd erőltetett jókedvvel*): Eh — te mindig fekete pápaszemet viseltél az orrodon! Nem szabad, nem lehet elbuknunk ezen a harcon!

A százas (*aki már megbánta, hogy szólt, sötéten bámul maga elé.*)

A költő (*növekedő félelemmel figyel*): Hát beszélj! Miért nem beszélsz?

A százas: Mit mondjak? Elvérzünk és egész Európában egy kutya se törődik velünk. Még a kék nyári ég is közömbösen vigyorog le ránk.

A költő (*hang nélkül*): De Bem — !? Mit mond Bem?!

A százas: Hallgat és hadirendbe állítja kis seregét.

A költő (örömmel): Megütkezik?...

A százados: Meg — és ez rettenetes ütközet lesz, az emberiség szégyene: alig három-ezren vagyunk és tizennyolcezren jönnek ránk.

A költő: Szörnyű túlerő! (*Eröltetett optimizmussal.*) Ámbár háromezer honvéddel meg lehet szalasztani hatannyi zsoldost... Volt már rá eset!

A százados: Nem honvédek már, — kiéhezett, agyoncsigázott szegény emberek... Szegény magyar parasztok... Azok már nem tudnak győzni, nekik csak egy vágyuk van: pihenni — otthon a padkán vagy akár itt a gyöp alatt.

A költő: De hát akkor mért ütközik meg Bem?

A százados: Nem tehet egyebet, különben elvágják a Székelyföldről és ez annyi, mintha a fejünket vágnák el a szívunktól... Bem csatája egy utolsó, kétségbeesett kísérlet, de mindenki tudja, hogy reménytelen és a reménytelenség eleve biztossá teszi a csatavesztést.

A költő: Akkor nincs egyéb hátra, mint becsülettel meghalunk!

A százados (*más hangon*): Igaz, a tábornok intézkedett, hogy Júlia a kisfiaddal is Vásárhelyre menjen... Már ott fogod őket találni.

A költő: Júlia?! (*Mereven nézi.*) Á, most értem Bemet!

A százados (*bólint*): Nagyon szeret téged a tábornok.

A költő: Az életemet küldi ajándécul. De el lehet ezt fogadni? Mért legyen én kivétel? Nem vagyok olyan tiszt, olyan honvéd, mint a többi?

A százados: Olyan katona vagy, mint a többi, de a szolgálati beosztásod más. A honvédkard eltörött, — „de tart a harc, a kard s az ágyú helyett most eszmék küzdenek“. Magad írtad ezt! Nos, tart a harc és ki legyen vezér az eszmék harcában, ha nem Petőfi? Neked élned kell, hogy harcolhass. Neked halhatatlan, világhírű, titáni nagy költővé kell lenned, tündöklő magasságokba kell emelkedned elnyomóink feje fölé, — így használhatsz a szabadság ügyének!

A költő (*ragyogó szemekkel*): Bem mondta ezt?

A százados: Ő mondta és minden magyar ember ugyanezt várja tőled!

A költő (*hirtelen elborul*): Túlélheti Petőfi a szabadság sírbatételét?

A százados: Túl kell élnie, hogy előkészítse a föltámadást!

A költő Lesz hozzá erőm?

A százados: Gondolj Júliádra, a „feleségek feleségére“.

A költő: Édes, drága kincsem!...

A százados: Gondolj Zoltán fiadra, „lelkes szép kis ágára“.

A költő: Ők ketten erőt fognak nekem adni. Jelentsd a tábornoknak: én végezni fogom tisztemet! Ezer lármaharang szavával, ezer fáklya tűzével belebömbölök és belelobogok majd az európai népek mély álmába. Vérbe, a legyilkolt magyarság kifolyt vérébe mártom a tollamat, — olyan szörnyű éneket mondok: hogy szégyen és őrvöngő fájdalom tépi szét az emberiség szívét!

A százados (*megragadja kezét*): Ezt várjuk tőled! Ezt!

A költő: Megkapjátok!...

A költő, a százados, a falusileány.

A falusileány (*balról jön, reggelit hoz*): Récsey konziliárius úr szeretne a százados úrral beszélni.

A százados: Velem? — Hiszen én nem ismerem.

A falusileány (*a következők alatt megteríti az asztalt*): A nagyságos úr a fészerben van.

A százados: Ismer ő engem? Tudja a nevemet?

A falusileány: A Petőfi úr barátjával szeretne beszélni, — úgy mondta.

A százados: Akkor Petőfiről akar beszélni... Jól van, lássuk! *Balra el.*

A költő, a falusi leány.

A távolból a vonuló székelyek éneke hallatszik.

*Van-e mostan olyan legény,
Aki fél,
Ha a mennykő jár is ott a
Fejénél?
Takarodjék el közülünk
A gyáva,
Bujjék bele a kemence
Lyukába!*

Az ének elhallgat.

A költő: Ki énekel?

A falusi leány: Székely önkéntesek. Most mennek Bem táborába.

A költő: A halál táborába! Szegény fiúk — dicső fiúk Kacagva beledobják ifjú életüket a tűzbe, hogy vakítóan föllángoljon a szabadság máglyája!

A falusi leány: Jól tetszett aludni? *(Nem kap választ.)* A szoba, ahol aludni tetszett, az enyém... Szerettem volna, ha szépet tetszett volna álmodni az én szobámban...

A költő *(eszmélve)*: Csakugyan — álmodtam! Valami zavaros álmom volt... A levegőben jártam és a csillagok nem a fejem fölött, hanem a csizmám talpa alatt voltak... Eh, bolondság!

A falusi leány: Szép álom és igaz —
halhatatlanságot jelent.

A költő: Hencegésekből nem lehet olyan
létrát faragni, amely fölé a mennyországig.

A falusi leány (*nagy szemekkel nézi*):
Hencegésekből?...

A költő: Hogy halhatatlan legyen az ember,
előbb meg kell halnia. A székelek járják
a csillagok útját. Ők igen.

*Kívül a székelek éneke hallatszik, most már
valamivel közelebbről.*

*A legelső jeladásra
Kiállunk,
Ha elesünk, új sor áll föl
Utánunk;
Ha két magyar marad is a
Világon:
(Csak e kettő szabad legyen)
Nem bánom!*

Az ének elhallgat.

A költő (*izgalomban*): Miféle ének volt ez?

A falusi leány: Nem tudom, bár ismerősnek tetszik... (*Zavart szünet után.*) Tessék reggelizni! (*Szünet.*) A lángosból tessék, még meleg. Nem tetszik szeretni?

A költő eltolja magától. A falusi leány lopva
egy könnyet szárít.

A költő: Mi az? Miért sír?

A falusi leány: Hiszen inkább nevetnem kellene magamon. Tegnap este óta, hogy meghallottam az őrnagy úr nevét, nincs nyugtom, egyre azon töröm a fejemet, hogy valami szépet, valami gyönyörű szépet és nagyot kellene tennem, valamit, aminek ön megörülne és aminek emlékét elvinné magával... De hát nem telt tölem egyéb, csak ez a lángos — *(könnyek közt mosolyog)* — és most még nem is szereti.

A költő: Ön úgy járt, mint én. Magam is azon törtem a fejemet, hogy valami nagyot, valami gyönyörű szépet kellene tennem... Ön legalább fölkelt hajnalban és lángost sütött, — parányi dolog, de mégis valami: egy tett! Tőlem még annyi sem tellett; csak: szavak, szavak! Rosszul esik, amit mondok? Fáj? Miért? Magamat korbácsolom és az ön szíve fáj! Hogyan jutott hozzám ilyen közel? Ma látom először és mégis... *(Elhallgat, figyelmesen nézi.)* Kicsoda ön?

A falusi leány *(lehajtott fejjel)*: Rózsa. Varga Rózsa.

A költő: Ismerem. Magános virág a pusztaságban. A költő a vonuló felhő, aki könnyeivel itatja a földet. A könnyekből nagyobbbrészt sár lesz. No nem baj! Jó, hogy rózsa, vadrózsa is van a pusztaságban, az virulni és illatozni kezd az esőtől. És így a felhő elhitetheti magával, hogy mégsem sírta el hiába a könnyzáporát.

A falusi leány (hozzámélt mosolygó arcát).

A költő, a falusi leány, a gazda.

A gazda egy pálinkás üveget hoz, melyet az asztalra állít. Újból a székek éneke hallatszik, ezúttal egészen közelről.

Háromszínű magyar zászló,
Vezérel,
Egyikünk sem fösvénykedik
Vérével!
Ellenséged előbb meg nem
Taposhat,
Míg vérünkkel be nem festett
Pirosra!

Az ének elhallgat.

A költő (szörnyű izgalomban): Miféle ének ez?

A gazda: Úgy kezdődik, kérem, hogy: „Van-e mostan olyan legény, aki fél...”

A falusi leány: Hiszen ez az ön dala!

A költő: A táborba mennek és az én dalomat éneklik! Az én dalom előttük szálldos, mint a végítélet angyala... mint tűzoszlop a pusztában... Ők követik a halálba... A székek hisznek Petőfiben — de én, hiszek-e magamban?

A g a z d a (fülel): Már elvonultak. Rózsa, most kérd meg az őrnagy urat arra, amit mondtál.

A f a l u s i l e á n y: Nem.

A g a z d a: De csak kérd meg! Ez a bolondos leány a fejébe vette, hogy szépen meg fogja kérni a költő urat, szavaljon neki valamit a versei közül.

A f a l u s i l e á n y: Most nem.

A k ö l t ő: Szavalni!? Mi egyebet is adhatna a cimbalom, mint hangrezgéseket?

A f a l u s i l e á n y: Úgy gondoltam, ha ön elszavalná nekem a költeményét, akkor az az enyém lenne, örökké az enyém, a lelkem részévé lenne és magam is más lennék, mint voltam...

A k ö l t ő: Nem tudok szavalni, — undorodom a magam hangjától. Én vagyok a nagy lármaharang! Én kondítottam a fölkelő nap elé... De a keleti pirkadás csak éjjeli tűzvész volt... A tűz korommá égett, most megint sötét van — és a lármaharang fogja be a száját!

A g a z d a: Lármaharang, lármaharang?! Hogy lehet már ilyet mondani!

A k ö l t ő: Lármaharangot mondtam? Nem, még annyi sem vagyok. Szómalom vagyok! Az, amik ők, akiket oly mélységesen megvettem: az országgyűlési kofák. Mi csak beszélni tudunk! Beszélni! A különbség köztünk annyi, hogy ők prózában, én pedig versekben fecsegetem.

A g a z d a (*kissé nagyképűen*): Halhatatlan versekben!

A k ö l t ő: Ne higgye, hogy halhatatlanok, már is megdöglöttek. A verseim fönn vonultak a felhők közt, mint a vadludak, de a valóság, a kegyetlen vadász, lelődözte őket. Most itt hevernek körülöttem: csupa véres hazugság, csupa eltaposott hencegés. Valóban, kezdem magamban megvetni az ügyeskedést, amely ritmikus formába önti a semmit.

A f a l u s i l e á n y (*a gazdához*): Rettentetes, amit mond!

A g a z d a: Ne káromolja az Istent, aki önt ilyen tehetséggel áldotta meg.

A k ö l t ő: Akiket az Isten megáld, azok nem a szó, hanem a tett emberei. Csak egy nagy, egy szent, egy megváltó dolog van a csillagok alatt: a tett! Erre vágyakoztam mindég: valami elhatározót, valami szörnyűt tenni, ami megváltja a nemzetet és megvált engem kétségeimtől. Brutusként szíven szúrni a zsarnokságot, Curtiusként beleugrani a mélységbe, amely a szabadságot fenyegeti... Igen, én tenni akarom — és belevesztem a szavak hinárjába.

A f a l u s i l e á n y: Most minden leánynak templomba kellene mennie és imádkoznia, hogy elvonuljon a veszedelem!

A k ö l t ő: A székelyekért imádkozzanak, ne szómolnárokért. De egyáltalában ne imádkozzanak, kisasszony, mert az imádság sérti Istent. Az imádság is szavalat és Isten a tetteket sze-

reti. Ne imádkozzunk és ne szavaljunk, ha már tenni nem tudunk, legyünk szemérmesek és hallgassunk.

A g a z d a: Az őrnagy úr rosszkedvű, talán rossz híreket hallott. Borúra derű — lesz még idő, mikor megint szívesen fogja szavalni a verseit.

Előbbie k, a százados.

A százados (*balról gyorsan belép*): Még nem jött meg a fuvaros?

A g a z d a (*a költőre tekint, halkán*): Bizony jó volna, ha már itt volna. Meg is nézem, hol késik. (*Jobbra el.*)

A százados: A szolgabíró szentül megígérte... (*Az órát nézi, majd a költőhöz szól*): Nem sétálnál velem a szolgabíróhoz?

A költő (*gyorsan hozzálép szenvedélyesen*): Gyalokay, én Bemhez megyek!

A százados (*ijedten*): Mit jut eszedbe?

A költő: Én Bemhez megyek! Egy szót mondok neki, egyetlen szót —

A százados: Ma nem beszélhetsz vele. Te veled már végzett a tábornok. Most más dolga van: egy kiszabadult pokollal kell megvívnia.

A költő: Gyalokay — a becsületemről van szó!

A százados (*keményen*): A katona becsülete, hogy teljesítse a kötelességét. Ismered

a kötelességedet! Meghalni a cserepár is tud —
tőled többet vár a nemzet! (*Szünet után hal-
kabban.*) És gondolj Júliádra, az asszonyok leg-
különbikére, akit annyira szeretsz.

A költő: „Szabadságért föláldozom szerel-
memet!” — nem én írtam ezt? Vagy *ezt* is csak
a rím kedvéért írtam?

A százados: Gondolj a kis Zoltánra. Meg-
fogadtad, hogy fölneveled — a magyarságnak
neveled föl.

A költő: És ki neveli föl a többi honvéd-
árvát?

A százados (*keményen*): Pedig ezt a ter-
het vállalnod kell. Kell — ha derékban törik is
a büszkeséged! (*A falusi leányhoz.*) Hol lakik
az az istenverte szolgabíró?

A falusi leány: Közel.

Előbbie, a konziliárius,
a báróné.

A konziliárius (*a bárónéval balról jön,
a csúzos lábával nehézkesen lépeget*): Jó reg-
gelt, spectábilis! (*A falusi leányhoz*): Kapunk
valami kis reggelit hugocskám?

A falusi leány (*a terített asztalra mu-
tat*): Tessék! (*A konziliáriusék az ablakhoz te-
lepednek. A báróné háttal a nézőknek.*)

A konziliárius: Lángos is van? Valde
bene! Azt igen kedvelem!

A falusi leány (*egy mozdulatot tesz,*

mintha meg akarná menteni a lángost): De kérem! ((Tehetetlenül elfordul.))

A százados: Magamnak kell a kocsióért mennem. *(A konziliáriushoz halkán, miközben a költő felé int.)* Addig is foglalkoztassa kérem.

A konziliárius *(egyetértően bólint)*.

A százados *(a falusi leányhoz)*: Megmutatná nekem a házat?

A falusi leány: Közel van. *(Egy fájdalmas pillantást vet a lángosra, a századossal jobbra el.)*

A költő, a konziliárius,
a báróné.

A konziliárius: Szépen kiderült az idő, pedig tegnap napszálltakor esőt lehetett volna várni — nem igaz spectábilis? *(Szünet.)* Önt persze nem érdekli az eső, hacsak nem véreső vagy tűzeső... *(Megemeli süvegét.)* Én Récsey Lipót konziliárius vagyok — őrnagy úr aláza-tos szolgája.

A költő *(hidegen és büszkén)*: Petőfi Sándor vagyok.

A konziliárius: Fölösleges bemutatkoznia, spectábilis, önt mindenki ismeri az országban. Lelkes tisztelője vagyok a poémáinak. Tegnap is olvastam egyet, eddigelé még nem ismertem. *(A bárónéhoz.)* Hogyan is volt csak.

A báróné *(csendesesen)*: „Egy gondolat

bánt engemet, ágyban, párnák közt halni meg —“.

A konziliárius: Igen, — „párnák közt...” Nevezetes dolog az, hogy az ifjú költő és a halál mennyire vonzódnak egymáshoz. A halál állandóan a költő nyomában van, mint a tüzes imádó, — a kapuja előtt furulyázik és arany pohárból kínálja a maga gyalázatos italát. Az ifjúságot pedig mi sem érdekli annyira, mint a halál. Mi, öregek, nem vagyunk annyira kíváncsiak — mi már ismerjük az apokaliptikus bestia igazi pofáját.

A költő: Lealázó rabság volna a férfi élete, ha nem dobhatná oda egy szent cél kedvéért!

A konziliárius: Szent cél? Az ilyeneket is az a furfangos bestia dúdolja az ifjúság fölébe, midőn föl kínálja az arany poharat. Az arany pohárban a rothadás van! Ha nem alkalmatlan a kérdésem: Hány esztendő, spectábilis?

A költő: Huszonhat!

A báróné (*aki edig mozdulatlanul ült, halkan, valami anyai szomorúság hangján szól*): Huszonhat!

A konziliárius: Az ön híres német kollégája, Goethe, nyolcvanhárom esztendőt élt. Mit gondol, Petőfi úr, ha Goethe huszonhat esztendő korában agyonlövetei magát a csatában, nagyobb szolgálatot tesz ezzel a nemzetének, mint ha életben marad és megírja Faustot?!

A költő (*megdöbbenve tekint rá*).

A konziliárius: Én némileg irodalombarát vagyok és ismerem Goethét. Ha ő huszonhat esztendőskorában leteszi a lantot, akkor ő ma mint derék, közepes író él az emlékezetében. Ön olyan lendülettel iramodott neki a Par-nasszusnak, mint senki más. Én legalább nagyobbra tartom a huszonhat éves Petőfit, mint a huszonhat éves Goethét. De azért legyünk tisztában eggyel: mindaz, amit ön máig írt, egykor majd „Petőfi erjedési korának” címét fogja viselni.

A költő (*gúnyosan*): Petőfi erjedési kora!

A konziliárius: Sturm und Drang. A költő addig erjed, míg nagyon szenvedélyesen szeret és gyűlöl. Az erjedő mustból akkor lesz bor, ha ön már nem szeret és nem gyűlöl, de mindent megért. Ha ön egyszer eljutott a megértéshez, akkor világraszóló, klasszikus remekműveket fog alkotni. Talán meg fogja írni a magyar Faustot. Ez elől akar ön megszökni? A saját olimpusi nagysága alól?

A költő: Életem az enyém!

A báróné (*szelíden*): Mióta? Eddig ön mindig azt mondta: élete a hazáé. Kérdezze meg hazája népét, melynek én is egyik leánya vagyok, mit kíván öntől: hogy éljen-e vagy meghaljon?

A konziliárius: Sokan a fiatalok közül ma meg vannak róla győződve, hogy nem lehet túlélni a szabadságot. Az öregek már tudják: mindent túl lehet élni, kivéve egyet: a halált.

Gondoljunk Goethére. Az ő idejében a német szabadság Napoleon császár csizmasarka alatt vergődött. És mit tett Goethe? Magára vette a gálafrakkját és audienciára ment a császárhoz, — aztán beírta a naplójába, hogy Napoleon igen érdekes férfi.

A költő: Ha lángész is volt Goethe, szolgál-lelkű volt.

A konziliárius: Nem, spectabilis, ez nem szolgál-lelkűség, csak a genie isteni objektivitása. Az alkotó legyen neutrális az étellel szemben, emelkedjék csillagok magasságába a harcoló emberek fölé. Ő ne szeressen és ne gyűlöljön, ő csak értsen meg mindent és ítéljen, miként az olimpiai istenek.

A költő: Undorodom az olimpiai istenektől, gyűlölöm az ambróziás csócseléket, amely bábszínházat játszik vérző emberszívekkel. Én azt mondom önnek: a költő legyen ember, testvére minden szenvedőnek és küzködőnek. A költő legyen lángoszlop, amely a népet a szabadság ígéretföldjére vezeti. Mert ami bűn és fájdalom van a világon, az mind a szolgaságból fakad. A költő éneke legyen az emberiség imája, amely a sötét földről a csillagos eget felé kiált.

A konziliárius: Igenis, hogyne — így beszéljen a költő huszonhat éves korában. Hí-szen egykor magam is huszonhat éves voltam, sőt költőféle is voltam — olykor megültem a Pegázust — no, nem nagy sikerrel. Forradal-

már is voltam huszonhat éves koromban — a jakobinus eszmékre esküdöztem, — hehe!

A költő: És az öreg konziliárius megtagadta az ifjú forradalmárt!

A konziliárius: Bocsánat, spectábilis, nem én tagadtam meg a forradalmat, — a forradalom tagadott meg engem. Mert a forradalom: az ifjúság. A forradalom: az ifjúság lázadása a vénség gondolata ellen. A zsarnokság pedig: a vénség: a megalkuvás az elkerülhetetlen rosszal. Ifjú éveiben minden konziliárius forradalmár — ősz fejjel minden forradalmárból konziliárius lehet.

A költő: Engem ugyan nem fenyeget a veszedelem, hogy konziliáriussá legyek. Írtam egy verset: „Akasszátok föl a királyokat!“ A költő nem tudta fölakasztani a királyokat, de ők, ha majd újból hatalomra jutnak, föl fogják akasztani a költőt.

A konziliárius: Az akasztófát nem a királyok, de nem is a híres poéták számára faragták. A királyok általában nem a vért, hanem a hatalmat szomjazzák és meg lehet velök értetni, hogy egy Petőfi élete többet használ a hatalmuknak, mint a halála.

A költő: Annyi gyűlölet halmozódik föl a nép és a trón között, a tüzes gyűlöletnek olyan fellegekbe nyúló vulkánhegylánca, hogy egy örökkévalóságon át nem találkozhatunk össze!

A konziliárius: Örökkévalóság? Hogy a gyűlölet és a szerelem örökké tart, azt is csak

a huszonhat évesek hiszik. Az öregek tudják, hogy minden elkopik. Minden. A szerelemből megszokás, a gyűlöletből megbékülés lesz. Olykor a szerelem csap át a gyűlöletbe, olykor a gyűlöletből lesz forró szeretet, — de egyik sem marad meg annak, aminek indult. Ne vessen a szemembe, spectábilis, kacagjon, azért mégis megmondom: vannak a mai szabadsághősök és republikánusok közt, akik egykor majd a bécsi várpalota terített asztalánál ülnek és a Lipót-rend csillagját viselik a mellükön.

A költő (*mereven tekint rá*).

A konziliárius: Mért nem nevet?

A költő: Ön nagyon megveti embertársait!

A konziliárius: Nem, — csak ismerem és némileg sajnálom őket. Főleg azokat sajnálom, akik nagyon is komolyan veszik az élet színjátékát. Ők azok, akik régen a gyöp alatt fognak feküdni, midőn a többiek a terített asztalhoz ülnek. A halottak fizetik meg az élők lakomájának árát. Tudja, spectábilis, alapjában mi a hősi önfeláldozás? Elhamarkodás — semmi egyéb! Az erjedő must kiveti a hordó csapját. Rendszerben van: minél vadabbul erjed, annál nemesebb bor lesz majd belőle. De azért ügyelni kell, ügyelni kell, nehogy a tüzes ital szétfolyjon a porban. Ez tragikus elhamarkodás volna.

A költő: Ha az, amit ön mond, az öreg-ség bölcsesége, akkor ne adja Isten, hogy én hosszú életű legyek a földön. Soha ne legyen ré-

szem ilyen penészeszesszívű, lipótrendes, koldus-szegény öregségből. És ha mindaz, amit én szentnek és nagyszerűnek ítélek, ha mindaz, amiért élnem tisztesség és meghalnom dicsőség, ha mindez csak az ifjúság részegsége: akkor ne adja Isten, hogy valaha is kijózanodjam szent mámoromból.

A konziliárius: Sajnos, örök ifjúság senkinek sem adatott.

A költő: De igen — azoknak, akik fiatalon halnak meg!

A konziliárius: Gyászos szó, rettenetes szó egy ifjú lángész szájából! Az ön agyában isteni szikrák élnek. Nem gondolja, hogy esztelen prédálás volna, ha ilyen agyvelővel kukoricaföldet trágyázna?

A költő: Ha az én agyvelőmet szétlocsantja egy ellenséges golyó, akkor atomjai nem a földre, hanem emberi szívekbe hullanak és a megtermékenyült szívek oly pazar virágzásnak indulnak, hogy száz esztendő múlva is illatos lesz tőlük az ország!

A konziliárius (fölemelkedik): Volentem ducit, nolentem trahit. Alkalmilag talán folytatjuk az érdekes vitát. (A bárónéhoz): Most magam is a szolgabíróhoz megyek, hátha szerezhetek forspontot. (A lábát fájlalja.) Tyűh — az az istenverte csúz! (Jobbra el.)

A költő, a báróné.

A báróné: Köszönöm, uram. (A költő csodálkozó pillantására.) Köszönöm, hogy olyan-
nak mutatta magát, amilyennek elképzeltem.
„Százszorta inkább életedet — Tagadd meg,
mint magad; — Hadd vesszen el az élet, ha —
A becsület marad.“ Aki ezt írta, annak úgy
kell beszélnie, ahogyan ön. De szabad öntől va-
lami kérdeznem? (Mosolyogva.) Volt ön már
Párisban?

A költő (kelletlenül): Párisban —? Mért
érdekli?

A báróné: Én most odautazom. A sógorom
a követségen van...

A költő: Nos, szerencsés utat, asszonyom.

A báróné: Ön nem válaszol a kérdéseimre?

A költő: Nem voltam Párisban. Hogy let-
tem volna?...

A báróné: Pedig az ön szívében Páris vére
lűktet. Az ön lelke teli van vággyal Danton,
Beaurepaire, Béranger népe után, az „óriási
nép“ után, „amely nem hagy semmit félbe“. És
ön nem volt Párisban! Lássá, ön egyszer egy
nyári napnak alkonyulatánál megállott a Tisza
partján és a lapos, iszapos tájon halhatatlan
szépségeket látott. Mit látna ön, ha egyszer
megállana a Szajna fölött, a Pontneuf-ön? Azt
hiszem mindazt, amit a genieje eddig csak sejt-
tett: az életet és önmagát.

A költő: Párisban már megkértem.

A báróné (különös mosollyal): Ki tudja?!

De még valamit kérdezek öntől. Ismeri az asszonyt?

A költő (meglepetten): Az asszonyt? De hiszen házas ember vagyok.

A báróné: Tudom. Ön gondoskodott róla, hogy mindenki tudja. Ön egy fölötté érdekes különlegességgel gazdagította az irodalmat: a hitvesi szerelem dalaival. Más nagy költők a szerelmi dalaikat nem a saját feleségükhöz írják. Igazgyöngynél drágább csillagfüzért akasztott Szendrey Júlia hattyúnyakába. De — bocsásson meg! — Júlia feleség és a feleségében senki sem tanulja megismerni az asszonyt. A feleség többet nyer a házasságban, mint amennyit áldoz, pedig az asszony akkor mutatja meg igazi arcát, ha feláldozza magát. Ha odaajándékozza a szívét, a lelkét, az üdvösségét, a becsületét...

A költő: Van szerelem becsület nélkül?

A báróné: Ha a nő szeret, akkor új törvényeket, új vallást szab magának, akkor az, amit ön becstelenségnek hajlandó nevezni, szent fényként övezi bűnös homlokát.

A költő: Ezt a szerelmet, ezt az asszonyt nem ismerem, — de nem is érdemes megismerni. A szerelem, amelyet én ismerek, egyetlen és örökéletű, mint az istenség; a nő pedig, akit én szeretek, ebben az érzésben él és hal meg.

A báróné: Ön hisz az egész életen át tartó szerelemben? Az egyetlenben?

A költő: Hinnem kell, mert ismerem.

A báróné: Ez gyönyörű! Gyönyörű és szomorú! Ön, a forradalom költője, nem látta még Párist, a forradalom metropolisát. A szerelem dalnoka nem ismeri az asszonyt. Önnek sejtelme sincs az asszonyról. Az életről ön csak annyit tud, amennyit megálmodott a küszöbön.

A költő (*bizalmatlanul*): Mit akar tőlem, asszonyom?

A báróné: Itt most szörnyű végítélet készül. A nagy zürzavarban lehullanak a korlátok és én úgy beszélhetek önnel, ahogyan nő talán még sohasem beszélt férfival. — Jöjjön velem Párisba!

A költő: Párisba?!

A báróné: Én odautazom és a bátyám el tud háritani az ön útjából minden akadályt.

A költő: Mért akarja, hogy önnel menjek?

A báróné: Talán a végzet eszköze vagyok. Talán — de minek faggat? Gondoljon, amit akar, de jöjjön velem. Az élet szólítja önt — aranytrombitákkal az élet — Párisba szólítja önt! Párisba! Ha elutasít, akkor úgy tesz, mint a makrancos gyermek, aki visszafordul a küszöbön, mikor odabenn már gyűjtják neki a karácsonyfát. Szegény, vidéki nagy gyermek, — hát tudja ön, micsoda ragyogásról, micsoda gazdagságról mond le? Tudja ön, milyen pazarul, milyen édesen tud ajándékozni az élet? (*Szünet után feléje nyújtja a kezét.*) Ha meg akarja tudni: legyen utitársam!

A költő (*szünet után halkán*): És Júlia?...

A báróné (*kedvetlenül*): Őt majd látni fogja később — Párisban vagy itthon... Júlia egyelőre boldog lehet, hogy biztonságban tudja önt!

A költő: Ön nem tudja, mi a mi frigyünk. Több a házasságnál. Szentebb és szorosabb! A mi szívünk egybeforrt... Ha elszakadok Júliától, bárcsak rövid időre is, ő biztosan elvérezik.

A báróné (*szárazon és határozottan*): Nem vérezik el!

A költő: Ne ítélje meg a többi nő után, ő mindenben kivételes és páratlan lény. Egy nagy, szent titok világít a lelkében, egy titok, amelyet nem lehet megérteni, csak leborulva imádni.

A báróné: Ismerem a megoldást. A fehér szfinx titka: Júlia is asszony. Ön bátran jöhet Párisba, — ő nem fog elvérezni. Mi asszonyok egyáltalában nem vézzünk el olyan könnyen, mint hiszik az ifjú poéták.

A költő: Bántani akar engem?...

A báróné (*ijedten*): Én — önt? Attól mentsen Isten!

A költő: Aki Júliát kisebbíti, az engem sért.

A báróné: Nem kisebbítem! Igaz, hogy irigylem — nem önt irigylem tőle, hanem azt a nagy szerelmet, amely úgy lobogja körül Júliát, mint egy tüzes templom kupolája — de nem kisebbítem! El is hiszem, hogy ő, akit

annyira szeretnek, különb nő nálam. De ha százszor különb volna is, akkor sem érdemelné meg, hogy ilyen férfi fölládozza magát érte.

A költő: Elég volt, asszonyom, — én maradok!

A báróné: Marad, — Júlia kedvéért? Mert lássa, akit ön annyira imád, a csalogányszívű, saslelkű csoda, a fehér szent, aki gyönyört ad, — az nem is Júlia, hanem költött lény, rögeszme, az ön képzeletének szülöttje. Az igazi Júliát ön nem ismeri, őt nem is látja, mert makacsul csak azt a fehér bálványt nézi, akit az asszony helyébe állított. Ön egy bálványkép rabja. De hát hol marad az ön tüzes szabadságszeretete? Ön föllázad a trónus ellen és térdet hajt egy női papucs előtt. Önnek szabadnak kell lennie! Az élet, a jövő, az emberiség követelheti, hogy szabad legyen! És ha ön egy bálványkép rabja, akkor össze kell törni a bálványt!

A költő (*kicsinylő mosollyal*): Ön nem törheti össze, ahhoz Júlia nagyon is magasán áll.

A báróné: Ön azonban összetörheti, hiszen ön állította olyan magasra. Az ön lelke teli van világossággal és csodálatos sejtőképességekkel. Csak akarnia kell és megláthatja feleségében az asszonyt, — az igazi Júliát! Akarja látni? Nyissa ki a szemét! (*Sugalló nyomatékkal.*) Midőn a karjaiban tartja, néha azt érzi, hogy szerelmese a válla fölött a messziségre tekint. Hová tekint olyankor az asszony — ?

A költő (*gyötrődve*): Nem akarom tudni.

A báróné: Ön halhatatlan dalokból koronát font Júlia homlokára... Júlia szemében mi ad nagyobb értéket a csillagdiadémnak: az, hogy öntől kapta, vagy az, hogy el tud vele kápráztatni más férfiakat — ?

A költő (*megdöbbenve tekint reá*).

A báróné: Ön gyakran foglalkozik a halál gondolatával. Mért szorítja össze az ön szívét újból és újból a sejtelen, hogy Júlia hamar le fogja vetni az özvegyi fátyolt — más ifjú kedvéért?

A költő (*kifakadva*): Honnan vette ezt a sátáni tudást?

A báróné: Az életből, szegény poétám, az életből, amelyet ön csak álmaiból ismer.

A költő: Igen, lehet: az élet teli van gonosz titkokkal. Lehet, hogy a fagyos szél, amely most megdermeszti a szívemet, a valóság lehelete. De ha ez van a karácsonyfa gyertyafénye és aranyfüstje alatt, akkor minek átlépni a küszöbön — ? Minek — ?

A báróné: Jöjjön Párisba, ott talán megtalálja a választ kérdésére.

A költő: Nem, asszonyom, én nem megyek már Párisba! Álmaim tündöklő városát, a dícső, a nagyszívű Páris, nem cserélem el a csatagos valóságért. Nem megyek önnel, mert ön a szépség és a szabadság metropolisában csak mocskos köveket és kendőzött arcokat tudna nekem mutatni!

Előbbiek, a konziliárius,
a százados és a falusileány, később
a gazda.

A konziliárius: Megvannak a lovak,
Kamilla, mehetünk.

A százados: Indulnod kell, Sándor!

A falusileány (*a költőhöz*): Elmegy —?

A költő: El. Nagy útra. A kardom —?

A falusileány: Hozom! (*A házba siet.*)

A báróné (*félénken*): Egy irányban megyünk és az őrnagy úr talán a mi hintónkon is jöhetne...

A konziliárius: Legyen szerencsénk!
Nagyon szívesen utazom spectábilissal!

A költő: Nem megyünk egy irányban, aszszonyom.

A báróné: Nem —? (*Halkan.*) Kár!

A konziliárius: Kár!

A falusi leány megjelenik a pitvaron a költő köpenyegével és kardjával.

A költő: Búcsúzóul — (*a báróné felé*) — bocsássák meg a szerző hiúságát! — elmondom egy költeményemet.

A gazda: Úgy-e megmondtam: megjön a kedve!

A költő: Megjött a kedvem, mert megjött a tett — az áhítózza várt tett, amely megvált minden hazugságtól és gránitkemény, örökéletű igazsággá formálja a költő álmait.

A falusi leány (bájos örömmel): Szavalni fog —?

A költő: Neked, vadrózsa, rajtad keresztül az egész holt pusztaságnak.

A gazda (műértően): Mit fogunk hallani?

A költő: Egy gondolat bánt engemet...

A százados (fölkapja a fejét.)

A konziliárius (a bárónéhoz halkan):
A halálos ítélete!

A költő:

Egy gondolat bánt engemet:

Ágyban, párnák közt halni meg!

Lassan hervadni el, mint a virág,

Amelyen titkos féreg foga rág;

Elfogyni lassan, mint a gyertyaszál,

Mely elhagyott, üres szobában áll.

Ne ily halált adj, istenem,

Ne ily halált adj én nekem!

Legyek fa, melyen villám fut keresztül,

Vagy melyet szélvész csavar ki tövestül;

Legyek kőszirt, mit a hegyről a völgybe

Eget-földet rázó mennydörgés dönt le...

Ha majd minden rabszolga-nép

Jármát megúnvá síkra lép,

Pirosló arccal és piros zászlókkal

És a zászlókon eme szent jelszóval:

„Világszabadság!”

S ezt elharsogják,

Elharsogják kelettől nyugatig,

S a zsarnokság velük megütkezik:

Ott essem el én,

*A harc mezején,
 Ott folyjon az ifjúi vér ki szivemből,
 S ha ajkam örömteli végszava zendül,
 Hadd nyelje el azt az acéli zörej,
 A trombita hangja, az ágyudörej,
 S holttestemen át
 Fújó paripák
 Száguldjanak a kivivott diadalra,
 S ott hagyjanak engemet összetiporva. —
 Ott szedjék össze elszórt csontomat,
 Ha jön majd a nagy temetési nap,
 Hol ünnepélyes, lassú gyász-zenével
 És fátyolos zászlók kíséretével
 A hőöket egy közös sírnak adják,
 Kik érted haltak, szent világszabadság!*

A falusi leány (zokogva borul a költő kezére.

Szünet után két, majd újra egy távoli ágyúlövés.

A konziliárius (főlnesz): Ágyúzás!

A százados: Bem támad —!

A költő: Jármát megunta egy rabszolga nép! (A századoshoz): Siessünk a csatatérre!

A százados: Sándor — a tábornok parancsa!

A költő: „Az eszmék harcában Petőfi legyen a vezér!“ — Nos, én a vezér, tudom, milyen út vezet az eszme diadalához!

A százados (az ágyúzás irányába mutat): Ott a halál vár reád!

A költő: Nem a halál — az örök élet! Gazdag élet, mert magammal viszek mindent, ami az enyém. Az esztendők kopófalkái semmit sem téphetnek le rólam. Az örök ifjúság — a szabadság és a szerelem büszke mámora — a nemzet nagyságába vetett hit — Júlia sírontúli hűsége — Páris, a nagyszívű, a dicső város — minden az enyém — csillagkoszorúként ragyog körülöttem — belevilágít eljövendő századok éjszakáiba... Ki mer engem sajnálni?

A százados: Vezess — én követlek!

Újabb ágyúlövés.

A költő: Hallod? A csillagport rúgja a szárnyas csikó! Előre —! (*A századossal ketten el.*)

Ágyúzás, távoli trombiták, támadó orosz csapatok urráh-kiáltása.

A gazda: Elment!

A báróné: Örökre!

A konziliárius: A boldogtalan!

A falusileány: A dicső!

— *Függöny.* —

(1922.)

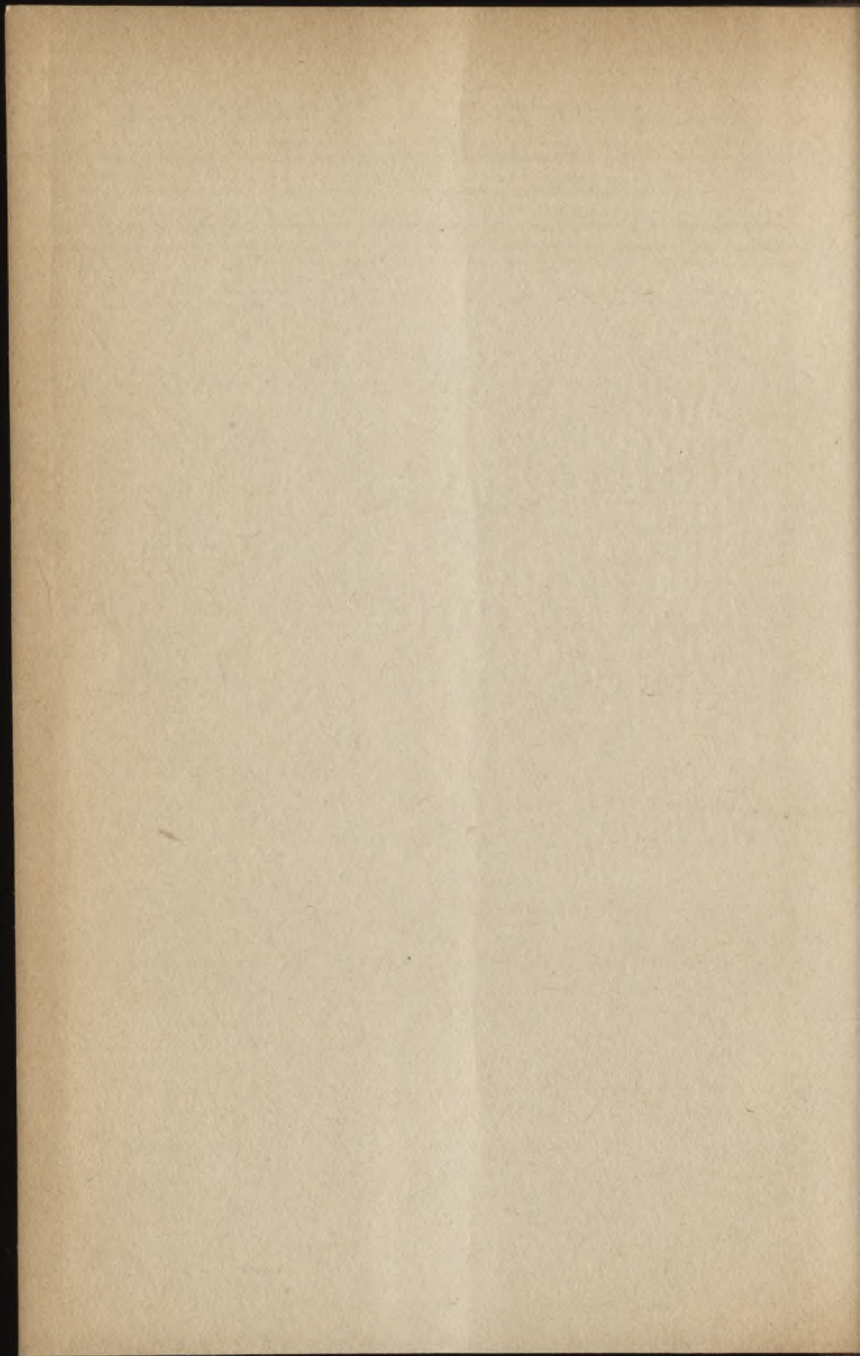
SZENDREY JÚLIA

Színmű három felvonásban

SZEREPLŐK:

Júlia
Horvát
Kovács professzor
Berta
Trubeczkoj herceg, orosz katonatiszt
Lauka Gusztáv
Ifj. Lendvay Márton
Balázs Sándor
A nótárius
Tálasné

*Történik 1849—50-ben; az első felvonás Tordán,
a második Kolozsváron, a harmadik Pesten.*

ELSŐ FELVONÁS

Petőfiék szállása, Tordán. Alacsony, famennyezetes szoba, világos falakkal, szerény polgári bútorokkal, csipkefüggönyökkel, néhány hazafias nyomattal a falon.

Főbejárat elől jobbra. A baloldalon két ablak az utcára nyílik. A háttérben ajtó, amely közvetlenül a konyhába vezet. Székely parasztkonyha, a tálak és kancsók tömegével. Bútorzat: ülőbútorok, hátul jobbra két egymásmellé állított ágy, a két utcai ablak közt egyszerű íróasztal, amely teli van kéziratokkal, könyvekkel. Valahol a fal mellett Júlia csikóbőrös útládája. Az ágyakon és bútorokon férfiruhák és fehérnemű, csomagoláshoz összerakva. A szobának szerény, tiszta és meghitt benyomást kell tennie. Látnivaló, a háziak megbecsülik a pesti vendégeket.

Nyári délután.

ELSŐ JELENET

Tálasné, Kovács.

A színpad kevés ideig üres, a konyhaajtó nyitva áll. Tálasné a konyhában tesz-vesz, közbe fejhangon zsoltárt énekel; a főbejáraton kopogtatás hallatszik, Tálasné eleinte nem hallja, tovább énekel, de azután figyelmes lesz, konyhakendővel megtörli a kezét, bejön a szobába és ajtót nyit.

Kovács *(a nyitott ajtóban állva)*: Itt van szálláson Petőfi Sándorné tésasszony?

Tálasné: Itt van, itt, már egy hete.

Kovács *(belép a szobába. Hetvenesztendős férfi, sűrű hajjal és körszakállal, arca piros és szinte valószínűtlenül fiatalos. Bár nem pap, hanem professzor, a kálvinista papok modorában beszél)*: Most feleljen egy másik kérdésre: itthon tartózkodik jelenleg a tésasszony?

Tálasné *(akit előkelő beszédmodora megihlet)*: Nem tartózkodik, instálom, egy ugrásra átment Csepi-Dongóékhoz.

Kovács: Csepi-Dongóékhoz? Jól van. De adhat-e felvilágosítást arra nézve, mikor fog a szállására visszatérni?

Tálasné: Instálom, mindjárt itt lesz. Ozsonnára hazajön. Bivalytejes kávéval várom. Mert azt mondja: Pesten az nincs.

Kovács: Bár az én időm nagyon drága,

mégis meg kell várjam a tésasszonyt. Nem járt itt a feleségem?

Tálasné: Nem ismerem kérem az asszonyságot.

Kovács: Fekete ruhában... sugár szép asszony... fiatal, egészen fiatal...

Tálasné (*konfidensen nevet*): Ó, hát az úrnak fiatal felesége van?! Ne izéljen már!

Kovács (*tárgyilagosan*): Negyven esztendővel fiatalabb... Csodálkozik ezen, jó asszony? Rendkívüli emberek rendkívüli viszonyok közt élnek... Úgy látom, nem tudja, kivel beszél?

Tálasné (*élesen szemügyre veszi*): Nem az a vén vásárhelyi lókupec? Kurta Jóskának vagy minek hívják...

Kovács (*elnézően*): Lókupec? Nem rossz! Ha én lovakkal kereskedném, akkor szárnyas lovak volnának, — de ezt maga nem érti... Hát, figyeljen ide, jó asszony. Én vagyok az a Kosóczi-Kovács professzor, tudja, akiről olyan sokat beszélnek az emberek... Kovács professzor Kolozsvárról. (*A hatást várja.*) No, csak hallott már rólam?

Tálasné: Nem hallottam, instálom.

Kovács: Alkalmasint Arisztotelesz nevét sem hallotta még — mi? (*Szünet.*) Mi a hírnév? Vanitas vanitatum! Hanem azért irígylendőkend, boldog, mert a lelki szegényeké a menyryeknek országa. Jól van, csak menjen dolgára, majd én megvárom itt a tésasszonyt.

Tálasné (*a konyhába megy és beteszi maga után az ajtót*).

Kovács (*Petőfi díszkötésű verseskönyvét veszi fel az asztalról, lapozni kezd, de aztán mást gondol és kinyitja a konyhaajtót*): Mondja, jó asszony, igaz az, hogy Petőfi úr a harctérre ment?

Tálasné (*a konyhából*): Bizony igaz. Szerdán éjszaka ment a Borsos Mihály szekeren.

Kovács: Kérdés, csakugyan a harctérre ment-e?

Tálasné: Odament, instálom, oda, a katonaruhája volt rajta.

Kovács: Nem tudom, mi értelme van ennek — most megy, mikor már itt a vég kezdete! Ámbár, amilyen szerencséje van Petőfi uramnak, biztos, hogy megússza ép bőrrel. (*Erélyesen.*) De ez nem tartozik kendre! (*Becsapja az ajtót. Leül és olvasni kezd a könyvben, közbe az ujjain skandálja a verseket, majd bosszúsan fölnevet.*)

MASODIK JELENET

Kovács, Horvát.

Horvát (*beront, 30 éves férfi, egyik válla magasabb, arca beteges színű, modora tüzes és nyílt*): Júlia, nincs itt Júlia?

Kovács (*alig pillant föl a könyvből*): Köszönni már nem divat? Már nem divat a mai fiataloknál?

Horvát: Á, bocsánat — jó napot, professzor uram!

Kovács: Ön Horvát, Horvát Árpád! Visszaemlékszem minden volt tanítványomra, mint Cyrus király a veteránjaira. Pedig ugyancsak régóta nem láttam, amice!

Horvát: Amióta a logikából szekundát tetszett adni.

Kovács (*utólag is méregbe jön*): Mert ön iskolai dolgozataiban mindig összehordta az össze nem tartozó dolgokat. Igazán érdekelne, mire vitte az életben, amice?

Horvát: Utólért a büntetés, magam is professzor lettem. Tanár a pesti egyetemen.

Kovács (*dermedten*): Az egyetemen? Tanár?

Horvát (*megnyugtatja*): Csak helyettes, kérem!

Kovács: Hát uraságod az a bizonyos Horvát Árpád?

Horvát: Én, de hiszen nem énrólam van szó, hanem, hogy Petőfi a harctérre ment. Hogy engedhették meg? Bem tábornok óriási túlerő ellen viaskodik — és Sándor a tüzes pokol közepén!... Az csak nem lehet?!

Kovács: Minden lehet ebben az országban, kérem. Harminc éves hadvezér, huszonnyolc éves miniszter, huszonkét éves egyetemi tanár és huszonhat éves poéta laureátus — minden lehet! A fiatal urak az úgynevezett szabadságharcukkal fejtetőre állítják a biro-

dalmat és egyikük sem kérdezte még, mire való az egész zenebona.

Horvát: Arra való, hogy embereket csináljon a magyarokból.

Kovács: Nono! Hát ezelőtt mik voltunk?

Horvát: Két lábon járó gyomrok. Gyomország volt ez, agyvelő és szív nélkül.

Kovács: Logikának nevezik ezt a pesti univerzitáson?

Horvát: Akárminek nevezik, most igazán nem fontos... De a lángész, mint ágyútöltelék: ez gázság, ostobaság! Petőfi agyában csillagpor szikrázik, — az nem arra való, hogy parasztföldet trágyázzanak vele... De ő ment, mert muszáj volt mennie. Igen, persze, a jó-akarói beadták neki a muszájt, elmés célzások, fullánkös megjegyzések alakjában... „Aki annyit csörgette kardját a pesti flaszteren, mint Petőfi, aki annyit deklamált vérről, szabadságról, forradalomról: az nem bújhat a felesége szoknyája mögé, mikor zeng az ég...” No hiszen ez kellett csak neki, — csiklandós az örvöngésig!

Kovács (a könyvből olvas):

*Ha senki sem védné is a hazát
Magamnak ötöt védni kellene,
S mostan, midőn mindenki síkra száll,
Magamban én itthon maradjak-é?*

Egy szóval sem mondom, hogy jó vers, —

gyöngécske biz ez, de aki így ír, az nem maradhat itthon!

H o r v á t: Nem is maradt, ő nem! Nincs az a tüzes pokol, ahová őt bele nem lehetne ug-ratni. Tudja, professzor uram, akik őt golyó-záporba küldték, azok pszichológusok voltak.

K o v á c s: Engem ebben a zavaros ügyben legfőljebb az érdekelne, a pesti kolléga úr csak-ugyan lángésznek tartja-e Petőfit? A mai fiatalok nagyon is bőkezűen adományozzák egymásnak a jelzőket. Kossuth lángeszű miniszter, Görgey lángeszű hadvezér, Petőfi lángeszű poéta... Éjjel több lángész világít a pesti utcákon, mint olajlámpás... Azt még megértem, ha lángésznek neveznek valakit, aki — mondjuk — egyetemes filozófiai rendszert épít fel, mint Arisztotelesz, vagy Verulámi Bacon, vagy más, aki ma még serényen dolgozik, de előbb-utóbb a nyilvánosság elé fog lépni... de hogy miért lángész valaki, aki fölkap egy ötletet, egy ötletnek tizedrészét, egy ötletcafatot és azt rímekbe szedi, — hogy miért lángész az ilyen, azt talán megértik a pesti univerzitáson, de én a szerény kolozsvári eszemmel bizony nem bírom megérteni... Az urak Petőfije figyelemreméltó poéta — *lehetne*, ha meg volna benne a tudományos előképzettség és az érett korral járó élettapasztalás... De ő nem is veszi komolyan a poézist, ő fejből költ, csak úgy rögtönözve, kóta nélkül, mint a cigány... Hiszen ha nem volna az embernek annyi dolga, meg lehetne

mutatni, mi a különbség a parlagi költő és az igazi műköltér között...

H o r v á t: Megmondom, mért lángész Petőfi. Ha kinézek az ablakon és azt látom, az üres szalma ágaskodni és repülni kezd, akkor tudom: odakünn szél fúj. És ha azt látom: az emberi alom mozgolódni kezd, akkor bizonyos, hogy egy zseni viharzik el fölötte.

K o v á c s: No, no, no, uram!

H o r v á t: Nem látja, professzor úr, a sok szalmabáb hogyan repül Petőfi sodrában? Hozzátapadnak, nem tudnak tőle szabadulni. Tiltakoznak ellene, irigylik, kicsinyítik, de mindig vele vannak, rágondolnak, róla beszélnek.

K o v á c s (*eltaszítja magától Petőfi könyvét*): Meg kell engedni: a mai fiatalok jól portálják egymást. Hát tisztelt pesti tanár úr, ne is féltse barátját, ügyes ember az nagyon. Huszonhat esztendősen országos híresség tudott lenni, míg másokat, komoly munkásságú férfiakat, senki sem emleget a fórumon. Az ilyen embert nem kell félteni.

HARMADIK JELENET

Előbbie, Júlia.

Júlia (*excentrikus, de izléses öltözékben, piros frigiai sapkával és nemzetiszín övvel, gyorsan belép*): Itt vagyok! Üdvözlöm a nagy szkeptikust, aki semmiben sem hisz, csak önmagában — hála Istennek! Benvenuto, Horvátka! Szép, hogy mutatja magát.

Kovács: Eppen jókor, tésasszonyka! Az ifjú hoplomachus már azon volt, hogy vékonyomba döfje a kardját.

Júlia: Ha Horvátka mérges, akkor legföljebb csíp egyet, az övé csak kakasdüh... De most engedelmet kérek: el kell pakkolnom az uram civilruháit, van itt egy erdődi fuvaros, aki apámékhoz viszi. *(Csomagolás közben.)* Berta is a városban van?

Kovács: Velem jött és mindjárt itt is lesz. Most a fuvaros után buzgólkodik, mert ma még visszamegyünk Kolozsvárra.

Júlia: Ejnye, a feleségét küldi a szekér után? Nagy urak a kolozsvári professzorok!

Kovács *(érzékenyen)*: Nem vagyok nagy úr, legalább a szó anyagiás értelmében nem — de a tudomány még némely szolgálatot vár tőlem és — ahogy a lengyel példaszó mondja — istenek nem arra valók, hogy fazekat drótozzanak. *(Óráját nézi.)* Mégis Berta után nézek, úgy látszik, bonyodalmak keletkeztek a forspont körül... majd idehozm, mert innen indulunk Kolozsvárra... *(Elmegy.)*

Júlia *(utána szól)*: Biztosan jöjjön, kap egy pohár finom tokajit, három vagy nem tudom hány puttyos... Teleki Micuék küldték... Sajnálom ennek a feleségét. Nehéz hivatala van! *(Nevet.)* Tudja, hogy Berta szerelmes volt Petőfibe? Persze még lánykorában... Igen, mindjárt az eljegyzésünk után összeveszttem Sándorral... többször is megtörtént. Sándor

azután egy egész báli éjszakán át Bertának kurizált — engem akart megbosszantani... Másnap persze kibékültünk és az én jó Sándorom nem törődött többet Bertával... de az, szegény, komolyan vette a játékot... halálos komolyan... azt hiszem: bánatában ment hozzá ehhez a szörnyű professzorhoz... ez tulajdonképpen nagyon szomorú: ami nekünk évődés, az neki holtig tartó végzete... más lány is járt már így: ifjú poétával álmodik és vén professzorral alszik... azt hiszem, Berta alaposan utálhat engem... nagyon utálhat... megértem szegénykét, sajnálom is...

Horvát (aki eddig némán és mozdulatlanul nézte Júliát): Júlia, mért nem tartotta vissza Petőfit?

Júlia (megdöbbenve sarkon fordul és farkasszemet néz vele).

Horvát: Nem kellett volna megengedni, hogy a harctérre menjen.

Júlia: De Horvát — mit beszél maga? Sándort visszatartani! Fogja le a szélvészt, ha egyszer kibontotta szárnyát. Nem jól ismeri Petőfit! *(Szünet után büszkén.)* De Petőfinét sem ismeri! Ha módomban lett volna, én akkor sem tartottam volna vissza!

Horvát: Pedig asszonyhoz, feleséghez méltó feladat lett volna.

Júlia: Hogy én lehúzzam őt a magasságból? Nem volnék rá méltó, hogy a nevét visel-

jem... Barátom, én egy oroszlánhoz mentem feleségül, én leszoktam a pityergésről...

Horvát: És ha baja történik az oroszlának? Ha megsebesül, ha nyomorékká lesz? *(Szünet.)* Ha elesik a csatában.

Júlia *(szinte haragosan)*: Nem fog elesni!

Horvát: Honnan veszi a hitét? Miféle oltalomban bízik? Maga nem is vallásos!?

Júlia: Hiszek a világrend örök logikájában... Vannak magasabb törvények... Petőfi a sors embere! Amíg el nem végezte küldetését, addig ő nem dolhet ki... Elképzelhető, hogy Kolumbusz Kristóf hajótörést szenved útja legelején? És Petőfi tegnap indult csak útjára... hol vagyunk még a független Magyarországtól, a szabad republikától? Tudja, hogy az uram huszonhat éves? Mérje össze a huszonhatéves Goethével, a huszonhatéves Shakespeare-rel... ő mindegyiknél nagyobb! Olyan meredek ívben száguld a zenit felé... ő, hetven —nyolcvan esztendő kell hozzá, amíg befutja a kijelölt pályát... ezt ki lehet számítani, le lehet rajzolni.

Horvát: Mióta hisz maga csodákban?

Júlia: Ez nem csoda, hanem logika, törvényszerűség. *(Sámfára húzott csizmapárt vesz a kezébe, hogy a ládába rakja.)* Lássá, mikor Sándor engem elvitt Erdődről, édesapám azt mondta: meg fogod bánni, Juliska! Én magam is félve néztem a jövőbe — hiszen én palotában laktam, négy lóval jártam, gavallérok fo-

rogtak körülöttem — Szendrey Júlia voltam! És mégis elmentem a vándordiákkal a pesti hónaposszobába... elmentem makacsságból... magam azt hittem: makacsságból... pedig más valami vitt, nem tudom, mi... valami, ami titokzatos és isteni... és nekem mennem kellett! És ott, a pesti hónaposszobában, megtudtam, hogy királyné lettem... Nevezzen, Horvát, az uram csizmája van a kezemben!...

Horvát: Azért királyné!... a fején csilagkorona, birodalma az örökkévalóság!

Júlia (*elrakja a csizmát*): Tulajdonképpen mért beszélek én magának? Szavakat mondok, esetlen szavakat... Újakat kellene kieszelni, gyöngéd, tüzes, szivárványszínű szavakat! Nem, dehogy... ezt csak Beethoven zenéjével lehetne elmondani, vagy ... igen! Petőfi verseivel!

Horvát: Szeretnék valamit kérdezni... nem fog megharagudni Júlia?

Júlia: Maga bolond, és az ilyen atyafinak még a vad népeknél is több szabad, mint másnak. Hát csak rajta, kérdezzen!

Horvát: Szereti maga Petőfit?

Júlia (*ijedt szünet után*): Bántani akar, Horvát? (*Szünet.*) Hát vegye tudomásul: nem fáj! Maga szereti Sándort, jobban mint minden barátja: a maga komiszkodásának nincs fullánkja.

Horvát (*csökönyösen*): Nem felelt a kérdésemre!

Júlia: Emlékszik mit írt hozzám Petőfi?

Mint ágról ágra

A csalogánypár,

Csillagrucl-csillagra szállunk, te és én,

Vagy mint két hattyú

Ringunk szelíden

Az örökkévalóság tengerén...

Petőfi Sándor írta hozzám! Ezekről a szavaktól én sohasem tudok többé szabadulni. Fogva tartanak, úgy ölelnek körül, mint egy gyémánt templomkupola... Rab vagyok, innen nem lehet többé kiszökni... Nem, senki sem tudja, mi az: egy nagy költő szerelmének lenni... Csak én tudom! Ki tud annyit ajándékozni egy asszonynak? Hol az a király vagy császár? Barátom, amit én érzek, az nem boldogság: százszor felségesebb, istenibb, mindannál, amit földi asszony érezhet!

H o r v á t (*elgondolkozva*): Szerelem ez? Szerelem, vagy nagyravágyás? Tudja, mit beszélnek? Maga hiúságból lett Petőfiné! Nem az emberbe, hanem a hírnevébe szeretett...

Júlia: Hát tudják az emberek, miből vegyítik össze a szerelem italát? Mit szeretünk a férfin? Nem a lelkét? Mi a lélek, ha nem a zseni? Aki Napoleont szereti, a dicsőségét is szereti. Aki pedig Petőfit szereti, a halhatatlanságát is imádja. Nincs Napoleon nyert csaták nélkül és nincs Petőfi költészet nélkül. Szatocsék a Kétnyúl-utcában ezt nem értik meg,

náluk a nő álma: a kipödört bajusz és a sarokház.

Horvát: Mindenben van erő és nemesség... De mondja... (*ráteszi kezét Júliának az asztalon fekvő kezére*) legyen egyszer olyan őszinte, amilyen csak Szendrey Júlia tud lenni: miféle napfoltok homályosítják el Petőfi szerelmét? Mondja, Júlia, mért nem bízik magában az ura?

Júlia: Nem bízik?

Horvát: „Nem bízik“... ez talán sok, több az igazságnál. De valami mélabús gyanú lappang a lelkében... „S rábírhat majdan egy ifjú szerelme, hogy elhagyod érte az én nevemet?“

Júlia (*őszintén és szomorúan*): Igen, őt olykor álmokképek gyötrik... fájdalmas álmokképek... neki különös sejtőképessége van... lehet, hogy érez bennem valamit, valamit, amiről magam sem tudok... lehet, hiszen nem ismerem magamat...

Horvát: Aki úgy mer érezni, mint maga, annak hűnek kell lennie önmagához. Légy hű mindhalálig és neked adom az élet koronáját, mondja az írás.

Júlia: Mért mondja nekem azt, amit mindenkinél jobban tudok? Én férjhez mentem, nem húsz—harminc esztendőre, hanem egy örökkévalóságra. Azt akarom, hogy a dédunokák is ismerjék Szendrey Júliát. Ismerjék, szeressék és egy kicsit irigyeljék... mert a nők irigysége a holtom után is jól fog esni... Év-

századok mulva, ahol szerelmes fiatalok vannak együtt, ott én meg akarok jelenni, mint szelíd, fehér árnyék és minden utamon az én királyi oroszlánom fog kísérni.

Horvát: Ez mégis csak szerelem!

Júlia: (*bort tölt két pohárba*): Ki nem állhatom ezt a szót: szerelem. Undorodom tőle. Boltossegédek és varrólányok nyála tapad hozzá. Törvényt kellene hozni, hogy más, mint költő, ne beszéljen szerelemről. Ő is csak versben. Igyék, Horvátka! (*Az üveget nézi.*) Ez háromputtonyos ám! (*Koccint vele.*) Igyunk arra a még meg nem született iskolamesterre, aki elsőnek fogja kérdezni a prozódia-leckén: mondd meg fiam, mit tudsz Szendrey Júliáról?

Horvát (*a leckét mondó kisdiák hangsúlyozásával*): Szendrey Júlia Petőfi Sándor hitvese volt és a világirodalomban helyet foglal Dante Beatriceja és Petrarca Laurája mellett.

Júlia: Nagyon jól van, Árpád fiam! (*Mind a ketten nevetnek.*)

NEGYEDIK JELENET

Előbbie k, Lauka.

Lauka (*a szobába lép*): A királyné mulat, la reine s'amuse, megjelen hú udvari bolondja.

Horvát: Hohó, Butter Flórián!

Júlia: Don Gunárosz! Miféle szél hordta ide?

Lauka: Borszagra jöttem, mint a muslica. Üdv az istennőnek. (*Leereszkedően.*) Neked is

üdv, derék halandó! Szabad azonban érdeklődni, miféle rokonszenves folyadék ez? (*Az üveg után nyúl.*)

Júlia: Ne abból... maga ezüstpohárból igyék, hiszen költő! (*Kis ezüstpoharat hoz.*)

Horvát: Guszti több a költőnél, ő műköltér!

Lauka: Én csak a múzsa rúgott borja vagyok... Petőfi oroszlánnyomán kullogok.

Horvát: Mert a borjú mindig az oroszlán nyomában kullog, kérem.

Júlia: Szeretem ezt a Gusztit, olyan üdítően, olyan idegnyugtatóan üres. (*Koccint vele.*) Imádom mindazt, ami hiányzik magából. Szeretem a maga negatívumait. Nem jellem, nem hős, nem tudós, nem szerelmes. Egy morzsányi pátosz, de egy szikra nagyképűség sincs magában.

Lauka (*könnyedén*): Nem jött hír Segesvárról? Erzsébetvárosiakkal beszéltem, azt mondják: egész nap ágyúztak. Még délután is füstfelhő ült a láthatáron.

Júlia (*leteszi a poharát*): Csata...?

Lauka: Nem tudni, mi készül a füstfüggöny mögött. (*Hamis pátosszal.*) Talán elpusztul egy világ, talán új földtekét esztergályoznak.

Horvát (*aki titkos jeleket adott Laukának, hogy hallgasson*): Csak trocheusokban ne beszélj! Nem neked való. Mondj inkább Lauka-féle klapanciákat.

Lauka (*kap a jó alkalmon*): Elmondjam legújabb versemet? (*Szerényen.*) Merem állítani: a jobbak közül való... (*Szaval.*) Egy halott koponyához!

*Rád tekintek csendes borzadással,
Rád tekintek, sárgás néma csont...*

Júlia: Mért ilyen szomorú dolgot?!

Horvát: Ezt különben is megírta már Shakespeare komád, Hamlet királyfi monológjában.

Lauka (*érzékenyen*): Hát ha úgy vesszük: mindent megírtak már! Tessék nekem valamit mutatni, amihez hasonlót még nem írtak volna.

Horvát: Valami vidámat kérünk! Nem tehetek róla, de én imádom a Guszti vidám írásait!

Lauka: Ismered a bordalomat? Tizenkét arannyal jutalmazta a Kisfaludy Társaság. Úgy mondják, nem éppen a legrosszabb magyar vers. (*Szaval.*)

*Vég barátom, most igyunk bort
Vagy soha,
Még a bor sem jó, ha éltünk
Mostoha,
Üssük össze szomszédunkkal
A pohárt,
Egy pohár bor, mond a költő,
Meg nem árt.*

H o r v á t: „Fölfelé megy borban a gyöngy...
Rosszul teszi...“ Mért nem mondd el mindjárt
az eredeti Fóti dalt?

L a u k a: Miféle Fóti dalt? Ja, az öreg Vörös-
martyét? (*Szünet után bizonytalanul.*) Hason-
lít hozzá?

H o r v á t: Mint a majom az emberhez.
J ú l i a (*aki egész idő alatt borús gondolatai-
val viaskodott*): De mi lehet az Segesváron?

L a u k a: Mi...? Bem apó elnadrágolja a
muszkát. A fejem teszem rá! Mert ha neki
alkalma van, hogy üssön egyet cár atyuskán,
azt ő semmi pénzért el nem mulasztja... (*Na-
gyon kedvesen.*) Elmondom az Átok című ver-
semet. Jó? Hazafias, Júlia maga nagyon sze-
reti az ilyeneket. (*Szaval.*)

*Fölkelt az elnyomott haza,
És a zsarnokok fejére,
A népeknek istenétől
Átkot, szörnyű átkot kére...*

(*Horvát arcát nézi, elkedvetlenedik, abba-
hagyja.*) Hát ez is hasonlít?

H o r v á t: Nem mondtam...

L a u k a: De gondoltad! A kaján pofádon
látom!

H o r v á t: Te olyan vagy, mint a poszméh:
meghemperegsz minden virágkehelyben és ami
hímpor rád ragad, azt hazaviszed.

L a u k a (*lemondóan*): Mégis, melyikhez ha-
sonlít?

Horvát: Tudod te azt nagyon jól!

Lauka: Petőfi... úgy-e? *(Szünet.)* Van még egy: Párbaj... de arra azt fogod mondani: Arany János utánzat.

Horvát: Mert az is!

Lauka: Nehéz verset írni ilyen népségnek...

Horvát: Igen... akik minden tücskötbogarat összeolvasnak...

Júlia *(felugrik):* A városban biztosan tudják már, — megyek!

Lauka: Nem, maradjon, majd én!

Kívülről súlyos szekerek lármája hallatszik: csörömpölés, ostopattogás, kocsisok kurjongatása, kutyaugatás. Mind a hárman a ablakhoz lépnek.

Horvát: Mennyi parasztszekér!

Lauka: A sok gyerek és asszony... Ni, csordákat hajtanak...

Júlia: Menekülők! De ki elől menekülnek?!

Lauka: A segesvári úton jönnek...

Júlia: Menjen, tudja meg tőlük, mi történt!

Midőn Lauka már az ajtókilincset fogja, az ajtó nyílik és belép Berta.

ÖTÖDIK JELENET

Előbbie, Berta.

Berta *(Kovács professzor felesége, fiatal nő, arcszíne feltűnően sápadt),*

Lauka: Kovács professzorné!

Júlia: Berta!

Horvát: Hallott valamit a tekintetes asszony?

Júlia: Mi történt Segesváron?

Berta: A Lajos bátyám onnan jött, beszéltem vele...

Horvát: A táborból?

Júlia: Csata volt?

Lauka: Fogadni mernék: Bem apó elpáholta őket...

Berta: Bem hadserege megsemmisült. (*Rémült csend.*) Sokan estek el honvédek, az ellenség bekerítette és halomra ölte őket. Nem adtak pardont. Bem tábornok csak kevesedmagával menekült. (*Júliát nézi.*) Nem is kérdezed, mi történt Petőfivel?

Júlia: Az nem lehet, hogy Sándor... (*Egy gondolat ellen védekezik.*) Nem... nem!

Berta: Mindenki mást beszél. Valaki azt mondta: látta a kozáklovak alatt, véresen... (*Júliát nézi.*)

Júlia (*kiabál*): Nem igaz... nem igaz!

Berta: Lajos bátyám azt hiszi, elmenekült Bemmel...

Lauka: Bem nagyon szerette, mint a fiát...

Horvát: Mért szerette...? Szereti...! Biztos, hogy gondoskodott róla... magával vitte... Beszélhetnék a tekintetes asszony bátyjával?

Berta: Tovább sietett Kolozsvárra... Akik

nem estek el a csatában, azok mind Kolozsvár felé menekülnek... Nagy gomolyban baktatnak az úton, mindegyik csupa vér és rongy, — a félelem vágtat előttük, mint hideg szél a zivatar előtt...

Júlia (*tehetetlenül*): Én is Kolozsvárra akarok...

Horvát: Jó lesz, ott mindent megtudhat...

HATODIK JELENET

Előbbie, Kovács.

Kovács (*izgatottan belép*): Berta itt van? No, csakhoggy előkerültél... Soha ilyen felfordulást... Tótágast áll az egész város... Hol a szekér?

Berta: A ház előtt áll.

Horvát: Petőfiné is Kolozsvárra megy... Van hely a szekerükön?

Kovács: Jöhet a tésasszony, hogyne...

Berta: Nálunk lakjál Kolozsváron...

Kovács: Nálunk, persze... szívesen látjuk...

Horvát: Jó volna, ha rögtön indulnának, amíg szabad az út.

Berta: Nincsenek lovak.

Kovács: Hogy-hogy nincsenek? Nem kértél forspontot? Nem mondtad: Kovács profeszszornak kell?

Berta: Senki sem akar befogni... a törvénybíró nem bír a néppel... azt mondja: ilyen zavaros időkben...

Lauka: Megálljunk csak! A helybeli nótárius nekem jó cimborám... együtt ittunk tavaly a dévai Nagyperechen... Ha megkérem...

Horvát: Eredj hozzá, igen, eredj azonnal!

Lauka (elsiet).

Kívülről vonuló kozákcsapat éneke hallatszik. Mind mélységes lelki megrendüléssel figyelik.

Júlia: Halljátok? Halljátok?

Berta: Idegen ének!

Horvát (az ablakban): Katonák! Lovasok! Nem a mieink! Hosszú lándzsájuk van!

Lauka (sápadtan visszajön): Kozákok!

Az ének félelmetes erőre kap.

Júlia: Kozákok Erdélyben!

HETEDIK JELENET

Előbbie, Nótárius,
majd Trubeczkoj.

Nótárius (a szobába lép, nyitva hagyja maga mögött az ajtót. A nótárius peckes, keserű székel; legkevesebbé sem ijedt meg): Lakást rekvirálnak a muszkák... ide is jönnek... egy tiszt...

Lauka: Az én nótárlusom! Szervusz...

Trubeczkoj (bosszusan belép, egyenruhában van, sapka a fején, nogajka a kezében, a nótáriushoz szól): Ököristállóba nem enge-

dem a lovaimat... Ha nics rendes istálló, lefoglalom a lakásokat, szobákba költtetem a lovakat.

Nótárius: És a polgárok? Velük mi lesz?

Trubeczkoj: Húzzák össze magukat... az én legényeim is tucatjával alusznak egy szobában... húzzák össze magukat vagy feküdjenek a szabadban, a nyárfák alatt... most úgyis kánikula van, az éjszakák melegek... vannak itt pajták is... különben bánom is én!

Nótárius: A lovak a szobákban és az emberek pajtában?

Trubeczkoj: Mit akar — háború van! Önök a törvényes uruk ellen támadtak, nem fogjuk önöket selyemágyba fektetni... ezt a szobát mindenesetre lefoglalom az én lovaimnak... hat hátasom elfér itt... *(A jelenlevők felé.)* Ezek menjenek innen!

Horvát: Bocsánat, tiszt úr, a lakás egy hölgyé... úri hölgyé... azt hiszem a lovagiaság...

Trubeczkoj: Fogja be a száját. *(Nótáriushoz.)* Hol a lakás tulajdonosa? Látni akarom... egy-kettő!

Júlia *(a többiek néma ösztökélésére előrelép).*

Trubeczkoj: Hát adok önnek egy félórát... *(Meglátja Júliát, elhallgat. Szünet után.)* Hölgy... úrihölgy... mille fois pardon, madame! Mi csatából jövünk, embereink húsz óra óta nyeregben ülnek... lovaink már alig álla-

nak a lábukon... (*Leveszi a sapkáját, de csak azért, hogy megtörölje homlokát.*) Véres harc volt... (*Dühösen.*) Azok a gazok... (*Észbekap.*) Hát a honvédek... megint úgy verekedtek, mint a sátánok... pedig örülség volt tőlük, tiszta örülség, hiszen húszszoros túlerővel álltak szemben... mi húszszor annyian voltunk és mégis súlyos veszteségeink voltak, a tábornok is elesett, Szkariatin... ettől persze megdühödtek embereink... (*Szünet után.*) De nők ellen mi nem harcolunk... És ha ön súlyt vet rá, asszonyom, hogy ebben a lakásban maradjon... kérem: tessék... majd én másutt...

H o r v á t: A hölgy nem akar itt maradni. Kolozsvárra kell utaznia.

J ú l i a: Igen, Kolozsvárra, igen.

T r u b e c z k o j: Csak útlevéllal lehet... (*Júliára néz.*) Jó, majd szerzek önnek... azzal utazhatik bátran.

K o v á c s: De nincsenek lovaink! A város nem ad forspontot, még nekem sem ad.

T r u b e c z k o j (*a nótáriushoz*): Lovakat!

N ó t á r i u s: Honnan, ha nincs?! Ilyen zavaros időben ki ereszti ki állatját az országútra?

T r u b e c z k o j: Fél óra ideje van, ha addig nem lesz forspont, a városi tanácsot fogatom a kocsni elé.

N ó t á r i u s (*paprikavörös lesz*): A tanácsot? Nahát megyek a generális úrhoz! Meglátom, ő mit szól hozzá.

T r u b e c z k o j: Azt megmondhatom. A tá-

bornok minden polgárembert, aki panaszra jelentkezik nála, elvből megkorbácsoltat. (*Rákiált.*) Nos, lesz fogat?

Nótárius (*nagyot nyel*): Lesz. Befogatom a magam szürkéit. (*Dühösen elmegy.*)

Trubeczkoj (*jegyzőkönyvet vett elő*): Az útlevélhez néhány adatra lesz szükség. A neve, asszonyom?

Júlia: Petőfi Sándorné, született Szendrey Júlia.

Trubeczkoj (*a Petőfi névre úgy reagál, mintha már hallotta volna, de tovább nem tud emlékezni. A jegyzőkönyvbe ír*): Szendrey Júlia... Utazásának célja? Mondjuk: családi ügyek...

Kovács: Az uráról szeretne hírt szerezni a tésasszony... Petőfi úr eltűnt a segesvári csatában.

Trubeczkoj: Az ura katona? És ott volt Segesvárnál? Sajnálom, igazán sajnálom... ott vad dolgok történtek... az elesett Szkariatin tábornok kedvence volt a kozákságnak... halála nagyon elkésérítette őket... Sajnálom. Milyen rangot viselt az ura?

Júlia (*nem érti teljesen a kérdést*): Petőfi Sándor...

Kovács: Őrnagy, kérem... Bem tábornok adjutánsa...

Horvát: Magyarország legnagyobb költője...

Trubeczkoj: Az a vén lengyel róka me-

gint kifogott rajtunk... áttört a hajtóláncon... reméljük, az ön ura is Bemmél menekült... sőt ha adjutánsa volt, akkor ez nagyon valószínű...

Lauka: Biztos, hogy Petőfi megmenekült!

Kovács: Petőfinek mindig szerencséje volt.

Trubeczkoj: Petőfi? Igen, emlékszem, — hallottam a nevét többször is, magyar tisztektől hallottam... Költő és szabadsághős... ügyebár? Igen, úgy beszéltek róla, mint valami nagyszerű természeti tüneményről... azt mondták: orkán-meteor... Nem ismerem a magyar irodalmat, de ismerem a katonáikat, a nőiket, a zenéjüket... elhiszem, hogy ezen a földön nagy költők teremnek... Milyen különös dolog a háború! Az embert idegen erők sodorják magukkal: a parancs, a bosszúvágy, a vadász-szenvedély... az ember elveszti a lelkét, elveszti önmagát... de azután történik valami: véletlenül összetalálkozik a szépséggel, vagy költészetről beszél... más, nemesebb, magasabb erők kezdenek hatni... az ember visszatálál önmagához, a katona megint ember lesz... Engedje meg, asszonyom, hogy bemutassam magamat... Trubeczkoj Szergej herceg vagyok.

Lauka (az ablakban): Már fogják a lovakat!

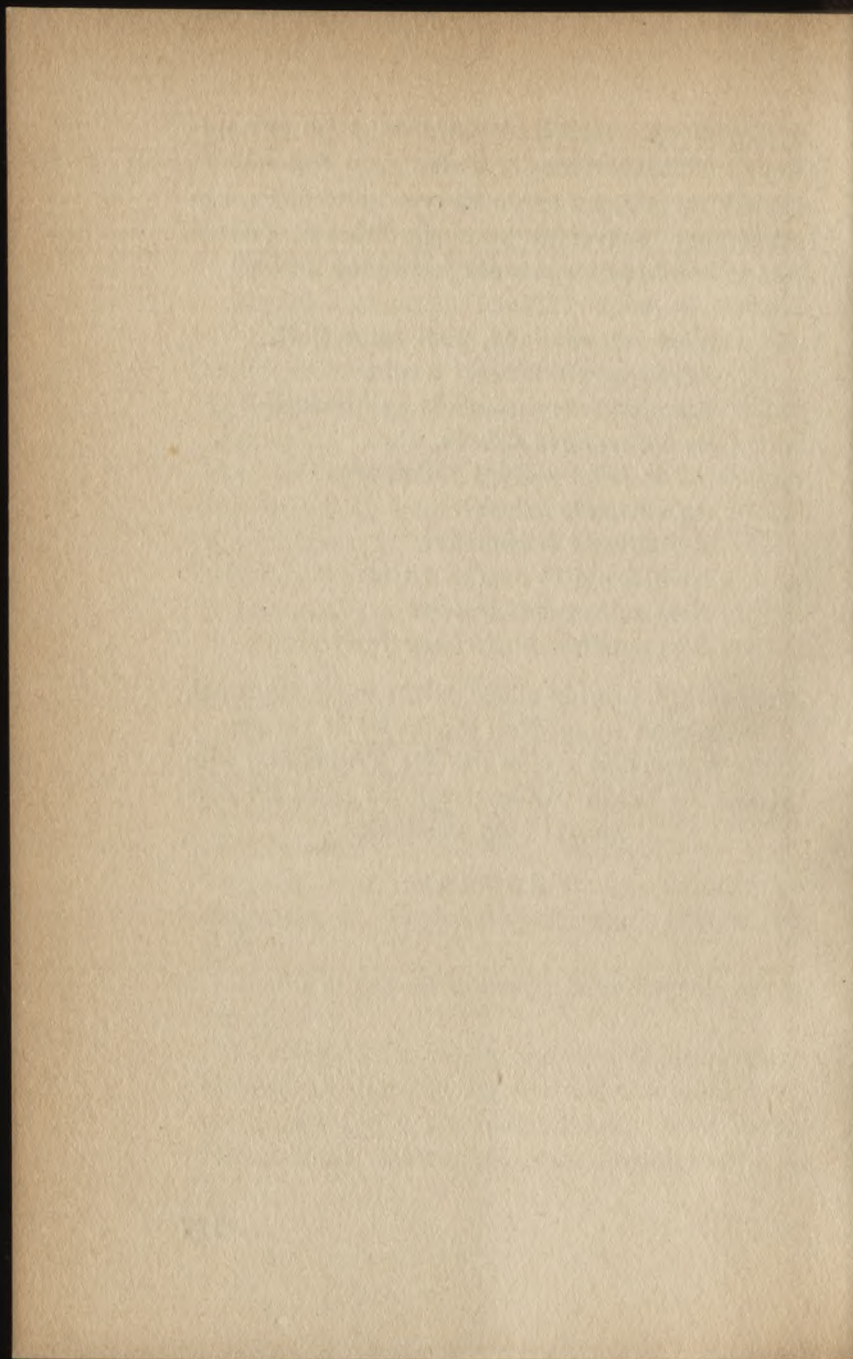
Trubeczkoj: Mire kocsiba ül, asszonyom, ott lesz az útlevele. Egy altisztet is adok önök mellé, aki elkíséri az előőrsökhöz... Nem fogom többet látni. Szerencsés utat asszonyom! (Az

*ajtóig megy, megáll, visszafordul.) Ön egy ün-
nepelt költő hitvese... Talán nem fog hóbor-
tosnak tartani, ha az én kedves költőm, Puskin
Alexander szavaival mondok búcsút. (Kissé
gondolkodik, bájos mosoly jelen meg arcán.)*

*Nem rezzent meg, nem tétovázott,
Arcán nem változott a szín,
Szemöldökén mozzanás se látszott,
Se idegrángás ajkain.
S bár lelke mélyét fölhevarta
Az elragadó jelenet:
A fölkiüzdő érzelmeket
Nem árulá el semmi rajta:
Nem adta a zavar jelét
S nyugodtan hajtá meg fejét.*

*Trubeczkoj, miután eddig jutott a szavalatával,
csakugyan nyugodtan meghajol és elmegy.
Júlia a szavalat elején átvette Trubeczkoj mo-
solyát, de aztán valami tragikus sejtelen der-
meszti meg vonásait.*

F ü g g ö n y.

MÁSODIK FELVONÁS

Júlia szállása Kovácsék kolozsvári házában. Fakó, kopár, bagószagú szoba. Főbejárat a bal oldalon. Jobbról elől zöldfüggönyös üvegajtó, amely Kovácsékhoz vezet. Jobbról hátul hálófülke, amely előtt krinolinos divatképekkel teli ragasztott spanyolfal áll. Hátul két ablak az utcára. Az ablakok elé sötétszínű függöny húzható, a függönyre azért van szükség, mert az utca szintje magasabban fekszik, mint a szoba padlója, tehát a kisgyerekek is könnyen benézhetnek. Azt a pár téliesen öltözött parasztot és csúszkáló kisfiút, aki az utcán jár, térdtől fölfele látni. Ha nyitva van az ablakfüggöny, akkor a behavazott szűk utcát és a túlsó soron levő Unió-fogadó íves nagy ablakait látni.

A bútorzat: kecskelábú régi asztal, öblös szalmaszékek, egy ósdi, ösztövére zongora, két különböző színű és formájú almárium, amelynek tetején régi könyvek és poros kéziratcsomók vannak, egy pléhkályha, mely majdnem a szoba közepén áll és amelynek ennél fogva igen hosszú a csöve, végül Júlia útiládája a fal mellett.

Mikor a függöny szétmegy, téli alkonyat van, később egészen besötétedik.

ELSŐ JELENET

Júlia, majd Berta.

Júlia világosszínű ruhában a zongoránál ül és halkán játszik, Kovácsék ajtaján erőlyesen kopogtatnak. Júlia idegesen abbahagyja a játékot.

Berta (*jobbról belép*): Te zongorázol?

Júlia: Miért...? Ne tegyem...

Berta: Engedd meg, azt neked kellene tudnod... szomorú, hogy tőlem kérdezed.

Júlia: Kinek ártok vele, ha Beethovent játszom?

Berta: Engedj meg, az egész város izgalomban van Petőfi miatt. Egyik hír kergeti a másikat. Hol azt mondják: idegenben bujdosik, hol meg azt: a segesvári honvédsírban fekszik... Mindenki téged figyel, minden szem feléd fordul és te... te zongorázol!

Júlia: Sándornak semmi baja. Tudom, érzem. És ma egy honvéddal is beszéltem, aki Törökországban járt. Sándor Bem apó mellett van.

Berta: A professzor is kapott hírt Petőfiről. Hogy Szibériába vitték, az ólombányába.

Júlia: Ugyan kérlek!... Az orosz tiszték csak nevetnek az ilyen haszontalan szóbeszéden — ők egyetlen hadifoglyot se vittek ki az országból.

Berta: Engedj meg — hát te orosz tiszturakkal is szoktál társalogni?!

Júlia (*idegesen*): Azért vagyok itt, hogy

az uramat keressem. Ott keresem, ahol tudhat-
nak róla.

B e r t a: Egyáltalában nem akarok beleszólni
a dolgaiba, de látod: a rövid hajad nagyon
feltűnő és ilyen ruhában sem kellene járnod.

J ú l i a: Sándor szerette ezt a színt.

MASODIK JELENET

Előbbie k, K o v á c s.

K o v á c s (*aki jobbról belép, meghallotta az
utolsó szavakat*): Csakhogy nem Sándorról van
ám szó, hanem a tisztességről, tésasszonyka!

J ú l i a: Tessék?

K o v á c s: A kolozsvári úri társaság joggal
elvárhatja Petőfinétől, hogy szomorú helyzeté-
hez méltóan viselkedjék.

J ú l i a: Szomorú helyzet? Mért? Én nem va-
gyok özvegy! Sándor nemsokára itthon lesz...
Bántott eddig, hogy egy levelet sem írt még,
de ma megtudtam, hogy a határon elkobozzák
de ma megtudtam, hogy a határon elkobozák
az emigránsok leveleit.

K o v á c s: Lehet, hogy úgy van, lehet, hogy
nem. Ez kétséges. A tésasszonynak éppen ezért
bizonyos bánatos méltósággal illenék megvár-
nia, mit hoz a jövő. Ezt megkívánhatja a
tésasszonytól a kolozsvári úri társaság. Ma ta-
lálkoztam az utcán gróf Récseyné excellenciás
asszonysággal. Ő excellenciája megállított és

azt mondta: Na hallja, professzor uram, a maga kis Petőfinéje...

Júlia: Kis Petőfinéje...?!

Kovács (*folytatja*): A maga kis Petőfinéje ugyancsak jókedvvel viseli a szalmaözvegységet. Mindennap látom, — mondta ő excellenciája — látom a monostori úton sétálni, a lelkem nem is adja három gavalléron alul...

Berta: Három gavallér...?!

Júlia (*nevet*): Lauka Guszti, Lendvay Marci, Balázs Sándor... Nem gavallérok, hanem — hanem jóbarátaim.

Berta: A pesti regulát én nem tudom, de Kolozsváron nem tartanak barátot az úri nők.

Kovács: Egy barátja lehet csak az asszonynak, egy: a hites ura!

Júlia (*kifakad*): Én nem tudok a szobában ülni, örökké a szobában, mint a rab. Nekem napfény kell, mozgás, levegő. Ha nem járok gyalog, akkor éjszaka nem tudok aludni. Forgolódom az ágyban és olyan szomorú dolgok járnak a fejemben. Minidg azt képzelem: kriptában fekszem.

Berta: Engedj meg, nagyon félted a drága egészségedet!

Kovács: Túl sokat gondol saját magára a tésasszony. Túl sokat. Egy asszony ne gondoljon magára.

Berta: Nekem nincs közöm hozzá, magad asszonya vagy, de ha már itt tartunk — tudod, reggel kilencig ágyban, azután cicomázás, az-

után zongora, regényolvasás, délután séta, tea a cukrászboltban — egész Kolozsvár erről beszél!

Júlia: Tea a cukrászdában — micsoda kicsapongás!

Kovács: Jó kedve van a tésasszonykának? Hallaná csak, mit mondott még gróf Récseyné kegyelmes asszonyság!

Júlia (*türelmét veszítve*): Igazán nem törődöm ezekkel a vidéki vénasszonyokkal!

Kovács: Hogy mondta? Az excellenciás asszony vidéki vénasszony?

Júlia: Még pedig ordinaré, hogy örökké a más ember dolgát kajtatja.

Kovács (*a dühtől lángolva*): Ordinaré asszony az excellenciás grófné? Nahát...! (*Hirtelen lefékezzi magát.*) Nahát én nem csodálkozom ezen... (*Bertához.*) Te csodálkozol? Én nem! Én tudtam, mindig tudtam, hogy ide fogunk jutni! Ezt Petőfi úr kezdte, a szabadsághős, a nemzet poétája, a lángész...! „A gyáva faj, a törpe lelkek“, és „Konduljanak meg a vészharangok!“ és „Dalom — viharodnak előjele, forradalom!“ Mindent megtámadni, mindent kicsinyelni, mindent kikacagni... A tudomány: páróka, a jóerkölcs: vaskalap, az excellenciás grófné pedig: ordinaré vénasszony! A Pilvax-kávéház hadat üzent az emberiségnek. Maga, tésasszony, Petőfi úr nevelése, maga csak azt műveli, amit tőle tanult. Petőfi fellázadt az emberiség ellen, nagyon természetes,

hogy maga meg fellázad Petőfi ellen. Ez a Nihil kérem! Nincs tovább — jó mulatást kívánok — gyere Berta! (*Ketten el.*)

Júlia (*egyedül. Kis kristályüveget vesz elő, abból illatszert önt a keszkenőjére, leül a kályha mellé, a kendőt arca elé tartja.*

HARMADIK JELENET

Júlia, Lauka.

Lauka (*malaclopó köpenyegben belép, lábujjhegyen Júlia háta mögé oson*): Hol van maga most Júlia nagysám? Mert hogy nem kincses Kolozsváron, arra mérget veszek.

Júlia (*mozdulatlanul*): Párizs, ó Párizs!

Lauka: Szép ott?

Júlia: Senki sem ismer, senki sem törődik velem — ó boldogság!

Lauka (*két üveg pezsgőt vesz ki a köpenyege alól és az asztalra teszi*): Elhoztam Párizs szellemét aranynyakú butéliákba szűrve. Tombolán nyertem — tegnap tombola volt Csihaneknél. A két flaskó egész éjjel asztalomon állt, a hold sütötte őket, mostanig sem értem, hogyan tudtam nekik ellentállni. Rettenetes éjszaka volt! (*Más hangon.*) Mi baj Júlia?

Júlia: Gyujtson gyertyát kérem! És húzza be a függönyt, különben úgy gyülekeznek künn az emberek, mint majomketrec előtt.

Lauka (*elvégzi, amit Júlia rábízott*): Szóval Kovács professzor járt itt. Megértem ma-

gát: az embert férgek rágják és irigykedve gondol azokra, akiket oroszlánok tépnek szét. Abiság is itt volt?

Júlia: Abiság? Ki az?

Lauka (*prédikáló hangon*): „Mikor pedig Dávid király megvénhedett vala, a szolgálai melléje adák a Sunem városából való Abiságot, hogy táplálja őtet és szolgáljon néki. Abiság pedig igen szép leányzó vala és a vén királyt táplálja vala és szolgál vala néki.“ (*Más hangon.*) Megfigyelte mi történt Bertával a házasságában? Magára vette az ura vénségét, a saját ifjúságát pedig átadta a professzornak. Berta már nem is asszony, hanem papnő, skandináv norna, krinolinban.

Júlia: Nem szereti Petőfit, higgye el, de irigyli tőlem. Irigykedve gondol arra, milyen nagyszerűen tudná ő eljátszani a nagy költő bánkódó hitvesének szerepét. Amihez nekem nincs tehetségem. Mondja, Lauka, rossz asszony vagyok én? Könnyelmű?

Lauka: Sajnos, nem! Hiszen ha az volna!

Júlia (*nevet*): Bolond! (*Elkomolyodik.*) Olyan furcsa álmaim vannak mostanában... Nyitott szemmel is tudok már álmodni... Ha nem bírom a bagószagot és sötétséget, akkor párizsi párfömöt öntök a kendőmre... Van egy tüeggel... Illatos, párizsi gondolataim lesznek tőle... Magának mindent el merek mondani, maga nem is barátom, hanem barátnőm...

L a u k a: Értem kérem, afféle szárazdajka vagyok.

J ú l i a: Tudja, olyankor zenét hallok, — édes, finom, halk álomzenét — de igazán hallok! (*A zongorához ült és beszédközben halk akkordokat fog.*) Márványteremben vagyok, mennyezetig érő tükrök, brokátfüggönyök, velencei csillárok... És a teremben gyönyörű delnők és gavallérok. És mindent letompítva látnok, mintha organtínon keresztül nézném...

L a u k a: Én is álmodtam egyszer ilyenfelét, — hálóköntösben és meztéláb álltam az úri társaság közepén — juj, úgy szégyeltem magamat, mint a tettenért kiskutya...

J ú l i a: Én nem járok meztéláb — selyempicellő, aranycviklis fehér harisnya van a lábamon. A teremben nekem van a legdrágább ruhám... És táncolok — nem is tánc az: lebegés, édes ringás, lágy forgás. Talán a csillagok táncolnak úgy az éterben...

L a u k a: És ki a táncosa?

J ú l i a: Magas, karcsú — arca sápadt, hullámos fekete haja van... Elegáns, szédítően elegáns... Minden álmomban visszatér az én álomvitézem. Tekintete hideg és mégis perzselő, az egész ember büszke, mint egy herceg, de velem aláztatós, akár a szerelmes apród.

L a u k a: Hallja, ez nem Petőfi?

J ú l i a (*nem hallgat rá*): Tegnap azt álmodtam — elmondjam? Eh, magának mindent el merek mondani. — Tegnap azt álmodtam, se-

lyem boudoirban voltam vele... Az álomherceg előtttem térdepelt és valahol messzi, szólt a zene... Tehet az ember arról, amit álmodik?

L a u k a: Tudja miféle cigány muzsikál magának? A maga ifjúsága. A huszonkétéves vére.

J ú l i a (*fülel, az arca elborul*): Hallja?

L a u k a: Mi az?

J ú l i a: Óraketyegés.

L a u k a: Hát aztán?

J ú l i a: Ez iszonyú. Elgondolni, az órainga mindig siet — éjjel-napal — és vele az idő, az élet, az ifjúság... Apró patákon ügetnek a percek, mint a fáradhatatlan lovacsákák. — Hallja? Ha éjjel felébredek és hallom az óraketyegést, kétségbeesés fog el... Mi egy hét? Semmi! Kiszámítottam, három-négyszáz hét mulva vége az én ifjúságomnak. Itt ülök a fakó szobában, az idő siet és semmi sem történik, semmi, semmi!

L a u k a: És hogy mentse, ami menthető, Júlia a sápadt álomherceggel táncol.

J ú l i a: Erre táncolunk — hallgassa csak! — (*Zongorázik. Balról erélyes kopogás.*)

J ú l i a (*megrázkódik, otthagyja a hangszert*): Kígyóveremben fekszem — amint megmoccanok, sziszegve rámcsapnak!

L a u k a: Miért jött ide lakni?

J ú l i a: Mert én mindig azt teszem, amit nem akarok. Ide hoztak, nem is tudom, hogyan: Kovács azért, hogy kisajátítsa magának Petőfit,

akit irigyel; Berta, hogy ellenőrizzen engem, akit ugyancsak irigyel.

L a u k a: Keressen jobb szállást, ahol nem áll zsandár az ajtaja előtt.

J ú l i a: Nem merek elmenni. Most már nem merek. Holnap teli lesz a város: elmentem, mert itt nem fogadhatom a szeretőimet.

L a u k a: Nem mondom, hogy nem így lenne.

J ú l i a: Rám csődítették egész Kolozsvár kíváncsiságát. Ezek a falak átlátszók. Éjjel-nappal tízezer szem néz engem. Tízezer lelketlen hüllőszem. Üvegharang alatt öltözködöm és vetkőzöm. Ezeknek én nem vagyok ember, nem vagyok asszony, nem vagyok Szendrey Júlia... Nekem nincs életem, nincs akaratom, nincs sorsom. Én csak Petőfiné vagyok, a költő egy vers-témája, a Petőfi-kultusz egy függeléke. Szegény Sándorom, ha tudná: az ő neve úgy nehezedik a mellemre, mint a koporsó födele... Feküdni, hallgatni, megvénülni, elrohadni...

L a u k a:

*„Nem akarok elrohadni,
Mint a fűzfa a mocsárban,
El akarok égni, mint a
Tölgy a fellegek lángjában“.*

J ú l i a: Néha mégis azt hiszem, kell valaminek történnie, kell valakinek jönnie...

*A távolban vonuló kozákok ugyanazt a dalt
éneklék, mint az első felvonásban.*

Júlia (*izgatottan*): Hallja? Hallja?

Lauka: Énekelnek — orosz katonák — ezek mindig gajdolnak.

Júlia: De ez az ének! Ez az ének! Hallja?

Lauka: A nótáik mind egyformák. Egyik olyan, mint a másik. Mennyivel különb a magyar nóta.

Júlia (*csendet int neki és feszülten hallgatja a távolodó, majd elhaló éneket*).

NEGYPEDIK JELENET

Előbbiek, Lendvay és Balázs.

A két ifjú, mindegyik húsz éves, magyar ruhát és behavazott galléros köpenyeget visel; Lendvay gitárt hoz a vállán.

Lauka: Itt jön Lendvay Marci, Thália szópós borja. És Balázs Sanyi, a Pegazus elvetélt csikója.

Júlia (*az asztal tetején ül, lábát a székre teszi. Az újonnan érkezettek kezét csókolnak*).

Balázs: Professzor úrék disznótorba mentek, szabad a vásár!

Lauka: Akkor elő azzal a sampányival.

Lendvay és Balázs (*nagy szemeket meresztve*): Sampányi?!

Lauka: No talán vinkót iszom? Ne mamlaszkodjatok, keressetek poharakat.

Júlia: Pohár kettő van, — ott Balázska! — harmadiknak jó lesz a kávésbrik és igaz! van egy ezüstpohárkám, abból én iszom.

Lauka (a palackokat bontja és poharakba tölt).

Balázs: Az orosz katonatisztek ma nagy bált adnak. Maskarabált.

Lauka? Hol, te?

Balázs: Itt szemben, az Unió fogadóban.

Lendvay: Egymással táncolhatnak a muszkák. Magyar úrinő ugyan nem megyen oda.

Lauka: Én pedig azt mondom, minden jó magyarnak ott kell lennie. Igenis, mert nagy dolgok készülnek. (Óvatosan.) Egy orosz kapitány mondta tegnap az Arany Oroszlánban — részeg volt és elárulta a hadititkot — azt mondta: A muszka cár már csak azt várja, hogy lejárjon a szerződése Ferenc Józseffel, akkor mellénk áll...

Balázs (boldog rémülettel): A magyarok mellé?

Lauka: Belátták Péterváron, nekik mégis az osztrák a nagyobbik ellenségük.

Lendvay: Velünk nem is volt bajuk soha.

Lauka: Az a terv, hogy felfegyverzik a honvédeket és egyesült erővel kiverik Haynaut... Görgey azt mondja, elég ha adnak neki öt orosz hadtestet, a többi már az ő dolga.

Lendvay: Oroszországnak hatvan millió lakosa van...

Balázs: Nyolevan millió, hé!

Lauka: Számítsunk csak hatvanat, — ilyenkor én mindig kevesebbet veszek — akkor is... mi a cárnak az a rongyos öt hadtest?

Lendvay: Egy orosz nagyherceg lesz magyar király.

Lauka: Nekem mondd? Konstantin nagyherceg. Az angolok is benne vannak a játékban, már építik a laposfenekű hajókat, hogy által jöhessenek a Vaskapun.

Balázs (*nem meri hinni*): Ez biztos? Egészen biztos?

Júlia: Egészen biztos, ha Lauka Gusztit mondja.

Balázs: Erre igyunk — ha ez igaz, akkor holnap besoroztatom magamat honvédnak!

Lendvay: Ha tudnám, hol kell jelentkezni, én holnapig sem várnék. (*Isznak.*)

Kívül száncsengők, mind figyelnek.

Balázs: Muszkafogat! Több is van a városban.

Lendvay: Hopp! Megállott a ház előtt. (*Kínéz az ablakfüggönyrésen.*) Csakugyan, trojka!

Júlia: Konstantin nagyherceg keresi Lauka Gusztit.

ÖTÖDIK JELENET

Előbbie k, Tálásné.

Tálásné (*gyorsan jön, névjeggyel a kezében*): Instálom, egy katona uraság vár odakünn.

Júlia: Engem keres? (*A névjegyet olvassa.*) „Le Prince Szergej Trubeczkoj.” Ez tévedés.

Lauka: Hohó, a kozák herceg, aki a forspontot szerezte — vizitába jön.

Balázs: Hát mink? Ittmaradjunk, vagy elmenjünk?

Júlia: Mért mennének? *(Bizonytalanul.)*
Legfeljebb ide a szomszédba. *(Jobbra mutat.)*
(A három fiatalemberen, de Julián is izgalom vesz erőt.)

Lauka *(Tálasnéhez)*: Várjon egy szempillantásig. *(Bedugja fejét Kovácsék ajtaján, visszaszól.)* Nincsenek itthon! Gyertek magyarok, meglapulunk a professzor birsalmaszagú háziszentélyében.

Júlia: A bort is!

Lauka	}	<i>(az üvegekkel és poharakkal jobbra el.)</i>
Lendvay		
Balázs		

Júlia: Eressze be!

Tálasné *(el)*.

Júlia *(rendbe simogatja magát)*.

HATODIK JELENET

Júlia, Trubeczkoj.

Az ajtó nyílik, Trubeczkoj parádés egyenruhában, csákóval a hóna alatt belép.

Trubeczkoj: Emlékszik rám, asszonyom?

Júlia *(mosolyog)*: Puskin!

Trubeczkoj: Nem felejtette el futólagoz

találkozásunkat? (*Szünet.*) Képzelfe, asszonyom, küldetésben járok itt.

Júlia: Nálam?

Trubeczkoj: És mindjárt hozzá teszem: boldog vagyok, mert küldetésem módot ad nekem, hogy megint láthassam...

Júlia (*kissé lehülve*): Öszintén szólva, nem igen tudom elképzelni...

Trubeczkoj: Rövid leszek asszonyom. A mi ezredünk, az első gárda-kozákezred tisztikara, bált rendez ma este...

Júlia (*hidegen*): Hallottam, igen.

Trubeczkoj: Engedje meg, hogy a tisztikar nevében mély tisztelettel meghívjam az Unióba...

Júlia: Köszönöm, de — (*szünet után*) — tudnia kell: lehetetlen.

Trubeczkoj: Mindent tudok, azt is, amit udvariasságból elhallgat. Mi ellenséggként jöttünk ide, kiontottuk a magyar férfiak vérért — tehát nem kívánhatjuk, hogy a magyar nők táncoljanak velünk.

Júlia: Igen, szórul-szóra ezt akartam mondani.

Trubeczkoj: Így beszél, így *kell* beszélnie a magyar asszonynak. De most hallgasosn meg engem, az orosz katonát. Én és bajtársaim azt szeretnők, ha ma éjszaka, egy rövid báli éjszakán át, nem volnánk sem oroszok, sem magyarok, hanem emberek. Egy semleges éjszakát kérünk önöktől, nyolc-tíz órát, ezt kiemeljük a

földi nyomorúságból, a háborúból, a gyűlölködésből — egy éjszakát, amelyet az életnek ajánlunk. Ez az érzelmek fegyverszünete lesz. A fegyverszünetet arra használjuk, hogy megkeressük egymásban azt, ami jó, szeretni való és emberi. Sem a valóságban, sem a költészetben nem ismerek nemesebb feladatot, mint megkeresni felebarátunk lelkét.

Júlia: Mit találhatnak bennünk magyarokban? Gyászt és félelmet. És mi önökben?

Trubeczkoj: Mélységes megszágyenülést, hogy a pribék szerepét kellett vállalnunk egy bátor és szabadságszerető néppel szemben.

Júlia: Tudják Oroszországban, mi a szabadságszeretet?

Trubeczkoj: Csak ott tudják. A sivatagban tudják, mi a forrásvíz. Tehát asszonyom...?

Júlia: Elismerem herceg, ön ékesbeszédű követ, de amit tőlem kíván: lehetetlen.

Trubeczkoj (*elszomorodik*): Lehetetlen?

Júlia: Holnap minden kolozsvári ozsonnázó társaság inkvizíciós bírósággá alakul át, amely széke elé idézi a balga szűzeket, akik az éjjel önökkel táncolnak.

Trubeczkoj: A legkönyörtelenebb inkvizítorok azok a szűzek lesznek, akik koruknál fogva már nem engedhették meg maguknak a balgaság fényűzését.

Júlia: Ez valószínű, de nem változtat a bíróság félelmes voltán.

Trubeczkoj: Hát kérem, ezt az aggodal-

mát el tudom oszlatni. Mert *álarcosból* lesz, vendégeink álarc alatt jönnek és a teremben sem demaszkírozzák magukat. Csak az fogja megtudni, ki ön, akivel tudatni akarja. Ön itthon hagyja Petőfinét és mint ismeretlen farsangi géniusz kering az éjszaka fényében. Teljes szabadság: az éjszaka az öné, azt tesz vele, amit akar.

Júlia (*némi gúnnyal*): Ennyira óvatosak a kozákok?

Trubeczkoj: Ennyire, ha az ön kényelméről van szó.

Júlia: Köszönöm, de így is lehetetlen, nincs jelmezem.

Trubeczkoj: *Ezért* marad itthon?

Júlia: Azt hiszem elég súlyos ok.

Trubeczkoj (*felkel, a kijáráthoz megy, kiszól*): Vaszilije! (*A láthatatlan Vaszilijétől kartont vesz át, amelyet Júlia elé az asztalra állít.*) Itt a jelmeze asszonyom. Futár hozta Párizsból.

Júlia: Nem tudok mit mondani... Ez mese. Alom. Ön mesehős herceg. Ezeregyéj hőse.

Trubeczkoj: Semmi különös. Szokás minálunk — jelmezes estélyeinken a gárdaezred gondoskodik a ruhákról.

Júlia: Ennyire szeretnek táncolni a kozákok?

Trubeczkoj: Ennyire szeretnék az ön kedvében járni.

Júlia: Dehát... bármennyire sajnálom... még így sem lehet, herceg!

Trubeczkoj: Kérem, tegyen legalább annyit, hogy nem ad elutasító választ. Függessze föl elhatározását. Bizzunk valamit a véletlenre, a jószerencsére — mondjuk a szélyre: a farsang géniuszára. Én most elmegyek, de előbb egy gondolatot dobok a lába elé. Fölemelheti, a keblére tűzheti, vagy rátiporhat: amint akarja. (*Nyomatékkal.*) Egész eddigi életem legboldogabb perce lenne, ha az Unió termében ma viszontláthatnám azt a nőt, akinél vonzóbbat és érdekesebbet — láthatja, szándékosan mérsékelem a jelzőimet — akinél vonzóbbat és érdekesebbet sem Péterváron, sem Párizsban nem láttam. Szabad így búcsúznom a viszontlátásra?

Júlia: Ön mondta — bizzunk valamit a jószerencsére.

Trubeczkoj (*meghajol és elmegy*).

HETEDIK JELENET

Júlia, Lauka, Lendvay, Balázs.

Az urak magukkal hozzák az üvegeket és poharakat.

Lauka: Mondanom sem kell: a kulcslyukon hallgatóztunk.

Lendvay: Minden szót hallottunk.

Balázs: Jól megadta neki! Nem fog elmenni az Unióba, úgy-e?

Júlia (*bosszúsan*): Á...!

Lendvay: Egy magyar hölgy, egy Petőfi Sándorné — abszurdum!

Lauka: Kérdés, nem honleányi kötelessége-e elmenni? Mert a muszka szövetség nem tréfa. Ha öt orosz divízióval kitörünk Erdélyből...

Balázs: Temesvár alá, gyenesen Temesvár alá!

Lendvay (*hirtelen haraggal*): Megbolondultál? Elpocsékolnád a drága időt a patkánylyuk előtt...! Megfigyelő hadtestet Temesvár alá, aztán gyerünk gyorsmenetekben Pest-Budának!

Lauka: Tovább! Tovább! — Bécsnek!

Balázs (*a gyönyörűségtől megborzongva*): Bécsnek...!

Júlia: Hagyják azt a hülyeséget!

Balázs (*pillanatnyi csend után*): Megnézte már a párizsi ruhát?

Lauka: Persze, meg kell nézni!

Júlia: Vissza fogom küldeni.

Balázs: De előbb megnézni! (*Óvatosan kibontja.*) Tyüh, a ragyogóját!

Balázs: Jó szaga van!

Lendvay: Hát hogyne — Párizsból jött!

Lauka: Júlia nagysám, tudja, mit mondok? Próbálja fel! Párizsi ruha... mikor lesz megint alkalma? Próbálja fel, aztán ráér hazaküldeni.

Balázs: Legalább mi lássuk!

Lendvay: Erre magam is kíváncsi volnék...

Júlia (*kitörő örömmel*): Fölvegyem? Nem bánom... Oda üljenek, úgy vigyázzanak, ha egyik csak föláll a helyéről, mindhármukat hazakergetem. (*A csomaggal a spanyolfal mögé vonul.*)

Lauka, Lendvay, Balázs.

Miközben Júlia láthatatlan, a három férfi együtt ül, összedugja a fejét és fojtott hangon, hogy Júlia meg ne hallja, beszélget.

Balázs: Hiába — nagy nő ez a Júlia! Lát-tatok: egykettőre hogy kikészítette azt a kozák herceget!

Lendvay: Hideg nő. Nincs vére. Nem kell neki a férfi.

Lauka: Hogyisne! Minden férfi kell neki, csak hogy mindegyiket arra használja, amire való. Téged például arra, hogy nevéssen rajtad!

Lendvay: És téged. Mi?

Lauka: Engemet is, Balázst is. Mert azt jegyezd meg jól: férfi van kétféle — olyan, aki megnevetteti és olyan, aki megríkatja a nőket. Ők jobban szeretnek sírni, mint nevetni, mert a nő alapján véve tragikus szerzet. Aki meg tudja őket ríkatni, az nyert — az cselédet csinálhat a királynőből.

Balázs: És aki megnevetteti őket?

Lauka: Az csak pótember — kisegítő... nagyon szeretik, amíg nincs más — de ha jön az igazi, ha jön a tragikus hős, akkor úgy ki-rúgják, hogy lába nem éri a földet.

Lendvay: Énértem már sokat sírtak a nők.

Lauka: Sírtak, drágám? Nahát, vedd tudomásul: lóvá tettek — mert közben majd megpukkadtak a nevetetnéktől, hogy te komolyan veszed a könnyeiket. Ez már a mi sorsunk, komám!

Lendvay: A tiéd lehet, te országoshírű szélkakas vagy, de engem igenis komolyan vesznek a nők.

Lauka (*szelíden*): Fiacskám, hát nem tudod, hogy te vagy a legkomikusabb bolond: a patétikus paprikajancsi? Minél hősibb pofát vágsz, annál jobbizút nevetnek rajtad, — ha meghalsz értük, akkor sikítanak a jókedvtől...

Balázs: És milyen az, kérlek alássan, aki megríkatja a nőket? Aki cselédet csinál minden királynőből?

Lauka: Annak, öcskös, acélszíve van. Hideg, síma, fényes... De ha egyszer tűzbe jő, akkor izzó acél... Ez hiányzik belőletek, az acél. Azt nem lehet nagy pofával és szavalattal pótolni... Nektek krumpliszívetek van, attól ugyan nem fog tüzet az ilyen Júlia-féle...

Júlia (*hangja a szín mögött*): Mindjárt kész vagyok! (*A három férfi fölkel.*)

Előbbie, Júlia.

Júlia (*a jégkirálynő jelmezében belép. Keskeny félálarcot visel, nem nagyobb, mint egy arcoszemművegnél. Egyenesen az asztalhoz megy,*

*régi helyére ül, miközben lábát megint a székre teszi, szünet után a három férfihoz, aki a meg-
lepetéstől némán nézi): Hát tetszem, vagy nem
tetszem?*

*L a u k a (valami nagyon őszinte, a tudatalat-
tiságból felbukkant meggyőződéssel): Most már
egészen világos: Te vagy az, akit rettegve áhí-
tozunk: az örök rejtély, az asszonyi titok! Pe-
tőfi Sándor lámpa helyett csillaggal a kezében
keresett, mégsem tudott rádtalálni... „Ő, lány,
ki vagy te? Nem tudod magad sem.“ És: „Mi-
nek nevezzelek?“ Ezt fogják kérdezni száz év
mulva is: ki vagy te? — Talán címeredben há-
rom madár ül: a kis cinege, a csalogány, az ifjú
sas. „Kedélyed gyermek, szíved asszony, a lel-
ked férfi, te csodás, mesés teremtmény.“ Eny-
nyit tudok rólad, többet azt hiszem más sem
tud.*

*Júlia: Bárgyúság, mint közönségesen. Ba-
lázska, hogy tetszem?*

*B a l á z s: Csak egy emberi nyelv volt méltó,
hogy magáról beszéljen. Ha mást mondanék,
mint ő, megérdemelném, hogy lepofozzanak a
Helikonról. (Szaval.)*

*Minek nevezzelek
Boldogságomnak édesanyja,
Egy égbe rontott képzelet
Tündérleánya,
Legvakmerőbb reményimet
Megtégyenítő ragyogó valóság,*

*Lelkemnek egyedül
De egy világnál többet érő kincse,
Minek nevezzetek?*

*Lendvay (kezébe vette a gitárt, letérdel
Júlia elé és félhangon énekelni kezd):*

*Szerelemnek rózsafája...
Árnyékában heverek,
Hulldogálnak homlokomra,
Illatozó levelek...*

*Balázs és Lauka (közvetlenül mögötte
állnak és most belevágnak az énekbe):*

*Szerelemnek fülmiléje
Csattog a fejem fölött,
Képzetemben minden hangja
Egy-egy istenálmot költ.*

*Szerelem fehér felhői
Erre felé lengenek,
Mintha engem látogatni
Jőne egy angyalsereg.*

*Jobbról erőlyes kopogás az ajtón, Júlia leugrik
az asztalról, az ének megakad.*

Lauka: Na! Fölébredt a kígyófészek!

*Balázs: Hiszen disznótorba mentek? Hát
akkor mit kopognak itt?*

Lendvay: Á... ne törődjünk velük!

*Júlia: Menjenek, menjenek! Holnap tele
lesz a város, hogy orgiát rendeztem magukkal.*

Lauka (*széles gesztussal és lángolva*): Hát én igazán nem látom be, Júlia nagysám...

Júlia (*a lábával dobban*): Elég votl! Menjenek!

Lauka: De előbb igyuk meg ezt a szomorú maradékot. (*Kitölti a bort.*) Sétálunk holnap?

Júlia (*vállat von*).

Lendvay: Háromkor magáért jövünk... Jó? (*Küsszák a poharakat.*)

Lauka (*heroikusan*): Üdv a királynőnek!

Lendvay és Balázs: Üdv!

Lauka: Jertek paprikajancsik!

Balázs: Menjünk, kolléga úr! (*Hárman el.*)

NYOLCADIK JELENET

Júlia egyedül.

Egy pillanatig mozdulatlanul áll, odaát az Unióban harsogó rézbanda mazurt kezd játszani. Júlia egy pillanatig hallgatja, akkor eloltja a gyertyát, mire a szobában sötétség lesz, — félrehúzza az ablakfüggönyt, ekkor láthatók lesznek az Unió csillárfényben ragyogó ablakai, amelyek különös fényt árasztanak Júlia szobájába.

KILENCEDIK JELENET

Júlia, Bajazzo.

Az ajtón nesz nélkül besiklik a Bajazzo. Tulajdonképpen fehér cserkesz. Csípőbe szabott, fehér cserkesz kabátot visel, jobbról-balról rézpatrónokkal a mellén, fehér lengyelnadrágot, fehér prémsipkát, piros csizmát. Ő is keskeny félálarcot hord.

Bajazzo: Júlia!

Júlia: Ki az?

Bajazzo: Én vagyok, akire gondoltál... akiről álmodtál...

Júlia: Farsangi bolonddal nem álmodtam.

Bajazzo: Nem vagyok bolond, nem vagyok ember. Én csak lobogó láng vagyok, epedő vágy, vágy, haldokló sóhajtság... Júlia, én vagyok az élet követje... Hallod? Odaát az ifjúság szólít, arkangyalok harsonáival.

Júlia: Muszka bakák mazurt trombitálnak. Elég hamisan... ennyi az egész.

Bajazzo: Miért kegyetlenkedel magaddal? Miért beszélsz jégcsapokat, mikor a szíved lánghol és vérzik?

Júlia: Mit tudsz te a szívemről, bolond? Mit tudsz te, akit a farsangi szél fújt be az utcáról?

Bajazzo: Szíved a legpompázóbb, legbódítóbb asszonyi szív, amely Isten kertjében ki-virágzott.

Júlia: Úgy beszélsz, mint egy vidéki poéta.
(*Ridegen.*) Mit akarsz itt?

Bajazzo: Aranypoharat kínálok neked.

Júlia: Tartsd meg magadnak kotyvalék
italodat.

Bajazzo: Egy ragyogó éjszaka itala...
Talán üdvösséged, talán elkárhozásod éjsza-
kája... Gyere velem, legyen bátorságod meg-
keresni a sorsodat.

Júlia: Az én sorsom? Azon már nincs mit
keresni. Azt már megkaptam.

Bajazzo (*körülnéz a szobában*): Nem ezt
kerested te! Nem a fakóságot, nem a szegény-
séget. Téged megcsalt, törbeejtett a sors, — a
dicsőség tűzőzönét ígérte neked és bezárt a pe-
nészverembe. Hallod, hogy kacag ablakod előtt
az élet?

Júlia: Hát csak kacagjon, nem fogok vele
kacagni, nem akarok holnap sírni.

Bajazzo: És ha ma nem kacagsz, akkor is
sírni fogsz holnap: siratni fogod a szomorú böl-
cseségedet. (*A zene elhallgat.*)

Júlia: Kétféle könny között kell választá-
nom — tudom. A pazarló és a fukar asszony
megbánása közt. Vajjon melyik keserűbb?
(*Más hangon.*) Akárhogy is lesz: a férfinak
nem hiszek, különösen akkor nem, amikor álarcot
visel.

Bajazzo: Csak akkor higgy neki! Hétköz-
nap száz hazugság takarja el emberi arcomat.
A rangom, a hivatásom, a hiúságom... Való

arcomat, az ember ősi arcát, csak akkor vallom be, ha álarcot viselek.

A zene most már vonóshangszeren bécsi keringőbe kezd.

Júlia: Eredj... ne gyötörj tovább!

Bajazzo (*fellángoló örömmel*): Gyötörlek, szép maszk?

Júlia: Gyötörsz, de azért ne örülj... nem tartozom a martírnők közé, akik kéjesen tartják vállukat a férfikorbács alá... Aki engem bánt, azt én gyűlölöm.

Bajazzo (*térdre roskad*): Téged bántani!

Júlia (*nézi a térdeplőt, szünet után*): Szeretnék veled táncolni, te álomvitéz!

Bajazzo (*talpra szökik*): Az Unióba...! Gyere...!

Júlia: Itt szeretnék, itt! Ne sajnáljuk egymástól ezt a szegény farsangi morzsát. (*Lassan forognak a zene ütemére, közben beszélnek.*)

Bajazzo: Furcsa és titokzatos ez, mint a boszorkánytánc. Szép boszorkánytánc, tudod ki vagyok?

Júlia: Álomvitéz, ködalak, te senki sem vagy... ha *valaki* volnál, nem túrnék meg itt; egy táncos vagy! sem több, sem kevesebb, — de annak elsőrendű vagy!

Bajazzo: A nyegle álarc alatt szegény fiú szepeg.

Júlia: Csakugyan, a kezed reszket és hogy

dobog a szíved! Olyan komoly az eset, szép maszk?

Bajazzo: Halálosan komoly! Meghalok a gyönyörűségtől, hogy kezem összekulcsolódik a tieddel.

Júlia: A merész csábító után az epikureus bölcs, a bölcs után a rajongó apród, azonkívül is tudsz még valamit, szép maszk?

Bajazzo: Júlia, te asszony vagy, te minden pórusodban érzed, hogy a lelkemből ősi vágyak sodródnak feléd. Szent és szentségtörő vágyak, a vágyak forró orkánja... Júlia, sohasem kívántak úgy, ahogy én kívánlak! Add nekem ezt az éjszakát — az életemet teszem rá!

Júlia: Mindjárt fölébredek, álomherceg és neked aztán véged!

Bajazzo: Álmodj tovább! *(Megállnak, de nem eresztik el egymást. Bajazzo Júliához közeledik, hogy megcsókolja.)*

Júlia *(felső testét messzire visszahajtja Bajazzo karján)*: Meg ne csókoljon, mert mindennek vége!

Bajazzo: Kigyulladsz úgy-e? Fellobansz, elhamvadsz az izzó számtól? Ki vagy te tulajdonképpen?

Júlia: Csontváz korhad a föld alatt és tavaszi virágözönről álmodik. Találd ki, mi az? *(Kibontakozik a karjaiból.)* Elég volt. *(Szinte sírva az idegességtől.)* Elég volt! Elég volt! Eredj! Hagyj el!

Bajazzo: Elmenjek... most?

Júlia: Eredj!

Bajazzo (*két lépést tesz az ajtó felé, majd habozva megáll*).

Júlia (*gyorsan, fedett hangon*): Az Unió kapujában várj meg!

Bajazzo (*boldog rémülettel*): Eljössz...?

Júlia: Ha a saját üdvösségemen kell végigázolnom... el! Álomvitéz, ez az éjszaka a tiéd.

Bajazzo (*eltűnik a szobából*).

Júlia (*egy pillanatig mozdulatlan, azután a francia parfümből a ruhájára és a kendőjére önt, majd behúzza az ablakfüggönyt, úgy hogy a szoba teljesen elsötétedik*).

TIZEDIK JELENET

Julia, Berta.

Berta (*belép jobbról*): Juliska, ... Juliska! itt vagy? Lefeküdtél már?

Julia (*mozdulatlanul belesimul a sötétségbe*).

Berta (*visszamegy és égő gyertyát hoz, körülnéz, meglátja az álarcos asszonyt, aki dermedten áll*). Jézusom! Ki az? Júlia... Csak nem? Te vagy? Ez a maskara... Honnan vetted? Te...! Te át akarsz menni a muszkabálba? No, csak ez kellett még! Hát van neked lelked? A muszkabálba! Magyar asszony vagy te? Petőfi Sándorné?

Júlia (*rekedten*): Eressz!

Berta (*elállja útját*): Egy lépést sem! A muszkabálba? Ha ezt megteszed, akkor te vagy az utolsó asszony az országban... Petőfi Sándorné? A feleségek felesége? A mosogatóasszonyok le fognak köpni! Ha ezt megteszed, akkor egy napig sem maradhatsz a városban... ki kell vándorolnod az országból... A jurátusok úgylis megfogadták... Irgalmas Isten, hát miféle asszony vagy te?

Júlia: A magam asszonya!

Berta: A magad asszonya? Nem igaz! A Petőfi asszonya!

Júlia (*leveszi álarcát*): Ez az, amit te nem tudsz nekem megbocsátani. Ez az, amit irigysz tőlem!

Berta: Hát igenis: irigylem! Mért te... mért nem én? Soha senkitől nem irigyeltem semmit... szépség, gazdagság: nekem mindegy! De *ezért* irigység rágja a szívemet! Ó, nem is sejted, mennyire irigyellek! Te a napfényben éltél, te el sem tudod képzelni, milyen irigyek a pincelakók. (*Könnyek közt.*) Istenem, ha engem választott volna... Petőfi!... soha embernek nem volt olyan hűséges, olyan alázatos asszonya... Én meg tudtam volna becsülni, én követni tudtam volna csillagútján... de nem kellett neki... pedig bennem annyi a melegség, annyi a jóság... (*Keményen.*) Volt... nincs! Elveszett, minden elveszett... Te lettél Petőfiné, nem én, jól van, de nem tűröm, érted? nem tű-

röm, hogy ezt a nevet meghurcold dorbézoló kozáktisztek közt!

Júlia: A mosogatóasszonyok... a jurátusok... mit törődöm én veletek?! Az én életem... az *én* életem!

Berta: Neked nincs életed! Te a Petőfi életét éled, az ő halálát halod. Ha fölmentél vele a tündöklő csúcsra, ha megosztottad vele a dicsőséget és a halhatatlanságot, akkor maradj is fenn... onnan nem vezet le út, onnan nem lehet lejönni tisztességgel, csak zuhanni lehet és a zuhanás halálos.

Júlia (*egyszere ellágyul*): Berta, én olyan boldogtalan vagyok!

Berta: Boldogtalan? Mért akarsz boldog lenni... éppen te? Azt várod, az angyalok egy darab külön mennyországot hoznak le neked ebbe a nyomorult életbe? Persze, mert te vagy a híres Szendrey Júlia, — Szendrey Júlia Erdődről! Azt hiszed: más asszony boldog? (*Ellágyul.*) Más is hordja a maga keresztjét, de hallgat, ha véres könnyeket sír is, Neked legalább van valamid, ami nincs másnak... valami, ami világít és melegít...

Júlia: Dehát értsd meg: ez nem lehet! Ti azt akarjátok, *én* ne legyek *én*. Meg akartok égetni, mint a hindu özvegyet... el akartok temetni, mint a lovat a vezér mellé... Nektek csak egy betű vagyok a férfi nevében... egy gomb a dolmányán... Hát értsétek meg: én Szendrey Júlia vagyok... ember vagyok, asz-

szony, az agyam gondolkodik, a szívem érez...
Én huszonkétéves vagyok... huszonkétéves!

B e r t a: Elfelejtetted, mit írt hozzád Petőfi?

*Egymáshoz illünk, a teremtés napján
Egymásnak voltunk rendelve mi...
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes szétválasztani...*

J ú l i a: Verssorokért, rímekért nem adom el ifjúságomat!

B e r t a: Fellázadsz az urad ellen? Megtagadod Petőfit?

J ú l i a: Engem ne taposson el! Ő maga tanított rá: mindennemű zsarnokság sérti az emberi méltóságot. Én nem leszek egy babona rabja, nem leszek egy hazajáró lélek cselédje. Én nem akarok eleven testtel kriptába feküdni, nem akarok gondolkodó aggyal elrohadni.

B e r t a: És ha Petőfi meghalt volna, mit tennél akkor?

J ú l i a: És ha Szendrey Júlia meghalt volna, Petőfi mit tenne akkor? Meggyászolná és élné a maga életét. A halottak temessék el az ő halottjaikat! Hát én most elmegyek az Unióba. Elmegyek ellenedre, a jurátusok, Récseyné kegyelmes asszony, az egész város ellenére. Mert most már tudom: az út az élethez *arrafelé* vezet!

Berta: Te harcra kelsz Petőfivel? Jól vigyázz: a halhatatlanok mennykövekkel csatáznak. (*Kiszól az ajtón.*) Bejöhet már Horvát!

Júlia: Horvát?! (*Rosszat sejt.*)

TIZENEGYEDIK JELENET

Előbbie k, Horvát.

Horvát (*úti ruhában, behavazott báránybőrsüveggel, fürtös gubában, csizmával, bottal, belép, megáll, leveszi süvegét, komoran nézi Júliát, szünet után Bertához*): Előkészítette...? Szólhatok...?

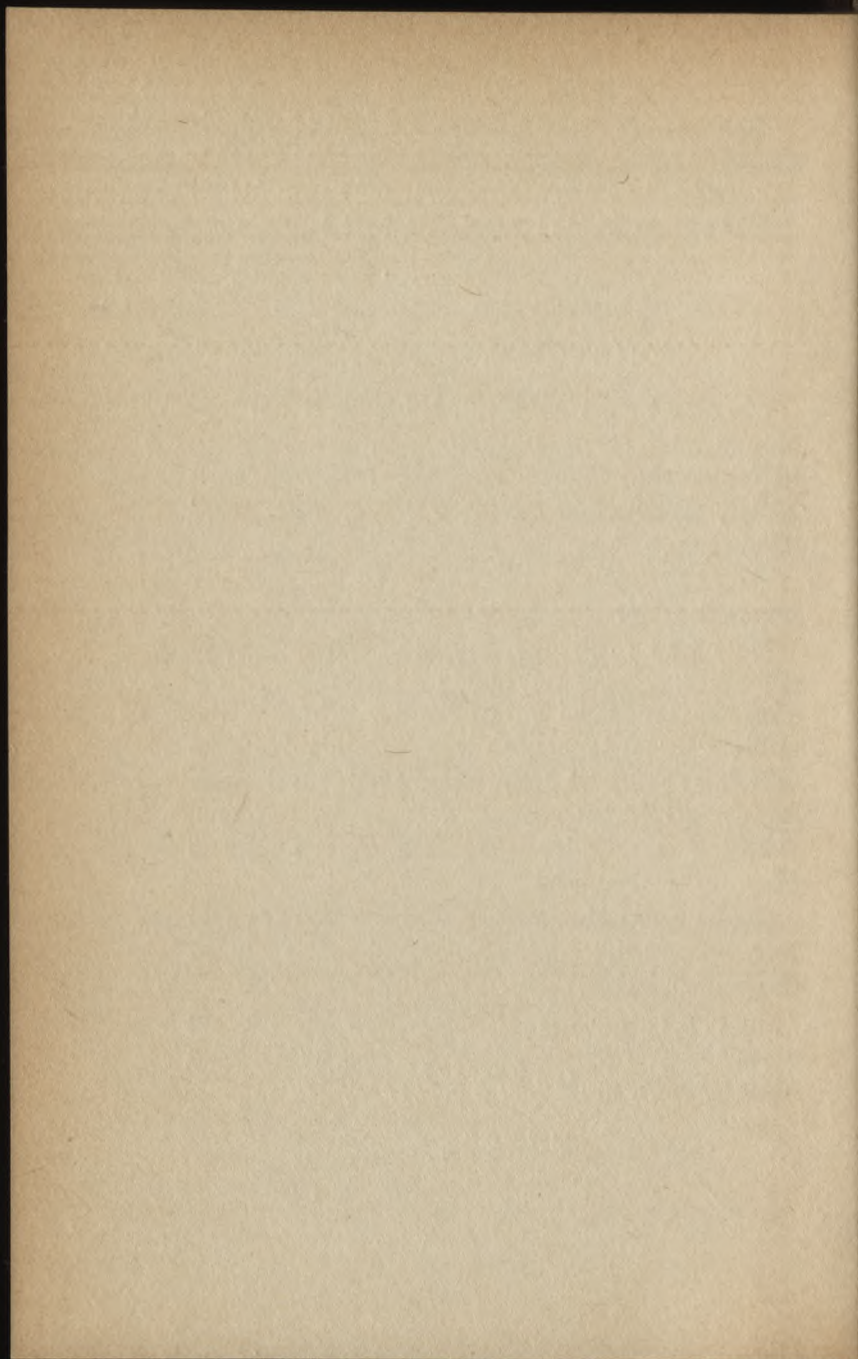
Berta: Szóljon bátran... ez az asszony mindent elbír!

Horvát (*Júliához, súllyal*): Fehéregyházáról jövök... Székelyföldön is voltam... Végére akartam járni Petőfi Sándor titkának. Beszéltem honvédekkel, akik mindvégig mellette voltak... (*Szünet.*) Júlia, semmi kétség: a maga Sándorja hősként esett el a segesvári harcon... Petőfi a tömegsírban fekszik, úgy ahogy ő maga megjövendölte...

Berta (*kaján kézmozdulatot tesz az ajtó felé, mintha azt mondaná*: „Most már mehetsz táncolni drágám!”

Júlia (*kissé hátratántorodik, fejéről leesik a jégkirálynő koronája, tenyerével az asztalra támaszkodik, majd leül a székre*).

Függöny.

HARMADIK FELVONÁS

Pesti polgári lakás. Magas szoba, világos falak, fehér ajtók, az egyik a lépcsőházba vezet, ezen rézlappal elzárható kis kémelöllyuk van; a másik a hálósobába nyílik.

Hátul két magas ablak, azokból az utca túlsó során levő alacsony házak tetejére látni; sok kémény és ósdi padlásablak. A szobában szekreter, ülölőútorok, a falon zöld függönnyel letakart kép.

Déli napsütés.

ELSŐ JELENET

Júlia, majd Horvát.

Júlia (gyászruhában a szekreter előtt ül, egy kéziratcsomagot pecsétel le. Midőn a főbejáraton kopogtatnak, elfújja a gyertyát, kinéz a kémelöllyukon és mosolyogva ajtót nyit).

Horvát (belép, hidegen viselkedik, nem néz Júlia szemébe).

Júlia (*némi zavarral*): Isten hozta, Horvát. Köszönöm, hogy eljött... a bélpoklos tanyára.

Horvát: Későn kaptam a levelét. Tegnap egész nap Fóton voltam, Fáyéknál.

Júlia: Üljön le kérem.

Horvát: Megbízása van számomra?

Júlia: Mondja... tudta maga, hogy én Pesten vagyok?

Horvát: Garay mondta.

Júlia: Mióta tudja?

Horvát: Azt hiszem: három hete... de lehet négy is.

Júlia: És ha nem írok, akkor ma sem jön?

Horvát: Hát tudja, attól félttem... attól kellett félnem...

Júlia: Mitől?

Horvát: Hogy — hogy alkalmatlan időben jövök...

Júlia: Alkalmatlan időben? Hogy érti?

Horvát (*türelmetlenül*): Nézze Júlia, amiről egész Pest városa beszél, arról én is tudok. És mért kerteljek? Az orosz herceg, Trubeczkov, vagy minek hívják — szóval ő Pesten van és maga mindennap fogadja a lakásán.

Júlia: A lakásomon még egyszer sem volt — de ma eljön — igaz — ma először... (*Az órát nézi.*) Egy óra múlva itt lesz. (*Szünet.*) De én voltam nála — háromszor — a hivatalában.

Horvát (*gúnyosan*): Az is van neki? Hivatala?

Júlia: Budán van. Az orosz katonai megszállás dolgát bonyolítják le. Az emberek persze, a pestiek... (*Elhallgat, szünet után.*) Na mondja Horvát, mit beszélnek rólam?

Horvát: Én nem törődöm az ilyenekkel. De hogy egyáltalában beszélnek, azon ne csodálkozzék.

Júlia: Szeretném tudni, mit gondol magamost. Én már igazán nem tudom, ki az ellenség, ki a jóbarát. Ma Viskynével találkoztam a Széna-téren — a nagytiszteletű asszonyság nem fogadta a köszönésemet... Végigmért a kalaptollamtól a cipőm hegyéig... Kígyópillantás volt! Aztán tovább pöfögött a kálvinista tisztességével... Ijjártóékat is láttam, a farizeusokat és írástudókat, — elfordították a fejüket... Mondja, igaz, hogy valamelyik ujság írt ellenem?

Horvát: Nem tudom, nem olvastam.

Júlia: Akik most fellegekig emelik szegény Sándort, azok nem szerették, amíg itt járt köztük. Fájt nekik, hogy olyan könnyedén, egyetlen oroszlánugrással, feljutott oda, ahová ők egy hosszú életen keresztül sem tudtak felkapaszkodni. Engem azért igyekeznek eltaposni, mert én vagyok a kiégett láng utolsó szomorú zsarátnoka.

Horvát: Nézze kérem, hagyjuk ezt, most már úgylis túl van mindenem.

Júlia: Igen, most már túl vagyok mindenem.

Horvát: *(élesen)*: Hát tudja: hajtóvadászat, farizeusok pöffeszkedése, pestiek komisszága — lehet! De amit maga tett, azt nem lehet! Petőfi Sándornénak nem lehet barátkoznia muszka tisztekkel.

Júlia: Azért mentem a herceghez, hogy külföldi útlevelet szerezzen nekem.

Horvát *(hitetlenül)*: Útlevelet?

Júlia: Megígérte, ma már el is hozza. *(A szemébe néz.)* Mert én Törökországba utazom.

Horvát: Hát ez megint mi?

Júlia: Konstantinápolyba, Bem tábornokhoz.

Horvát: Abba reménykedik, hogy Sándor...?

Júlia: Nem reménykedem semmiben. De Bem szerette Petőfit, mint apa a fiát, talán nekem is jut valami a szeretetéből. A tábornok mellett akarok maradni — hallom beteges — talán hasznomat veheti. Amit Bem érzett Petőfi iránt, az ma már az egyetlen szál, amely engem az emberekhez köt.

Horvát: Ez nem komoly dolog. Megint csak a maga kalandos fantáziája. Okosabb volna, ha hazamenne Mágócsra, édesapjához. Gondoljon a kis Zoltánra!

Júlia: Nem, nem lehet! Megpróbáltam, nem bírom. Bizalmatlanság, szemrehányások, káröröm, — nem bírom! „Ügy-e megmondtam? megkaptad, amit kerestél!” — A diadalmas

erény az orrom körül döng és szívja a véretem, mint a szúnyog... a mágócsi konyhaszolgálok is rajtam köszörülik önérzetüket... Ha férfival beszélek, akkor összeröffen a család, nehogy megint szégyent hozzak rájuk. Nem, nem bírom! Inkább a börtön, inkább az örültekháza. *(Szünet után.)* Én azzal jöttem Pestre, hogy munkával keressem a kenyeremet.

H o r v á t: Munkával? Miféle munkával?

J ú l i a: Hiszen ez az! Petőfi elhitette velem, hogy tudok írni... A magyar George Sand! Ő bennem női csodát látott. Szegény — olyan nagyra volt a feleségével! Itt magamtól rájöttem, hogy nem tudok... A verseim vérszegény Petőfi-utánzatok... Amit én gondolok és mondok: mind az ő elhullatott morzsája. *(Kifakad.)* Hát mit csináljak? Hová menjek? Be vagyok kerítve — itt csak egy menekülés van: a külföld — Konstantinápoly! Csak innen el, ne halljak több magyar szót, ne lássam ezeket a kaján pesti arcokat... De én csak beszélek, beszélek. Minek? Tudja miért kértem magamhoz? Maga mindig jó volt hozzám... Na, kérem ne szégyelje és ne sajnálja! Az egyetlen becsületes férfi, akivel életemben találkoztam. *(Hangja elcsuklik.)* Ketten voltak: Petőfi és maga. Ő, én tudom, maga nem az én emberem, hanem Petőfié. *(Mosolyog.)* Engem csak azért tűr meg, mert az övé voltam... Petőfi tulajdona... Magának én Petőfi-relikvia vagyok. *(A szekreterhez megy.)* Vannak itt írások, nekem fontosak,

szeretném, ha magához venné. Ha valami történik velem, égesse el olvasatlanul.

H o r v á t: Mi történhetik magával?

J ú l i a: Tudom én? Útra megyek, azt mondják, Keleten sok a járványos betegség. (*A tekintetéből olvas.*) Nem, igazán nem gondolok öngyilkosságra. De valahogy úgy érzem, fogytán már az olajom. Kiégtem — fáradt vagyok, pedig huszonhároméves vagyok. Barátom, milyen kétségbeejtően hosszú tud lenni egy emberi élet!

H o r v á t: Haragudtam magára Júlia, de most — tudja Isten... Egy gyermek, aki eltévedt az élet vásárán. Eleresztette a kezét, amely vezette és most nem tudja, hol van, merre menjen.

J ú l i a: Igazán nem tudom, merre menjek.

H o r v á t: Az írásokat elteszem.

Kopogtatás.

H o r v á t: Vár valakit?

J ú l i a: A herceget az útlevéllal — de most még korán volna... (*Kínéz a kémlőlyukon, meghökkenve visszafordul.*) Kovács professzor és Berta! Mit akarnak ezek?

H o r v á t: Ok nélkül nem jönnek. Vagy keletlen újságot hoznak, vagy kíváncsiak valamire. (*Körülnéz.*) Lehetne itt észrevétlenül meglapulnom?

J ú l i a: Oda. (*Beereszti a hálósobába és beteszi utána az ajtót.*)

MÁSODIK JELENET

Júlia, Kovács, Berta.

Kovács (*körülszimatol*): Egyedül tetszik lenni? Nem zavarjuk a tésasszonyt? Talán meglepőnek tetszik találni, hogy itt vagyunk — mikor utoljára találkoztunk, akkor némely dolgok történtek — de azóta sok víz folyt le a Szamoson.

Júlia: A Dunán is. Tessék leülni.

Kovács: Elgondolhatja a tésasszony, milyen fontos dolog az, ami engem idehozott. Plátó ugyan azt mondja, csak két fontos dolog van a világon: az Igazság és a Szépség — de hennem van annyi bátorság, hogy szembeszállok magával Plátóval is — mert én ezeknél fontosabbnak tartom a tudományt. Különösen a testi szépségnél tartom fontosabbnak. A himlő például tönkretelheti az asszonyi szépséget, de a tudomány örök.

Júlia: Ha téglá esik a tudós koponyára, vége a tudománynak is.

Kovács (*harciasan*): Ez szofizma!

Júlia: Ezt az érdekes vitát talán máskor folytassuk. Minek köszönhetem a szerencsét?

Kovács: Én mostanában költészeti stúdiómokkal foglalkozom. A mi közönségünk még nem érett meg filozófiai művek élvezetére. Angliában, Franciországban kérem még az asszony-nép is kapkodja a filozófusokat — a primitív népek irodalmi szükségletét persze kielégíti a

költészet. (*Visszatér az előbbi tárgyra.*) De kérem, ha téglá esik a tudós koponyára? A tésasszony hamis alaptételből indult ki!

Júlia: Elismerem, de maradjunk most a költészet mellett.

Kovács: Számolva a közízléssel, én kritikai cikkelyeket írok a Budai Naplóba. Sorra bírálom a jelenkor magyar költőit. A halottak között van egy-két figyelemreméltó tehetség. De az élők nem tudnak semmit. Most a boldogult Petőfi úrnál tartok. Igen figyelemreméltó tehetség, Elismerem, bár az ereje nem ott van, ahol közönségesen keresik. Az életrajzát is megírom és természetesen foglalkoznom kell a házassága történetével. (*Szünet.*) Azt hiszem a tésasszonynak is érdeke, hogy csak az igazság, a tiszta igazság kerüljön nyilvánosságra, még ha bizonyos szempontból fájó volna is. Azért lesz szíves néhány homályos pontot megvilágosítani. Készítettem magamnak kérdőívet — a memóriám ugyan köztudás szerint igen kitűnő, de a rend kedvéért mindent föl szoktam jegyezni. Első kérdés: úgyebár a tésasszony nem szerette Petőfit?

Júlia (*mozdulatlan*).

Kovács: Az ok, amely a házassági frigy megkötésére ösztönözte, Petőfi úr költői hírneve volt, illetőleg az előnyök, melyeket ebből elérhetni remélt?

Júlia (*mozdulatlan*).

Berta: Nem tagadod?

Júlia: Nem.

Kovács (jegyez): Harmadik kérdés: Igaz, hogy a tésasszony Konstantinápolyba óhajt utazni és ha igen, mit keres ott?

Júlia (fölkel): Sokat hallottam a török basákról, hát kíváncsi vagyok rájuk.

Berta (hozzálép): Még mindig büszke vagy, édes Juliskám? Még adod a jókedvűt? Mókázol? Nahát engem nem csapsz be, én belelátok a lelkedbe! Te belezuhantál a nagy semmibe és szilánkokra törtél. Most tréfás kedvedben porba szórod a törmelékeidet. De én tudom — az éjszakáid teli vannak könnyekkel, kétségbeeséssel! Ki voltál te, ki vagy te ma? A költő halhatatlanságot és dicsőséget ajándékozott neked. A dicsőséget eltáncoltad széltoló legényekkel, de a halhatatlanságot nem tudod lerázni magadról. Petőfi magával sodor az örökkévalóságba, nem mint ünnepelt hitvesét, hanem mint szalmakoszorús rémet. A halhatatlanság néked pellengér lesz, örökre hozzá vagy láncolva és a csöcselék, jövő századok még meg nem született csöcseléke, kiröhhög és megdobál. „Feleségek felesége — te égbe rontott képzelet tündérléánya — te csodás mesés teremtmény“, most már nem irigyelek rajtad semmit! (Izgatottan el.)

HARMADIK JELENET

Júlia, Kovács, Horvát.

Horvát (*kilép a hálósobából, hogy szükség esetén megvédje Júliát*).

Kovács: Ez túlzás, asszonyi túlzás... Lám a kedves pesti Horvát kolléga is itt van? A hálósobában tetszett lenni? (*Júliához.*) Meg kell bocsátania Bertának, idegrohamai vannak... (*Diszkrétül.*) Tetszik tudni: másképp van — kis babát vár — ez az oka. Engem nagyon fáraszt az örökös idegessége. Már arra gondoltam: Parádfüredre vonulok pihenni, amíg ő Kolozsváron túl lesz az izgalmakon....

Horvát: A Fidzsiszigetlakók módszere nem rossz. Mikor az asszony babázik, a férj ágyban fekszik és fogadja a gratulációkat.

Kovács: Etnográfiai stúdiumok? Ebből még sok dicsőséget jósolok a pesti univerzitásnak! (*Júliához.*) Köszönöm a szíves felvilágosítást, majd olvassa el a cikkelyeimet! (*El.*)

NEGYEDIK JELENET

Júlia, Horvát.

Horvát: Csak nem veszi szívére ennek a hisztérikának a szájaskodását?

Júlia: Igazat mondott.

Horvát: Júlia!

Júlia: Berta szórul-szóra igazat mondott.

Horvát: Júlia, most már azon kellene lennie, hogy megbéküljön Petőfi szellemével.

Júlia: Ó, Istenem, hol vagyok én Petőfi szellemétől? Amióta meghalt, olyan irtóztatóan megnőtt, olyan szédítő távolságba és magasságba vonult — úgy áll az elmúlt életem fölött, mint havas hegy a parasztkert fölött. El sem tudom hinni, hogy valaha az uram volt, az én Sándorom, hogy én valaha... (*Elfojtja könnyeit, de nem tud tovább beszélni. Kopogtatás.*)

Horvát (*kinéz a lyukon, visszaszól*): Képzeld, Lauka Guszti! Tudja, hogy swaregelb lett? Császári hivatalt vállalt! Ezt beeresztem, egy kis jókedv ráfér erre a házra!

ÖTÖDIK JELENET

Júlia, Horvát, Lauka.

Lauka (*német viseletben, jókora iratköteggel a hóna alatt bejön. Júliához lép, feléje nyújtja a kezét és komoran figyel, mit fog az csinálni. Kézfogás. Lauka ugyanezt megismétli Horváttal*): Kezet fognak velem? Talán még nem tudják? Eladtam lelkemet a feketesárga ördögnek. Császári királyi beamter lettem. Bach-huszár.

Horvát: Ez a te bajod, pajtás.

Lauka (*élénkebben*): Hát ez nevezetes dolog! Aki Bach-huszár lett, azzal tisztességes ember nem fog kezét, a vendéglőben savanyú vinkót adnak neki, a pincér úgy löki eléje a csontokat, mintha kutyát etetne. De én kivétel va-

gyok! Velem senki sem érezteti. Ti ketten sem. Hát miért? Mit jelent ez? Nem vagyok én olyan, mint a többi? Az imént a hatvani kapuban Lendvay Marcival találkoztam. Na, mondok, ez a csahos kuruc majd elfújja neked a kirie lájzumot! Hát, amint meglát, szó nélkül a nyakamba borul, jobbrul-balról megcsókol. Te, mondom neki, nem tudod, hogy én Bach-huszár vagyok? Azt mondja: Antul jobb, komám, legalább csúffá teszed a németet. Úgy látom, engem nem vesznek komolyan.

H o r v á t: Én is úgy látom. (*Lauka aktacso-
móját nézi és megérti, hogy ő itt felesleges.*)
Mennem kell, Júlia, de még visszajövök. Borne-
misszáék várnak a szállásomon.

J ú l i a: Jöjjön vissza!

H o r v á t (*elmegy*).

HATODIK JELENET

J ú l i a, L a u k a.

L a u k a: Jó, hogy elment, nem szeretem az ilyen első eminenseket.

J ú l i a (*az órát nézi*): Lauka, maga nem maradhat itt.

L a u k a: Tudom, a muszka herceget várja. (*Rémült csend.*) Hiszen éppen azért jöttem, hogy használati utasítással szolgáljak őhercegsége mellé. Tudja, az én császári királyi hivatalom hitvány kis butik. A Júdás-pénz is, amit minden elsején kifizetnek, gyalázatosan kevés.

De van a hivatalomnak egy előnye: néha szolgálatot tudok tenni egy-egy jóbarátomnak. (*Írásait az asztalra teszi, mintha előadást akarna tartani, közben mindig beszél.*) Ezek az írások mind magára vonatkoznak, Júlia nagysám. Minden pesti polgárnak van egy ilyen csomója a rendőrségi nyilvántartóban. Minél nagyobb rebellis valaki, annál vastagabb a csomója. Ezt egy cseh kolléga lopta ki az iratokból, azzal biztattam: esetleg el tudjuk adni. Itt van a maga kérvénye. Törökországba szóló útlevél kiadása tárgyában. És itt a helytartóság elutasító végzése.

Júlia: Elutasították?

Lauka: Tegnap. Majd ők Törökországba eresszenek valakit, mikor ott van — (*keresztet vet*) — Kossuth Lajos! Itt van a második kérvény Bécsbe szóló útlevél tárgyában! Ezt engedélyezték.

Júlia: Nekem? Bécsbe? Nem kértem!

Lauka: Maga nem, maga helyett herceg Trubeczkoj Szergej. A herceg sajátkezű levelet is írt Haynau ő excellenciájához. Tessék a levél eredetije.

Júlia (*a levelet nézi*): Erről semmit sem tudok...

Lauka: Hiszen mindjárt itt lesz ő hercegsége, kérdezze meg tőle. A helytartóság a bécsi útlevél dolgában kikérte a rendőrség véleményét — az is itt van — hallgassa csak, mit vé-

leményeknek a kedvesek. „Magasabb politikai okból kívánatosnak látszik, hogy özv. Petőfiné a viveur hírében álló Trubeczkoj herceg kíséretében Bécsbe utazzék, mivel a botrány, amely az utazás nyomán kétségkívül támadni fog, módot nyújt arra, hogy halálos dőfés méressék a Magyarországon sajnálatos módon elterjedt Petőfi-kultuszra.“ Azután a helytartóság leirata, amelyben utasítja a rendőrséget, „hogy Petőfiné bécsi utazásának hírét terjesztesse el minél szélesebb körökben ügynökei útján, egy-szersmind gondoskodják róla, hogy a hírlapok kellő módon megvilágítsák az esetet“. (*Leteszi az aktát.*) Hogy milyen szarvasmarhák ezek! Azt hiszik, ha egy asszonyosság Bécsbe a Sperlnél hopszpolkát táncol, akkor nem lesz többé becsülete a Talpra magyarnak! Van itt még egy érdekes akta „Petőfiné“ született Szendrey Júliának Pest városából leendő kiutasítása ügyében.

Júlia (*hang nélkül*): Kiutasítás?

Lauka (*az aktából.*) „A politikai osztály helyesli a tervbe vett kiutasítást, mivel az előreláthatóan siettetni fogja Petőfiné bécsi útját, aminek következményeképpen remélni lehet a Petőfi-kultusz ellen mérendő halálos dőfés sikerét.“ Júlia nagysám, jó volna, ha hazamenne Mágócsra. Még ma kellene utaznia. (*Az aktában keresgél.*) Itt van végre Trubeczkoj herceg úr törzslapja — öt két havidíjas spicivel figyelteti a rendőrség.

Júlia: Elég volt — hagyjon, nem akarok többet!

Lauka: Pedig ezt meg muszáj hallgatnia. (*Hadarva olvas az iratokból.*) „Trubeczkoj Ivanovics Szergej — dúsgazdag hercegi ház egyetlen fia — anyai ágon cári rokonság“ satöbbi, satöbbi. (*Nyomatékkal.*) „Öt hónap óta jegyben jár Muravjev bécsi orosz nagykövet Olga leányával.“ (*Júliát nézi, megismétli.*) „Olga leányával.“ A jegyespár öt hónap folyamán százötven levelet váltott egymással. Itt vannak a levélmásolatok — ezeket olcsón adná a cseh kolléga, három darabját egy huszasért — nagyobb tételnél megfelelő árengedmény. A rendőrség azért másoltatta őket, mert diplomáciai titkokat sejtett bennük. Diplomáciai titkok nincsenek, csak csillagok, napsugarak, üdvösségek és örökkévalóságok. (*Fölkel.*) Nincs tovább, Júlia nagysám!

(*Kopogtatás az ajtón.*)

Lauka: Azt hiszem ő főméltósága. El lehet párologni a hálósobában keresztül?

Júlia (*a hálósoba felé int.*)

Lauka: Menjen Mágócsra, Júlia, menjen Mágócsra. *El.*

HETEDIK JELENET

Júlia, Trubeczkoj.

Trubeczkoj (*dandynek öltözve, sugárzó arccal belép*): Amint látja, pontos vagyok. (*Ke-*

zet csókol, majd körülnéz.) Tündéerkastélynak ez kissé fakó.

Júlia (*némán helyet mutat*).

Trubeczkoj: Valami baj van?

Júlia: Semmi.

Trubeczkoj: Ön sápadt?

Júlia: Kis migrén. Jelentéktelen.

Trubeczkoj: Nem jó a pesti klíma.

Júlia: Nem, el kellene utaznom. Igen, akárok is Konstantinápolyba, de az útlevelem...

Trubeczkoj: A legboldogabb ember volnék, ha szolgálatára lehetnék, de sajnos, újabb akadályok merültek fel. Haynau tábornok semmi körülmények közt nem engedi — pedig személyesen beszéltem vele. Felbőszítően makacs — öszvér — dührohamokban szenvedő öszvér. (*Szünet.*) Még azt sem akarja megengedni, hogy ön Pesten lakják, hallott már ilyet? Az asszonyoktól is félnek. Attól tartok, legközelebb már intézkedések fognak történni ön ellen.

Júlia (*némán bólint*).

Trubeczkoj: Jó volna, ha megelőznék őket és elutaznék.

Júlia (*hang nélkül*): Hová?

Trubeczkoj: Tapogatóztam a tábornagnál, úgy vettem észre: nem ellenezné, ha ön — ha ön olyan helyre menne, ahol nincs talaja a magyar összeesküvésnek. Szóval valami lojális vidékre. (*Szünet.*) Mondjuk, ha Bécsbe menne egy időre.

Júlia a következő kérdéseket azért teszi, hogy tisztába jöjjön Trubeczkojjal.

Júlia: Bécsbe egy időre. Egyedül?

Trubeczkoj: Nem egyedül. Én is Bécsben leszek. Új szolgálati beosztásom van. Katonai attaséja vagyok a bécsi nagykövetségünknek.

Júlia: De hogyan fogok Bécsben élni? Az én vagyoni viszonyaim —

Trubeczkoj: Amit ön iránt érzek, Júlia, és amiről ön tud, bár nem beszélünk róla — az feljogosít arra, hogy megvédjem az élet kicsinyes gondjai és kényelmetlenségei ellen. Ezek semmiségek, szót sem érdemelnek — kérem, bízza mindezt az én gyöngédségemre.

Júlia: Úgy-e ön nagyon gazdag ember, herceg?

Trubeczkoj: Nem sokat tartok a gazdagságról, tulajdonképpen alantas tulajdonság, de most kivételesen örülök neki, mert módot ad nekem, hogy rózsákkal szórjam teli az ön útját.

Júlia: Rózsákkal és gyémántokkal, úgy-e? Meddig marad ön Bécsben?

Trubeczkoj: Én mindenesetre hosszabb ideig. Mondtam: katonai attasé leszek, — majd beszélünk még erről.

Júlia: Hosszabb ideig, — és azután?

Trubeczkoj: Majd megbeszéljük, bízzék meg gyöngédségemben.

Júlia: És ha Bécsben leszek, mit szól majd

Muravjev Olga? (*Szünet.*) Igen, az ön menyasszonya. (*Szünet.*) Vagy titkos eljegyzés? Akkor tapintatlan voltam... Beszéljünk másról...

Trubeczkoj: Nem — ellenkezőleg — beszéljünk erről! Jobb is, kettőnkhez méltóbb, ha tiszta helyzetet teremtünk. Ön szellemes aszszony, Júlia...

Júlia: Nem annyira, mint hiszi...

Trubeczkoj: Meg kell értenie: ez az eljegyzés nem az én ötletem — ő felsége a császár kívánta. A mostani cár nem tűr meg agglégényeket a főnemességben. A mi köreinkben a házasság olyan aktus, amelyhez a szerelemnek semmi, csak a cár akaratának, családi és anyagi érdekeknek van közük. Ilyen körülmények között én természetesen nem szeretem a menyasszonyomat — vagy mondjuk inkább így: nem vagyok szerelmes a menyasszonyomba — rokonszenvezem vele — kedves, értelmes gyermek... A mi házasságunk alapja a barátság lesz. Ha én feleséget veszek is, azért joggal mondhatom: a szívem szabad marad. Szabad mindaddig, amíg ön másképp nem rendelkezik vele.

Júlia (*toronytetőről*): Milyen okos és ügyes ön. Okos és ügyes ember.

Trubeczkoj (*csodálkozva*): Kérem?

Júlia: Jó dolga van magának hercegем, nem is fárad vele, hogy személyesen leereszkedjék az élethez, ön csak fizet és szállítói házhoz szállítják az élet minden örömét és bána-

tát. Mindent készpénzért. A cukrász az édességet, a feleség a gyermeket, a metresz a szerelmet, a szabó a ruhát, a házipap az örök üdvösséget.

Trubeczkoj: Ön ideges, asszonyom, igazán nem tudom, mivel haragíthattam meg?

Júlia: Nem haragszom, magára nem lehet haragudni. Olyan kedves, tiszta és ügyes, mint egy kis cinege, itt is csíp, ott is csíp magocskát. Ki haragszik a cinegére? Tehet maga arról, hogy én sasfészekben laktam? Tehet arról, hogy én szemtől szembe láttam az igazi büszkeséget, az igazi nemességet, az igazi függetlenséget — szemtől szembe láttam mindazt, amit maga, szegény fiú, csak hírből ismer! Ó, én repültem a férfidicsőség szárnyain, én megolvadtam a férfiszerelem lángjában, én felhők magasságából néztem le a magához hasonlókra — de lezuhantam!

Trubeczkoj: Meg akar engem bántani?

Júlia: Lezuhantam, lezuhantam olyan mélyre, ahonnan senki sem tud többé kiemelni, lezuhantam olyan magasról, ahová ön sohasem fog föllátni!

Trubeczkoj: Kedves barátnőm: ön meg akar engem bántani. Bevallom: sikerült, teljes mértékben sikerült. Ilyen hangon, ilyen kicsinylő, megvető hangon még senki sem beszélt velem az életben. Ha az a célja, hogy kerüljem ezentúl, elérheti. Ön csinálhat belőlem boldogtalan embert, de tolakodó embert nem csinál.

hat. Mielőtt azonban elválunk, talán örökre el-
válunk, kell önnek valamit mondanom. Júlia,
ön igazságtalan velem szemben. Figyeljen
arra, amit mondok, azt hiszem, meg tudom
győzni. Én most nyíltan beszélek, olyan dolgok-
ról is, amelyek eddig nem kerültek szóba köz-
tünk. Emlékezzék vissza: mikor összehozott
minket az élet, ön válaszüton állott. Két út
között kellett választania. Az egyik a halál, a
másik az élet útja volt. Ha az elsőt választja,
akkor lemond ifjúságáról és szabadságáról,
egy dicsőséges halott kriptájába falaztatja be
magát. Sorsa a lemondás, jutalma egy nemzet
hálája. Ha ön ezt az utat választja, akkor én
mély tisztelettel meghajlom és visszavonulok.
A másik út az életé. Ön *ezt* választotta. Úgy
okoskodott: míg élt a nagy költő, hű és szerető
felesége volt, — halálával azonban ön vissza-
nyerte szabadságát. Élt a szabadságával és
szembehelyezkedett a háborgó közvéleménnyel.
Hát kérem — az egyik út is járható, a másik
is. Ízlés és hajlam dolga, melyiket választja.
Az egyikhez sok érzés kell, a másikhoz sok
szellem. Ön azonban most egy harmadik utat
keres, egy középutat, amely nincs. Miután már
megtagadta a halált, most megtagadja az éle-
tet. Áruba bocsátotta a jövődő dicsőségét, de
most irtózik tőle, hogy elfogadja a vételárat.
Nem volt ereje, hogy szent legyen és most
nincs bátorsága, hogy asszony legyen. Lássá,
én napok óta tudom már, miféle harc folyik ön-

ben. Nem is tagadom: az ön tudta nélkül én sok mindent elkövettem, hogy rátereljem az egyetlen útra, amely még nyitva áll. Cselhez fordultam, erőszakot használtam, csakhogy elvihessem önt innen, ahol gyűlölik és — hát igen: ahol megvetik. El akartam vinni olyan környezetbe, ahol csodálni és irigyelni fogják. Ismétlem, ön előtt csak *egy* út van: az élet útja, arra pedig csak egy kéz tudja kalauzolni: az én kezem. Ha eltaszítja a kezemet, akkor mit tegyek? Elvonulok. Tört szívvel vonulok el, tört szívvel: ez nem frázis. Én igazat szoktam beszélni, nem mintha nagyon erényes ember volnék, de megengedhetem magamnak az igazmondás fényűzését. Most pedig magára hagyom, Júlia. Holnap még egyszer visszajövök. Ha holnap egy jó szót ad nekem, csak egy jó szót, akkor mindent el fogok felejteni, ami történt és megint az leszek, aki tegnap voltam. Ez áldozat tőlem, — kérem, ne kicsinyelje. Én végre sem felejthettem el, de nem is akarom elfelejteni, hogy Trubeczkoj herceg vagyok, a császári család atyafia, az orosz cár szárnysegéde. Ha ön valaha is kételkedett benne, hogy szeretem, a megalázkodásom... mert megalázkodás!... meg kell, hogy győzze róla. És mivel ez az őszinte beszéd órája, megmondom azt is: csillagkoronát én nem adhatok önnek, a koronát ön önként eldobta, de adhatok mindent, amit egy gyöngéd férfiszív szerelme adhat. Holnapig gondolkozzék, holnap határozzon a kettőnk sorsáról.

NYOLCADIK JELENET

Előbbiek, Horvát.

Horvát *(belép)*: Az ajtó nyitva volt...
(Ő és Trubeczkoj idegenkedve nézik egymást.)

Trubeczkoj *(kínos szünet után Júliához)*: Ez az úr, ez a tisztelt úr az ön vendége?

Júlia: Az.

Trubeczkoj: Akor nem fogok zavarni...
(Mozdulat az ajtó felé.)

Júlia *(bólint)*.

Trubeczkoj *(egyszerre nagyon gavallérosan)*: Ha megengedi, asszonyom, holnap bátor leszek újból tiszteletemet tenni, hogy beszámoljak az útlevel-ügyben tett lépéseim eredményéről...

Júlia *(emberfölötti önuralommal)*: Holnap nem leszek itt.

Trubeczkoj: Nem? *(Zavartan állva marad, szünet után meghajol és fölemelt fővel távozik.)*

Júlia *(összetört szívvel tekint utána)*.

KILENCEDIK JELENET

Júlia, Horvát.

Horvát: Mi történt?

Júlia: Megismertem magamat. Horvát, én vagyok a szemétdombra került karácsonyfa... Csak most tudom, most, mikor már mindennel

megkértem: mennyi ragyogás, mennyi öröm, mennyi szentség volt az én ifjúságomban.

Horvát: Júlia, most már el kell szakadnia a multtól, most már farkasszemet kell néznie a jövővel.

Júlia (*kétségbeesetten bámul a semmibe*): Jövő...?

Horvát: Hol fog élni? Bécsbe, úgy látom nem kívánczik. A magyar vidéket nem ajánlom, ott mindenki ismer mindenkit és az emberek szíve tele van hazafias keserűséggel... Legjobb volna még Pest, de a rendőrség... (*Elhallgat.*)

Júlia: Bekerítettek... nem, én kerítettem be magamat... nem bírok mozdulni!

Horvát: Egy módja volna, hogy Pesten maradjon. Ha felesége lenne egy pesti polgárnek... (*Szünet után.*) Ha akarja, én feleségül veszem.

Júlia: Horvát! Mért tenné...?

Horvát: Sohasem gondoltam arra, hogy megházasodjam. De most...! Fájt a szívem, Júlia, nem éreztem még ilyen részvétet... Az eltévedt gyermek a nagyvásáron... Nem tudnék többet asztalhoz ülni, nem tudnék könyvet a kezembe venni, ha arra kellene gondolnom, hogy maga itt ül elhagyottan, Petőfi Sándor Juliskája... ezekkel a szemekkel... Lássá, a kezem remeg a vágytól, hogy megsímogassa a maga szegény, oktalan homlokát.

Júlia (*lehúnyja a szemét és Horvát kezéhez hajtja a fejét*): Simogassa meg.

Horvát (*két tenyerébe veszi Júlia homlokát*).

Júlia: Azt szokták mondani: A szerelem megjön az esküvő után. Ha megesküszik velem, semmi sem fog megjönni.

Horvát: Tudom.

Júlia: Hazajáró lelke vagyok annak a Júliának, aki szeretni tudott.

Horvát: Eddig is jóbarátom volt, ezentúl is az lehet.

Júlia: Pedig már gondoltam rá, átvillant az agyamon: jó volna Horvátnénak lennem, Eszemben volt: kacérkodnom kellene magával, meghódítani, elbolondítani... de nem lehet! Valami megromlott bennem, a szívem hideg, sötét, siket.

Horvát (*egyszerre megelevenedik*): Sietnünk kell, mielőtt még fölébrednek az alvó kutyák. Szemben lakik egy pap barátom...

Júlia: Maga nagyon szerette Sándort. Nem bírja el a gondolatot, hogy az, aki Petőfi szívében lakott, az utca porába szórja magát. Úgy-e így van? Hát jó, vigye haza a maga szomorú Petőfi-émlékét!

Horvát: Még ma esküszünk! Az én papom ki fogja csinálni... Húsz perc múlva itt leszek megint... (*Kalapjával a kezében.*) Megvár?

Júlia (*bólint a fejével*).

Horvát (*elsiet*).

TIZEDIK JELENET

Júlia egyedül.

Júlia (díszkötéses könyvet vesz fel az asztalról, abban megkeres egy helyet, aztán félrehúzza a falonlévő zöld függönyt, amely mögül megjelen Petőfi Sándor (Barabás-féle) arcképe. Júlia halkán beszél a képhez). Egy éve, hogy nem mertem... nem mertem elolvasni ezt a verset... a legszörnyűbb verset... de most búcsúzól... ha belehalok is... ez legyen a te elégtételed... (Félhangon olvas, olykor csak morog, olykor a könnyei egészen elfojtják a szavát, az első versszakból csak néhány szót lehet megérteni):

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Még ifjú szívemben a lángsugárú nyár

— — — — —
— — — — —

Elhull a virág, eliramlik az élet...

Ülj hitvesem, ülj az ölembe ide!

Ki most fejedet keblemre tevéd el,

Holnap nem omolsz-e sírom fölébe?

Ó, mondd, ha előbb halok el, tetememre

Könnyezve borítasz-e szemfödelet?

S rábírhatsz-e majdan egy ifjú szerelme,

Hogy elhagyod érte az én nevemet?

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd:
Én feljövök érte a síri világból.
Az éj közepén, s oda leviszem azt,
Letörteni véle könnyűimet érted,
Ki könnyedén elfeledéd hívedet,
S e szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is, örökre szeret!

Kivül kopognak.

Júlia (fölkel és leteszi a könyvet): Jövök!
(Fekete csipkekendőt vet a vállára, fekete főkötőt tesz a fejére, egy búcsúzó pillantást vet a képre, majd ráhúzza a függönyt és megindul az ajtó felé.)

Függöny.

(1930.)

TARTALOM

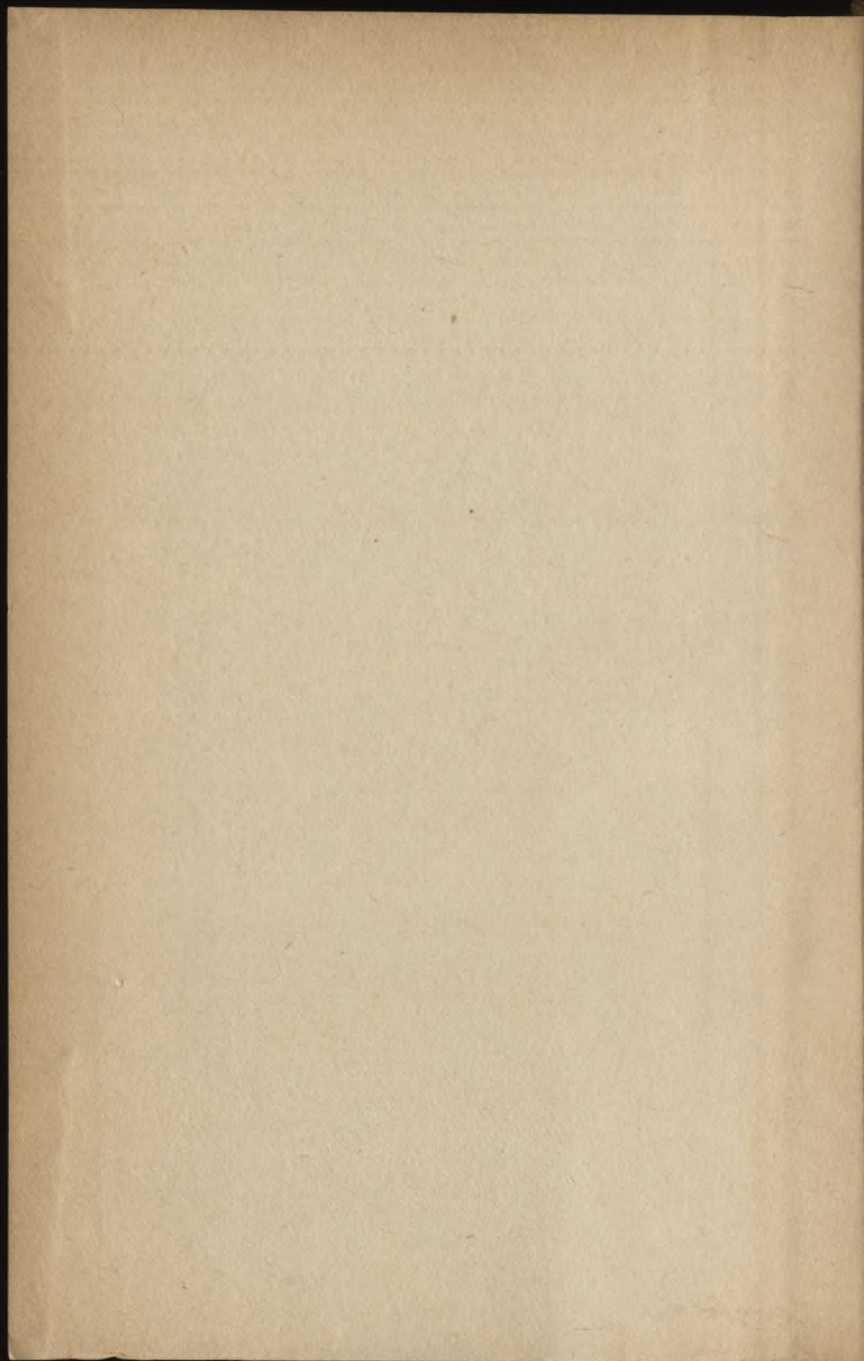
Petőfi	— — — — —	5
--------	-----------	---

Tanulmányok és cikkek:

Szendrey Júlia és a közvélemény	— —	11
Ünnep előtt	— — — — —	25
Petőfi Sándor és a nemzetgyűlés	— —	29
A százéves Petőfi	— — — — —	35
Petőfi napja	— — — — —	49

Színművek:

A költő és a halál	— — — — —	59
Szendrey Júlia	— — — — —	97

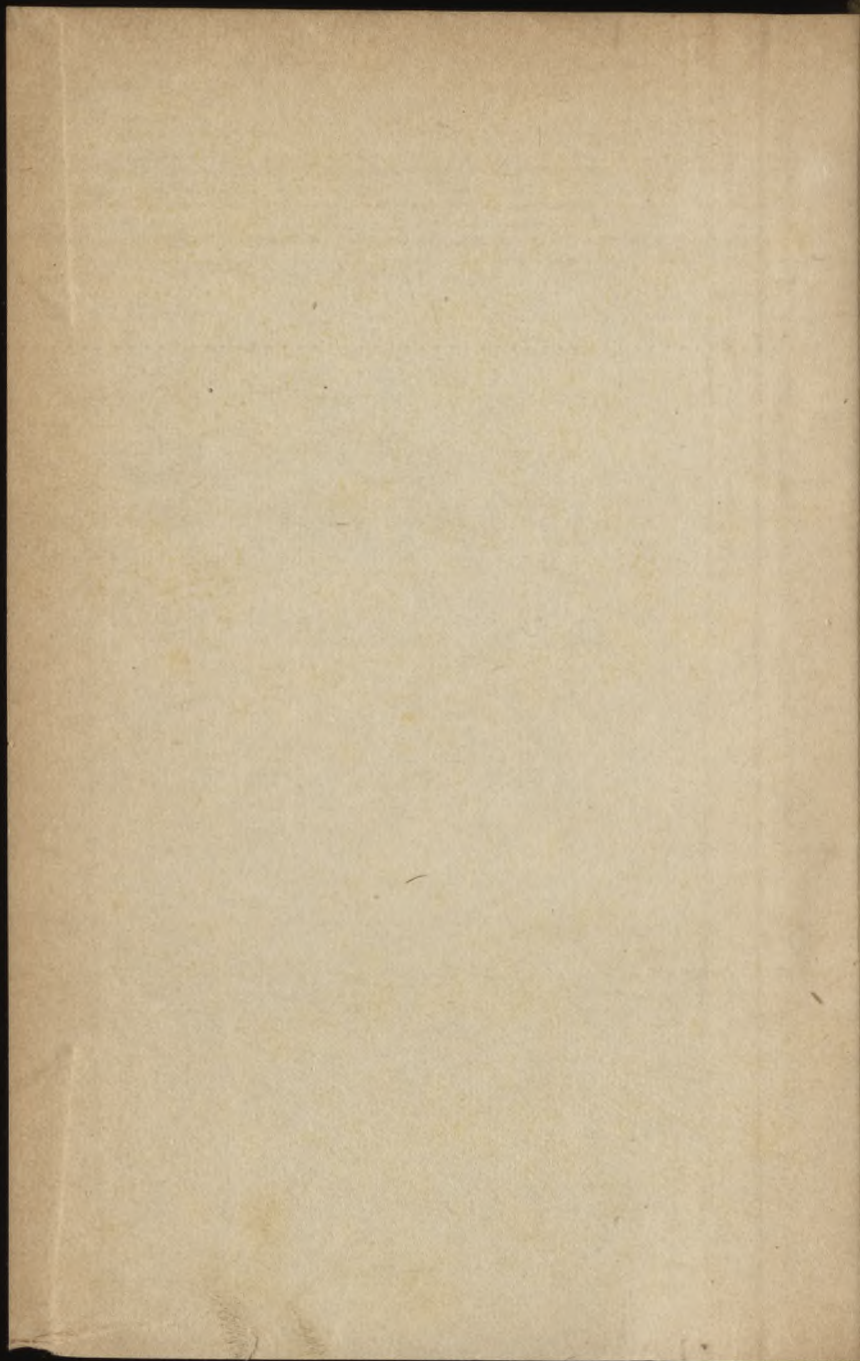

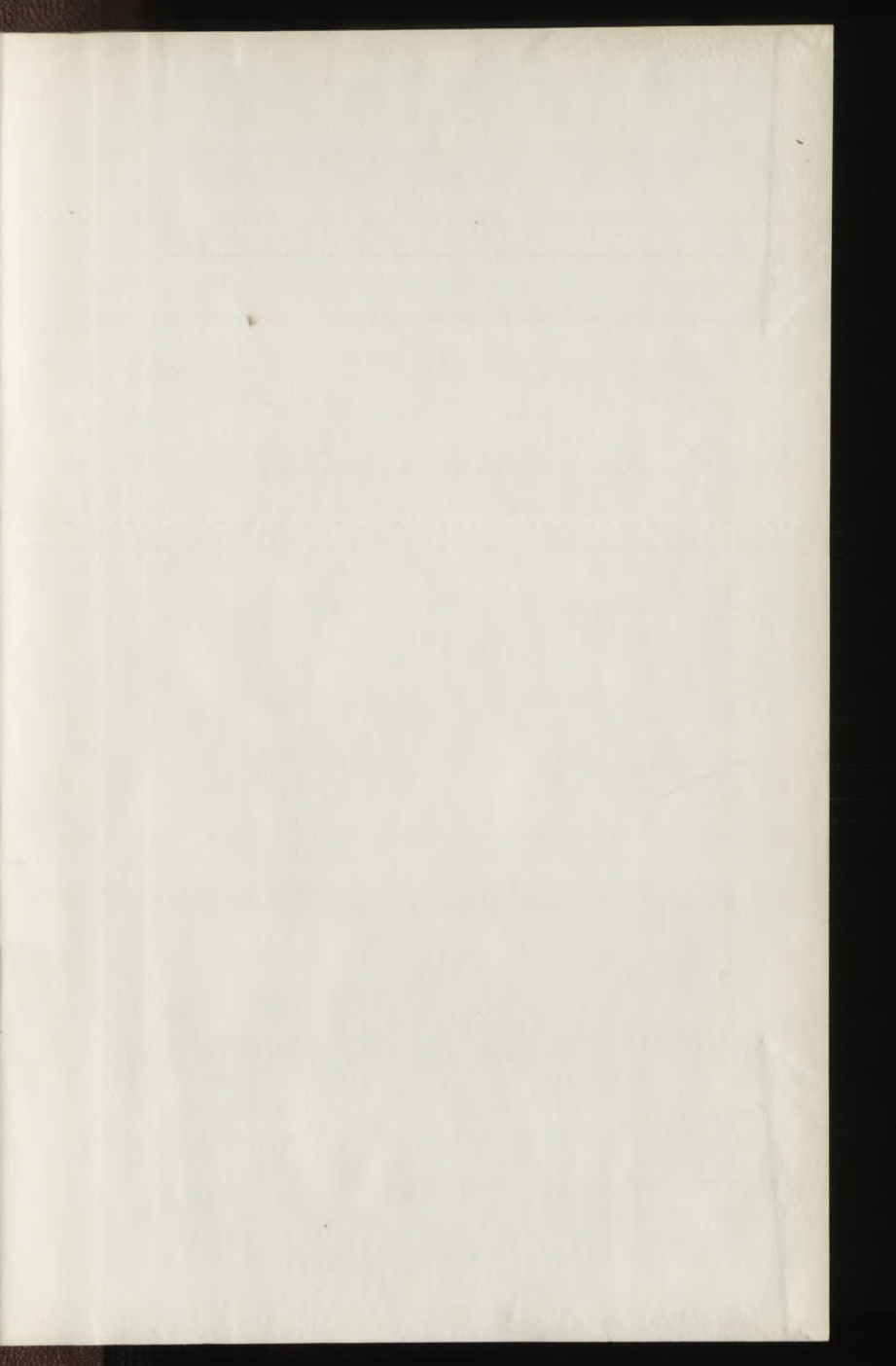
ÚJ IDŐK

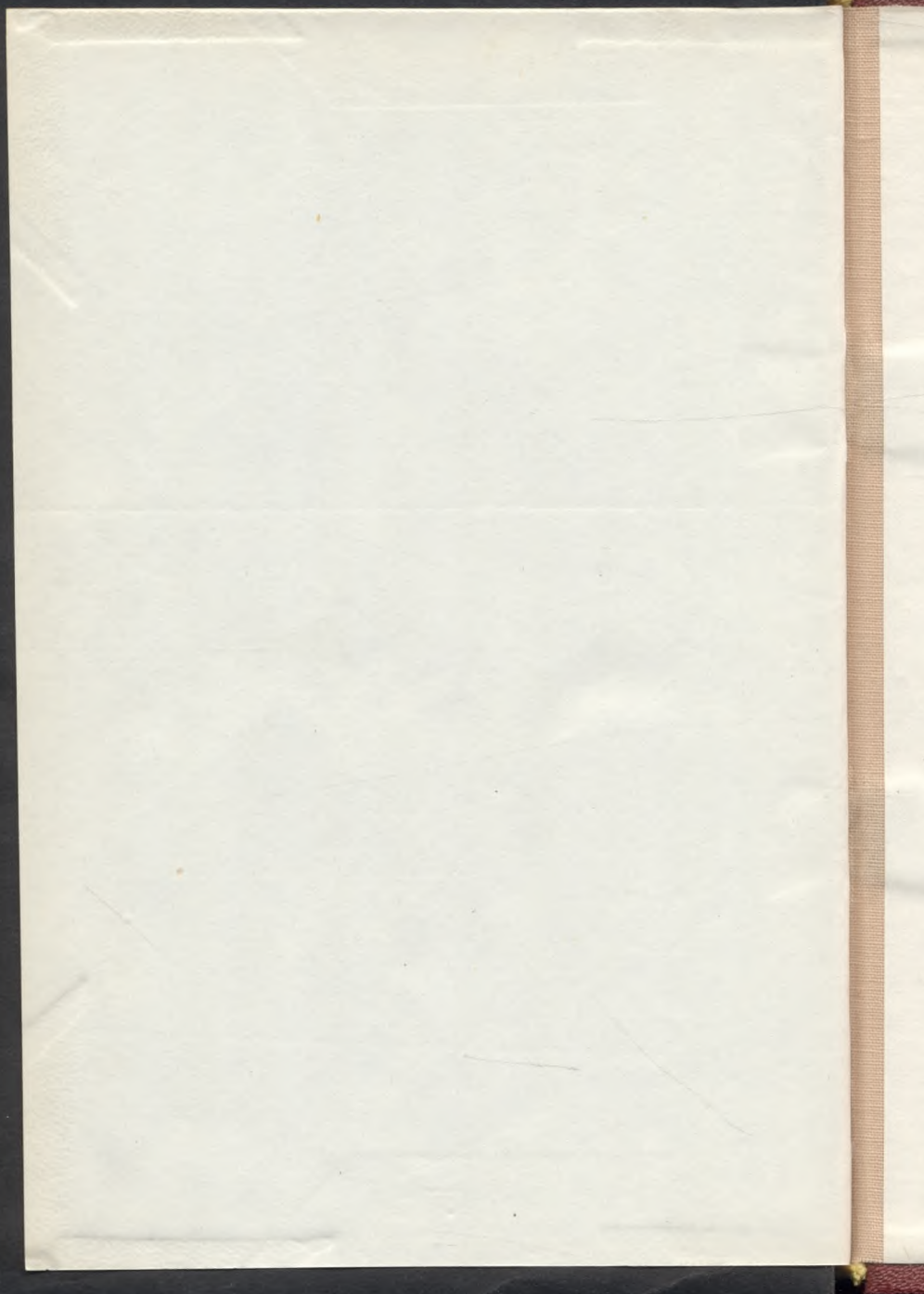
Szerkeszti
Herczeg Ferenc

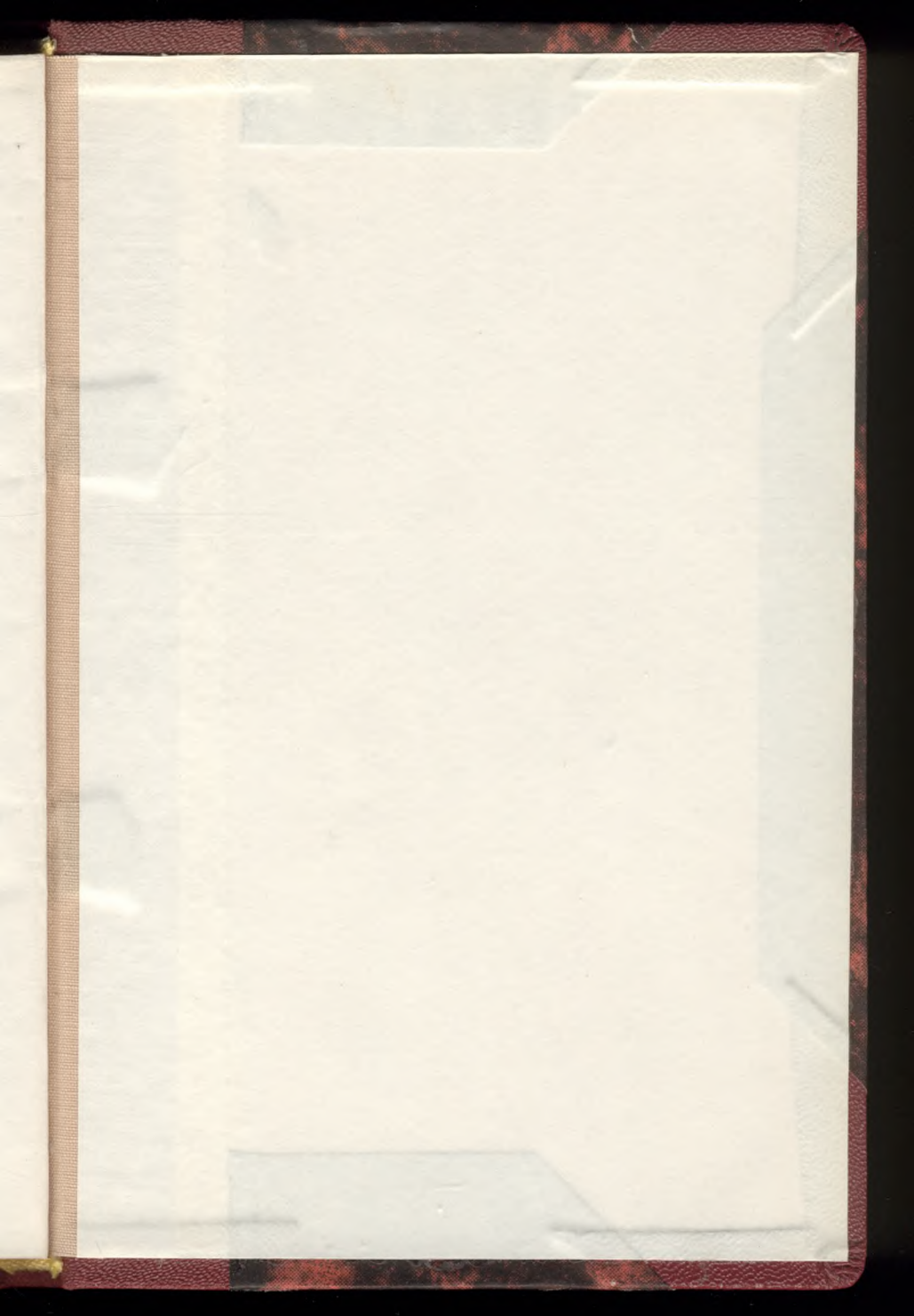
A magyar uricsaládok
képes irodalmi hetilapja

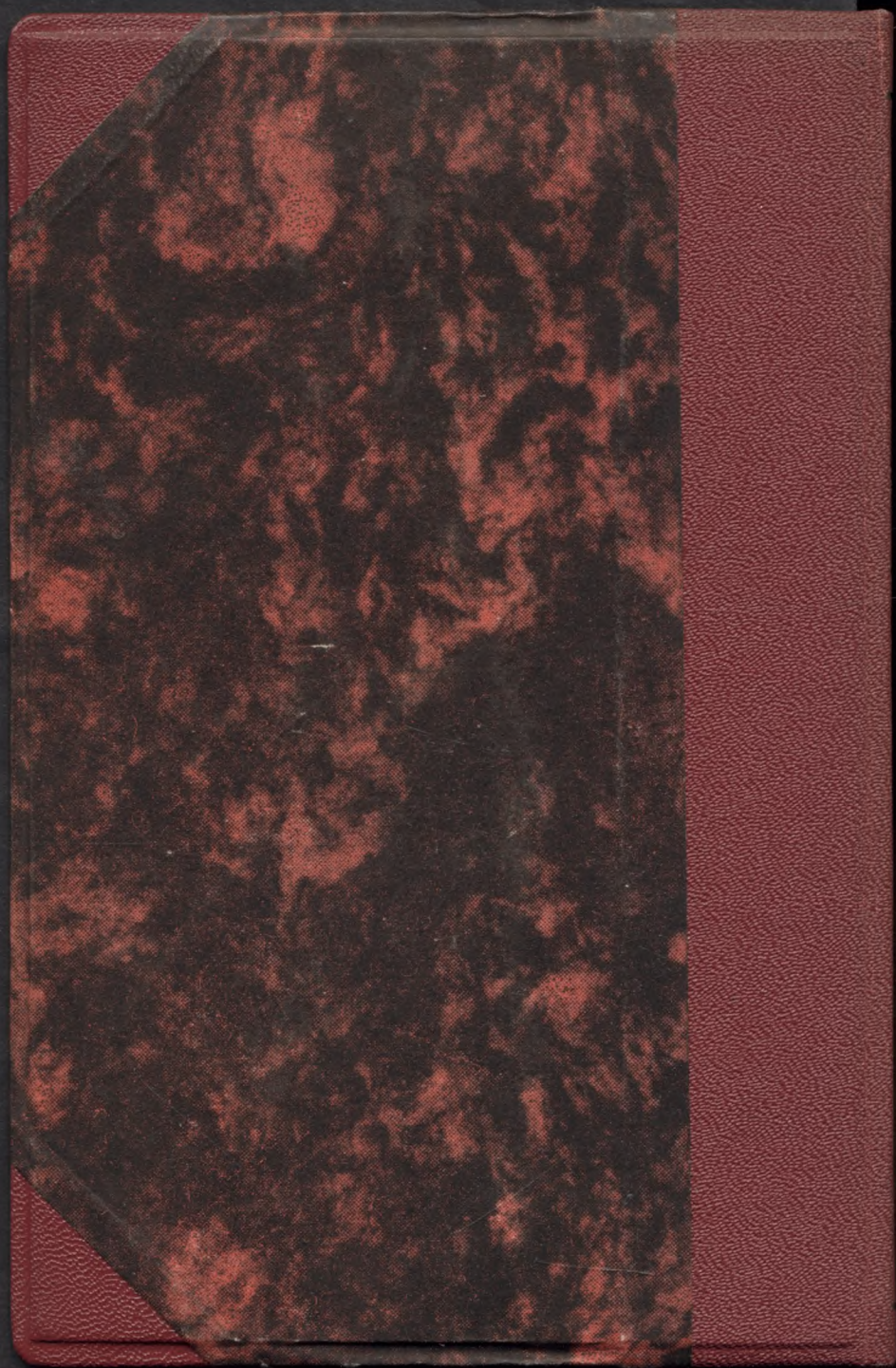
Kiadóhivatal
Budapest VI., Andrássy ut 16.

Herczeg

PETŐFI